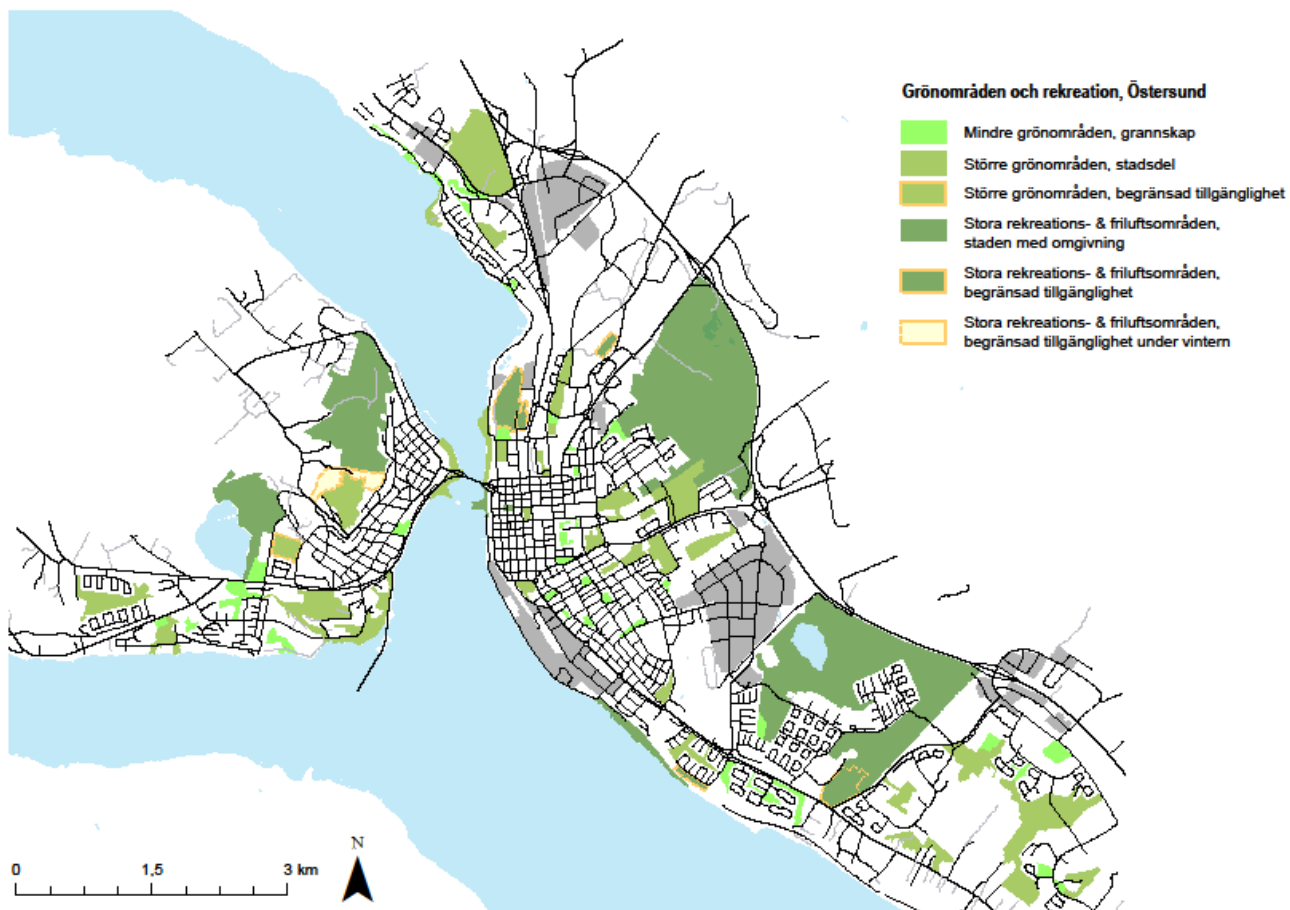

Grönplanering i Sverige

– En jämförande studie av fem kommunala grönplaner

Jennie Kind

Självständigt arbete • 30 hp
Landskapsarkitekturprogrammet
Alnarp 2016

Grönplanering i Sverige - En jämförande studie av fem kommunala grönplaner

Planning for green areas in Sweden – A comparative study of five municipal plans for green areas

Jennie Kind

Handledare: Eva Kristensson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Christine Haaland, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr examinator: Mattias Qviström, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Master Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0775

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Omslagsbild: Jennie Kind, plan över rekreativa grönområden i Östersund från kursen Advanced Digital Landscape Analysis with GIS

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: grönplan, kommunal planering, grönområden, planning for green areas, förtätning, densification, analyser, klassificering av grönområden, classifications of green areas

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårdsvetenskap
och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering
och förvaltning

Sammandrag

Det övergripande syftet med arbetet är att ge en ökad förståelse för hur kommuner strategiskt arbetar med planering för grönområden i Sverige idag. I en planeringskontext där förtätning framhålls som en av de viktigaste strategierna för hållbar utveckling hotas städernas värdefulla grönområden. Sedan 1970-talet har förtätning av städer och tätorter lett till att andelen grönområden minskat och statistiken visar på att detta är ett fortsatt problem.

Med denna problematik som bakgrund har målsättningen med examensarbetet varit att undersöka hur argumentationen för grönområden i städer och tätorter ser ut idag. Vilken vikt ges de gröna områdena i förhållande till andra intressen i den fysiska planeringen? Hur påverkas grönplanens analyser och strategier av de modeller för indelning av grönområden som använts?

Det finns en uppsjö av olika kategoriseringar, begrepp och sätt att hantera grönområden i planeringen. I arbetet undersöker jag hur detta i sin tur påverkar grönplanen och de mål och strategier som formuleras i arbetet med den. Litteraturstudier har kombinerats med en studie där intervjuer med initierade personer från fem olika kommuner kopplats till en inledande dokumentstudie av plandokument.

Abstract

The main purpose of this thesis is to give an insight in to how municipalities strategically plan for green areas in Sweden today. Densification is regarded as one of the most important strategies when it comes to a sustainable development, but it is at the same time a major threat to the urban green areas. Densification of cities has since the 1970's led to a loss of green areas and statistics show that this problem still remains.

In this context, the aim of the thesis is to investigate the values of green areas in urban areas. How are these green areas being weighted in comparison to other values in the urban planning? Further, the aim is to investigate how the classifications of green areas affect the analysis and strategies within municipal green plans.

In the planning for green areas, there are a number of ways to categorize them. In this thesis, I examine the plans of five Swedish municipalities combined with interviews to gain an insight in how they plan for their green areas.

Förord

Detta examensarbete omfattar 30 hp och markerar slutet på min utbildning på landskapsarkitektprogrammet, SLU, Alnarp.

Grönplaner är något återkommande i vår utbildning, de är ofta en källa till inspiration i olika arbeten vi gör och en bekräftelse på att de gröna områdena är viktiga. Jag har, i och med ett intresse för GIS som verktyg i planeringen, kommit i kontakt med olika typer av klassificeringar och analyser av befintlig grönstruktur, vilket fångat mitt intresse. I ett kortare eget projekt har jag tittat på grönstruktur i min hemstad Östersund. Med utgångspunkt i rekreativa värden ledde arbetet till funderingar över hur stor roll indelning, värdering och benämningar av grönområden spelar i hur de analyseras och i senare skeden blir en grund till olika strategiska dokument. Vad ingår exempelvis i grönplaners olika benämningar och indelningar av grönområden och hur påverkar detta i sin tur de strategiska dokumenten? I uppsatsen har jag fått en möjlighet att utreda detta närmare.

Jag vill passa på att rikta ett stort tack till flera personer som stöttat och hjälpt mig i mitt arbete. Eva Kristensson som varit min tålmodiga handledare i examensarbetet, tack för all din hjälp. Ett stort tack till alla fina kollegor på Atkins, Malmö, för att jag fått möjligheten att skriva mitt arbete hos er, för välbehövliga fikapauser och välkomna avbrott i skrivandet för andra jobb. Tack också till mina nära och kära för stöd, genomläsningar och uppmuntrande ord!

Ett stort tack vill jag också rikta till Viveka Sohlén, Gävle kommun; Fredrik Bengtsson, Helsingborgs stad; Per Skyllberg, Nyköpings kommun; Helena Espmark, Uppsala kommun och Maria Fridén Alexandersson, Vänersborgs kommun, för att ni tog er tid att berika mitt arbete genom intressanta och lärorika intervjuer!

Jennie Kind,
Malmö, 2016-01-15

Innehållsförteckning

SAMMANDRAG	IV
ABSTRACT	V
FÖRORD	VI
INLEDNING	9
BAKGRUND	9
MÅLSÄTTNING	11
FRÅGESTÄLLNINGAR	11
MATERIAL & METOD	12
<i>Litteraturstudie</i>	12
<i>Grönplanestudie</i>	12
AVGRÄNSNING	13
BEGREPPSFÖRKLARING	14
LÄSANVISNING	14
DEL 1- GRÖNPLANERING: TEORI & UTVECKLING	15
PLANERING FÖR GRÖNOMRÅDEN, EN ÖVERSIKTLIG HISTORISK TILLBAKABLICK,	15
<i>Urbanisering, stadsutbredning och bilens påverkan på grönområden</i>	16
BETYDELSEN AV GRÖNOMRÅDEN FÖR EN HÅLLBAR UTVECKLING	17
FÖRTÄTNING OCH DESS INVERKAN PÅ GRÖNOMRÅDEN	18
ARGUMENTATION FÖR GRÖNOMRÅDEN I STADEN	19
<i>Sociala aspekter</i>	19
<i>Ekologiska aspekter</i>	20
<i>Ekosystemtjänster</i>	21
<i>Ekonomiska aspekter</i>	21
KOMMUNERNAS PLANERING FÖR GRÖNOMRÅDEN	22
<i>Betydelsen av ägoförhållanden, vad menas med formell & faktisk grönstruktur?</i>	22
<i>Boverkets råd & riktlinjer</i>	23
INDELNING OCH KATEGORISERING AV GRÖNOMRÅDEN	25
<i>Kriterier och riktlinjer i planeringen</i>	25
<i>Indelning av grönområden</i>	26
<i>Sammanfattning och kommentarer</i>	28
<i>Planeringsmodeller för grönområden enligt Maruani och Amit-Cohen</i>	29
ATT ANALYSERA GRÖNOMRÅDEN I PLANERINGEN	32
<i>Åtta parkkaraktärer</i>	33
<i>Sociotopkartering</i>	33
SAMMANFATTNING DEL 1	33
DEL 2- GRÖNPLANESTUDIE	35
INLEDNING	35
PRESENTATION AV KOMMUNERNA	37
GÄVLE	37
<i>Mål & strategier</i>	37
HELSINGBORG	38
<i>Mål & strategier</i>	38
NYKÖPING	39
<i>Mål & strategier</i>	40
UPPSALA	40
<i>Mål & strategier</i>	41
VÄNERSBORG	41

<i>Mål & strategier</i>	42
HUVUDSAKLIG PLANERINGSKONTEXT: FÖRTÄTNING	42
HUR REDOVISAS MARKÄGANDET I KOMMUNERNAS PLANER?	43
VILKEN VIKT GES GRÖNOMRÅDEN I FÖRHÅLLANDE TILL ANDRA INTRESSEN I PLANERINGEN?	44
HUR REDOGÖRS FÖR GRÖNOMRÅDENS SOCIALA, EKOLOGISKA OCH EKONOMISKA BETYDELSE?	45
MODELLER FÖR INDELNING AV GRÖNOMRÅDEN	48
<i>Gävle</i>	48
<i>Helsingborg</i>	49
<i>Nyköping</i>	50
<i>Uppsala</i>	51
<i>Vänersborg</i>	52
<i>Sammanfattning och reflektion</i>	54
ANALYSER	55
<i>Gävle</i>	55
<i>Helsingborg</i>	55
<i>Nyköping</i>	55
<i>Uppsala</i>	56
<i>Vänersborg</i>	56
<i>Sammanfattning och reflektion</i>	56
SAMBAND MELLAN INDELNING AV GRÖNOMRÅDEN, MÅL, STRATEGIER & ANALYSER	57
<i>Gävle</i>	57
<i>Helsingborg</i>	58
<i>Nyköping</i>	58
<i>Uppsala</i>	59
<i>Vänersborg</i>	59
<i>Sammanfattning och reflektion</i>	62
INTERVJUPERSONERNAS REFLEKTIONER OM GRÖNPLANEARBETET	63
DEL 3- DISKUSSION OCH REFLEKTION	66
VILKA VÄRDEN GES GRÖNOMRÅDEN I STÄDER OCH VILKEN VIKT FÅR DE I FÖRHÅLLANDE TILL ANDRA INTRESSEN I KOMMUNAL PLANERING?	66
<i>Förtätning som rådande planeringskontext</i>	66
<i>Betydelsen av grönområden i städer</i>	67
<i>Storleken har betydelse</i>	67
VILKA SKILLNADER OCH LIKHETER KAN ÖVERSIKTLIGT BELYSAS I DE STUDERADE KOMMUNERNAS PLANERING AV GRÖNOMRÅDEN?	68
VILKA MODELLER FÖR INDELNING AV GRÖNOMRÅDEN HAR ANVÄNTS I DE STUDERADE KOMMUNERNA?	69
<i>Hur verkar indelningen av grönområden påverka analyser, mål och strategier i grönplanerna?</i>	70
METODREFLEKTION	71
<i>Litteraturstudie</i>	71
<i>Grönplanestudie</i>	71
<i>Vidare forskning & frågeställningar</i>	73
KÄLLOR	74
TRYCKTA KÄLLOR	74
ELEKTRONISKA KÄLLOR	76
MUNTLIGA KÄLLOR	78
BILAGOR	79
BILAGA 1: MALL DOKUMENTSTUDIE	79
BILAGA 2: INTERVJUGUIDE	80

INLEDNING

Bakgrund

Det blir allt vanligare för Sveriges kommuner att ha strategiska planer som behandlar kommunens, stadens eller tätortens grönområden. Deras struktur och sammanhang samt hur utvecklingen av dessa bör se ut beskrivs ofta genom utpekade mål och strategier. De vanligaste benämningarna på dessa dokument är grönplaner eller grönstrukturplaner, ibland förekommer de som ett kapitel i en översiktsplan eller fördjupad översiktsplan. Planerna ska ge en övergripande bild över vilka typer av gröna områden som finns i kommunen, vilka sociala- och ekologiska värden de innehåller samt hur de är fördelade. År 2011 angav 23 % av Sveriges kommuner att de har kommuntäckande planeringsunderlag för grönstrukturen i Boverkets årliga miljömålsenkät (Boverket, 2012). I rapporten *Grönstruktur i landets kommuner* (Boverket, 2012) uttrycks en förhoppning om att valda delar av kommunernas 'grönplaner' ska lyftas in i översiktsplanen för att skapa en koppling till övrig fysisk planering och lyfta grönplaneringen till en mer strategisk nivå i kommunens arbete.

Mitt intresse för denna typ av sektorsplaner för grönska bottenar i vikten av att tillgodose behovet av gröna, rekreativa ytor för människor i urbana områden. Allt fler flyttar till städer och större tätorter och trycket på dessa blir större när det gäller bostadsförsörjning, infrastruktur, stadsutveckling och service. Grönområden är dokumenterat viktiga för vårt dagliga liv, hälsa och rekreation men de är också något som ofta får stå tillbaka till förmån för ovanstående intressen i stadsbyggandet. I urbana miljöer kan grönområden bland annat ge goda möjligheter för rekreation, minskad psykisk ohälsa, minskad stress, sänkt blodtryck och ökad fysisk aktivitet (Jansson, Persson & Östman, 2013). WHO:s definition av hälsa syftar inte bara till frihet från sjukdom, utan också till både fysiskt och psykiskt välmående: "Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity" (WHO, 2015). Grönområden kan därför sägas ha en stor potential som ett av verktygen i arbetet mot att nå gällande folkhälsomål.

Förtätning framhålls idag som en viktig strategi för att uppnå hållbarhetsmål på såväl internationell, nationell som lokal nivå (Miljö- och jordbruksutskottet, 2011, s. 85). I slutet av 1970-talet förändrades stadsbyggandet från att exploatera obebyggd mark i utkanten av städer och tätorter till förtätning av befintliga områden vilket i förlängningen lett till en minskning av grönområden i våra tätorter (Bucht & Persson, 1994). Bucht och Persson (1994) belyser att andelen grönområden i tätorterna minskat från 45 % till 38 % av den totala arealen under en tjugofemårsperiod. Minskning av grönytor i de tio största tätorterna beskrivs också i SCB:s rapport *Förändring av vegetationsgrad och grönytor inom tätorter 2000-2005. De tio största tätorterna 2005* (2010a). SCB:s statistik visar att andelen vegetation både minskat och ökat i de undersökta tätorterna men att nettoförändringen i alla fallen inneburit en minskning (SCB, 2010a). Lundgren Alm (2001) tar i ett längre tidsperspektiv upp de stora förändringar som skett i stadslandskapet de senaste 50 [-60] åren, med stora exploateringar på tidigare obebyggd mark, externa handelsområden och stora satsningar på trafik och infrastruktur och kallar detta: "... en andra vågens upplösning av staden" (Lundgren Alm, 2001, s. 15). Citatet åsyftar att den utveckling som varit rådande i stadsbyggnaden lett till ett fragmentiserat stadslandskap med ändrade rumsliga förhållanden och odefinierade mellanrum (ibid). Den utglesning som skett till följd av planeringsideal där ljus, luft, utrymme och ett stort fokus på bilen varit rådande kräver nya sätt att hantera utvecklingen av våra städer där förtätning kan ses som en viktig strategi ur miljösynpunkt. En konsekvens av förtätningen är dock att stora arealer av grönområden i städer och tätorter försvinner, fragmenteras eller förlorar viktiga sociala och ekologiska värden.

Hur kommuner strategiskt arbetar för att värna om, behålla och/eller skapa nya gröna värden i denna kontext är en fråga som intresserar mig. Frågan är komplex då den innebär att "mjuka", kvalitativa värden ska omsättas till strategier som är konkreta och tydliga att följa upp i den fysiska planeringen. Planering innebär alltid att väga intressen mot varandra, men hur detta i realiteten görs och vilka motiv som i

slutändan tar överhanden är intressanta aspekter. Hur ser argumentationen för grönområden i våra städer och tätorter ut?

Det övergripande syftet med detta arbete är att ge en ökad förståelse för hur kommuner strategiskt arbetar med planering för grönområden i Sverige idag. Frågeställningarna ovan har utvecklats vidare till att också inbegripa om och hur indelningen av grönområden i olika kategorier påverkar planeringen av dem. Det finns i såväl litteraturen som i existerande planer en uppsjö av olika kategoriseringar, begrepp och sätt att hantera grönområden. I arbetet undersöker jag hur detta i sin tur påverkar ”grönplanen” och de mål och strategier som formuleras i arbetet med den.

För att kunna studera detta närmare har jag valt att göra en jämförande studie av fem kommuners grönplaner för att få en djupare inblick i den bakgrund och problematik som målats upp ovan. I studien har kommunernas ”grönplaner” granskats och följts upp av fördjupande intervjuer med syftet att ge en förståelse för planeringen för grönområden i Sverige idag och för att svara till det mål och de frågeställningar som presenteras på följande sida.

Målsättning

Målsättningen med detta examensarbete är att med utgångspunkt i litteraturstudier och en studie av fem kommunala ”grönplaner” undersöka hur argumentationen för grönområden i städer och tätorter ser ut idag, hur de värden den gröna strukturen ges omsätts till strategier i kommunernas planering samt att utreda hur grönplanens analyser och strategier påverkas av de modeller för indelning av grönområden som använts.

Frågeställningar

- Vilka värden ges grönområden i städer och vilken vikt får de i förhållande till andra intressen i kommunal planering?
- Vilka skillnader och likheter kan översiktligt belysas i de studerade kommunernas planering av grönområden?
- Vilka modeller för indelning av grönområden har använts i de studerade kommunerna?
 - Hur påverkar indelningen av grönområden mål, strategier och analyser i grönplanerna?

Material & metod

Examensarbetet består av två huvudsakliga moment, det första är en inledande litteraturstudie som behandlar huvuddragen i kommunal grönplanering, samt en översiktlig genomgång av grönplaneringens bakgrund och utveckling för att få en relevant kontext till arbetet. Det andra är en studie av ett urval av fem kommunala grönplaner som består av dokumentstudier och intervjuer en person från varje kommun. Denna har jag valt att kalla för *grönplanestudie*.

Arbetsmetoden för examensarbetet kan beskrivas som en kvalitativ process. Där litteraturstudien lägger grunden för det mer empiriska arbete som utförts i grönplanestudien av de fem utvalda kommunerna. Enligt Kvale (1997, s. 184f) skulle denna kvalitativa arbetsprocess kunna beskrivas som ett ”meningsskapande ad hoc”, vilket innebär att ett flertal olika angreppssätt och tekniker används för att skapa mening i resultatet. I boken *Den kvalitativa forskningsintervjun* beskrivs 13 ad hoc metoder för att skapa mening i kvalitativa texter, där bland annat följande - som varit en viktig del i mitt arbete - tas upp: att lägga märke till mönster/teman och ställa samman för att se vad som hör ihop samt att skapa kontraster och göra jämförelser för att stärka förståelsen av det studerade fenomenet (ibid, s. 185).

Litteraturstudie

I Del 1- grönplanering: teori & utveckling redovisas resultatet av litteraturstudien. Studien behandlar främst två typer av litteratur: akademisk litteratur, till största delen svensk, inom ämnet grönplanering, grönstruktur och gröna värden i en mer översiktlig skala, samt rapporter och underlag från myndigheter såsom Boverket, Statens offentliga utredningar och Folkhälsoinstitutet.

Litteraturen har hittats genom artikelsökningar i SLU Alnarps bibliotek och elektroniska databaser som *Libris*, *Web of Science* och *Google Scholar*. Även Boverkets hemsida har varit behjälplig i att hitta rapporter som berör planering för grönområden och grönstruktur i ett svenskt sammanhang. En form av snöbollseffekt använts i litteratursökningarna - där artiklar och källhänvisningar lett mig vidare till ytterligare referenser på ämnet. Försök har gjorts att hitta nutida och relevant litteratur, men i många fall är rapporter och artiklar från 1990-talet och början av 2000-talet fortfarande relativt aktuella och behandlar samma problematik som i dagsläget - om än med en något annorlunda begreppsanvändning i vissa fall.

Grönplanestudie

Studien redovisas i Del 2- grönplanestudie och redogör för resultatet av de dokument- och intervjustudier som utförts i arbetet. I valet av de fem kommunerna Gävle, Helsingborg, Nyköping, Uppsala och Helsingborg till min studie, har rapporten *Grönstruktur i landets kommuner* (Boverket, 2012) använts som en hjälp att avgränsa urvalet till strategiska ”grönplaner” som Boverket anser vara goda exempel och en inspiration för andra kommuners grönplanearbete. Ett undantag är Helsingborgs grönstrukturprogram från 2014, som valts ut för att få med ett mer sentida arbete som berör grönplaneringen i Sverige och därmed inte är med i Boverkets rapport från 2012. Det begränsade, men strategiska urvalet av kommuner har dels utgått från min ambition att få en geografisk spridning i landet och dels genom att de fångade mitt intresse som relevanta att studera närmare. Studien kan därför inte ses som representativ för grönplanering i Sverige men den kan däremot visa på tendenser och riktningar samt vilka frågor som verkar viktiga och ge en inblick i den övergripande planeringskontext som råder.

I dokumentstudien har jag i första hand granskat de dokument som listats i Boverkets (2012) kartläggning av strategiska ”grönplaner”. Materialet i huvudsak består av två översiktsplaner, en grönplan, ett grönstrukturprogram samt en kombination av en fördjupad översiktsplan och grönstrukturplan (se tabell 1). I de fall jag saknat någon information i planen har, i begränsad utsträckning och väldigt översiktligt, andra dokument kopplade till grönplanen granskats. En mall (bilaga 1) upprättades och har varit vägledande i studien för att hålla mig till de frågor som är relevanta i mitt arbete. Dokumentstudien har

utförts inför intervjuerna för att få en inblick i kommunens planarbete, vilka förutsättningar som råder och vilken typ av arbete som utförts samt som en förberedelse inför intervjuerna.

Intervjuernas främsta syfte har varit att ge en djupare kunskap och förståelse för grönplanearbetet i de studerade kommunerna. Intervjuerna har varit av en kvalitativ, halvstrukturerad karaktär, vilket innebär att den intervjuade har stor frihet i hur svaren utformas (Patel & Davidson, 2011, s. 82). En kvalitativ intervju kan enligt Patel och Davidson (2011, s. 82) ge utrymme att upptäcka och identifiera nya aspekter av det studerade fenomenet genom att de öppna frågorna ger en större möjlighet för uttömmande svar. En intervjuguide (bilaga 2) upprättades och användes som stöd vid intervjuerna där de öppna frågorna haft en rad följdfrågor kopplade till sig. Situationen under intervjun, samt hur utförliga svar jag fått har styrt ordningsföljden på frågorna och i vilken grad följdfrågor har behövt ställas. Intervjuguiden var densamma för alla intervjuer men fylldes på med kommunspezifika frågor utifrån dokumentstudien.

De fem personer som intervjuats i arbetet har haft olika yrkestitlar och roller i arbetet (se tabell 1), men en majoritet- tre stycken- har haft titeln ekolog eller kommunekolog. De andra två hade titlarna landskapsarkitekt och översiktsplanerare. Två av intervjupersonerna har projektlett kommunens arbete med grönplanering (och översiktsplanering) de andra tre beskriver sin roll som medlemmar i arbetsgruppen för planen, en av dem som expert på park och grönstrukturfrågor. Fyra av intervjuerna utfördes över telefon medan den femte skedde vid ett personligt möte. Alla intervjupersonerna gick med på att intervjuerna spelades in samt gav sitt medgivande att ingå som namngivna källor i mitt arbete. Vidare har de fått möjligheten att läsa igenom och kommentera de delar av intervjuerna och dokumentstudien som lyfts in arbetet. Detta för att försäkra mig om att jag tolkat dem rätt, men också för att få en bekräftelse från de som är verkligt insatta i den planeringssituation jag studerar.

Avgränsning

Ämnet grönplanering är ett stort område inom litteratur och forskning, otaliga källor finns som berör grönområdets påverkan på hälsa, rekreation och sociala funktioner såväl som ekologiska aspekter, biologisk mångfald och ekosystemtjänster. En avgränsning har därför varit nödvändig genom att dels så långt det varit möjligt avgränsa mig till svensk litteratur, men också till litteratur som berör i grönplanering och grönområdets värden i ett främst europeiskt perspektiv. Litteraturen har i möjligaste mån avgränsats till att behandla grönområden i urbana miljöer.

En huvudsaklig avgränsning i examensarbetet är de fem studerade kommunernas strategiska dokument som berör planering för grönområden. I de fall grönplanen utgör en integrerad del av översiktsplanen eller den fördjupade översiktsplanen har främst de kapitel som berör grönområden/grönstruktur och dess koppling till bebyggelse och andra funktioner granskats. Ofta finns en rad relevanta och intressanta dokument som har en koppling till kommunens grönplanering, men dessa har inte kunnat studeras i samma utsträckning som själva grönplanen. Vidare har arbetet avgränsats till att behandla kommunal grönplanering, vilket gjort att den regionala planeringen för grönområden och grönstruktur uteslutits ur studien.

Jag gjorde ett medvetet val att inte studera någon av storstadskommunerna, detta för att få en mer varierad bild av hur planeringen för grönområden ser ut i Sverige. De stora städerna är ofta tongivande i planeringen och kommer fram på andra sätt och i flera olika sammanhang, min intention har varit att genom mitt urval få en breddad bild av planering för grönområden i Sveriges kommuner.

De fem kommunernas geografiska spridning har gjort att en avgränsning till att utföra samtliga intervjuer, utom en, över telefon har varit nödvändig. Tidsaspekten och resekostnader har varit begränsande faktorer. I tid är examensarbetet begränsat till 20 veckor, vilket innebär 800 timmars arbete.

Begreppsförklaring

Grönområde- används genomgående för alla de ytor som är gröna i staden och tätorten. Det kan exempelvis gälla parker, bostadsgårdar, kyrkogårdar, koloniområden, skog, natur, rekreationsområden och vägrenar.

Grönplan- avser alla de dokument som berör planeringen av grönområden, detta används genomgående som ett samlingsbegrepp och kan bland annat avse grönstrukturplan, grönstrukturen som en del i en översiktsplan eller fördjupad översiktsplan.

Grönstruktur- avser, likt Bucht och Persson (1994) och Lundgren Alm (2001) definierat begreppet: alla gröna ytor i städer, tätorter och deras omgivningar samt vattenområden som varken är bebyggda eller hårdgjorda, oavsett vem som äger marken. Begreppet används också som ett samlande begrepp för grönområden i vissa sammanhang.

Läsanvisning

DEL 1- grönplanering: teori & utveckling

Syftar till att ge en bakgrund och lägga grunden för de vidare studierna i del 2 och utgöra ett underlag för diskussion och reflektion i del 3. I kapitlet tecknas en översiktlig bild över vilka sociala, ekologiska och ekonomiska värden stadens och tätortens grönområden har. Vidare ges en övergripande genomgång av förtätning och andra aspekter i den fysiska planeringen som har en påverkan på hur grönområden hanteras i den kommunala planeringen för dem. I del 1 presenteras också en litteraturöversikt för hur grönområden delas in och kategoriseras samt vilka riktlinjer som kan kopplas till dem för att ge ett teoretiskt ramverk till grönplanestudien i del 2.

DEL 2- grönplanestudie

I grönplanestudien redogörs för den studie av fem kommunala grönplaner som utförts i syftet att få en djupare inblick i hur planeringen för grönområden ser ut på olika håll i Sverige idag. Kapitlet inleds med en presentation av de fem kommunerna Gävle, Helsingborg, Nyköping, Uppsala och Vänersborg. Därefter följer en genomgång av kommunernas planering utifrån ett antal aspekter som litteraturstudien visat är viktiga i planeringen. Den avslutande delen fokuserar på hur grönområden delas in i kategorier, vidare undersöker jag hur de använda indelningarna kopplas till mål, strategier och analyser i grönplanen.

DEL 3- diskussion och reflektion

I del 3 återgår jag till de frågeställningar som varit ledande i examensarbetet och diskuterar och reflekterar över studiens resultat.

DEL 1- grönplanering: teori & utveckling

Planering för grönområden, en översiktlig historisk tillbakablick,

Här görs en översiktlig historisk tillbakablick för att ge en inblick i hur grönplaneringen utvecklats över tid, vilka värden som lyfts fram i städernas grönområden samt hur de påverkats av de stora samhällsförändringar som industrialisering och en ökad urbanisering lett till.

Redan på medeltiden fanns olika former av regleringar för byggnaders och gators utformning, men det dröjde länge innan någon form av planering i egentlig mening började utföras (Nyström & Tonell, 2012, s. 150). Planeringen utvecklades för att lösa vanligt förekommande problem i städerna, det kunde framförallt gälla bränder eller smittspridning och osanitära förhållanden. 1874 utfärdades brandstadga, hälsovårds- och byggnadsstadgor för hela Sverige, där exempelvis krav på breda gator, reglerad höjd på husen samt öppna ytor ingick som ett led i att förbättra de osanitära förhållandena och minska risken för bränder (ibid, s. 150).

I artikeln *Open space planning models: A review of approaches and methods*, gör Maruani och Amit-Cohen (2007, s. 4) en kort historisk tillbakablick, där de konstaterar att planeringen av grönområden är en relativt ung disciplin. Fram till 1800-talet hade de flesta tillgång till natur och publika ytor på grund av att städernas utbredning var begränsad. Denna situation förändrades under den industriella revolutionen med tekniska innovationer, minskat beroende av jordbruket samt en ökad urbanisering (ibid, s. 4). Publika parker uppkom under 1800-talet som en respons på ett ökat behov av rekreationsområden samt för att minska den sociala stress som annars kunde hota ordningen och de politiska systemen (ibid, s. 4). Barton (2009, s. 16) beskriver att hälsa och stadsplanering har en stark historisk koppling. Med den moderna planeringens födelse, under 1800-talet, började förslag tas fram för att förbättra de osanitära och ohälsosamma miljöer som städerna vid den tiden utgjorde. Redan under 1800-talet sågs sambandet mellan miljöförhållanden och människors hälsa (ibid, s. 116).

Alltsedan 1600-talet har internationella influenser varit en väsentlig del i planeringen av grönområden och parker. De ideal som dykt upp efter 1850-talet med det engelska trädgårdsidealet, Haussmanns boulevarder och ett växande intresse för exotiska växter och naturliga landskap har fått en stor spridning i många europeiska städer (Clark & Jauhainen, 2006, s. 19f). Howards trädgårdsstad fick ett betydande genomslag i Europa. Även tyska koloniträdgårdar och Stockholms planering av grönområden under den första vågen av funktionalism är exempel på planeringsideal som haft betydelse och påverkan i många länders och städers planering (ibid, s. 19f). Ett mer sentida exempel på planeringsideal som fått en stor spridning världen över är Londons regionplan från 1944, med Patrick Abercrombie som förgrundsfigur. Med planen fick begrepp som *green belt* (gröna bälten) och *gröna kilar*- båda introducerade i Storbritannien av Ebenezer Howard- en stor spridning världen över (Erixon & Stähle, 2008, s. 3f).

År 1866 presenterades ett förslag på en ny stadsplan för Stockholm, där ett stort antal stadsparker var inkluderade i planen (Nolin, 2006, s. 113). Enligt parkförespråkarna skulle parkerna motverka de negativa aspekterna av att leva i staden och leda till ökad nykterhet och psykisk hälsa. Planen visade på att ett sammanhängande system av parker med varierade storlekar och fördelade i olika stadsdelar skulle finnas nära arbetarnas och hantverkarnas bostäder. Utöver detta skulle gator planteras med träd och mindre trädgårdar skulle finnas framför bostäderna (ibid, s. 113). Denna typ av planering för stadens grönområden, att skapa sociala parker i innerstaden, pågick fram till 1920-1930-talet (Nilsson, 2006, s. 100f). I artikeln *Stockholm and green space, 1850-2000: an introduction* beskriver Nilsson (2006, s. 100f) att Stockholms grönplanering kan delas in i tre faser, där den ovan beskrivna utgör den första fasen. Från 1920-1930-talet och fram till och med 1970-talet skiftade fokus från innerstaden till de yttre stadsdelarna med målet att bygga bostäder i park- eller i naturmiljö. Den tredje perioden från 1970-talet och framåt har istället haft som huvudfokus att etablera och utveckla regionala parker beskriver Nilsson (2006, s. 100f).

Sedan mitten av 1900-talet ansågs det, till följd av stadens tillväxt, lättare att applicera den parkpolicy som utarbetats i de nybyggda förorterna istället för i den redan tätt bebyggda innerstaden. Däremot gjorde idéerna om att alla invånare skulle ha tillgång till en park i närheten av sin bostad, gärna inom gångavstånd, att även innerstadens utbud av parker påverkades (ibid, s. 105).

I Sverige har förutom internationella influenser även olika föreningar haft en påverkan på hur utvecklingen av grönområden sett ut. Några av dessa tas upp av Nolin (2006, s. 116) i artikeln *Stockholm's urban parks: meeting places and social contexts from 1860-1930*. Hon visar bland annat på att införandet av obligatorisk skolplikt i Sverige, år 1842, ledde till att lärare och sportföreningar började argumentera för att eleverna behövde även fysisk utbildning för att inte trötta ut sig av skolarbetet. Därför ansåg man att lekplatser och sportfält för barn borde integreras i parkerna. Kraven ledde med tiden till att Stockholm stad tvingades att bygga lekplatser och sportområden, där Vasaparken var en av de första (ibid, s. 116f). Det Svenska friluftslivsförbundet bildades år 1892 och är en annan stark röst som förespråkade och haft ett stort inflytande på friluftsliv, rekreation och hälsofrämjande aktiviteter under en lång tid i Sverige. Naturen, eller kanske hellre det öppna landskapet, ansågs som en formande och bildande kraft för människan (ibid, s. 118f). I staden ansågs parker och idrottsplatser influera arbetarklassen till en bättre fysisk och psykisk hälsa (ibid, s. 119).

Urbanisering, stadsutbredning och bilens påverkan på grönområden

Sedan mitten av 1900-talet har urbaniseringen ökat, vilket tillsammans med tekniska innovationer, ekonomisk tillväxt och höjd levnadsstandard samt ökad mobilitet (genom främst fordonstrafik) lett till en utglesning av städerna: urban sprawl (Maruani & Amit-Cohen, 2007, s.4). Utglesning av städer och tätorter hotar omgivande landskap och kulturella värden skriver Maruani och Amit-Cohen. De beskriver vidare att under perioden ökade också kunskapen om ekologiska processer och samband, vilket lett till en ökad medvetenhet om behovet av att skydda viktiga ekosystem och naturliga processer (ibid, s. 5f).

Dessa samhällsförändringar har naturligtvis också haft en stor påverkan på den fysiska planeringen. Markanvändningsmönstret har stadigt förändrats i Stockholms yttre stadsdelar (Nilsson, 2006, s. 105). Under 1920-1930-talet beskriver Nilsson att skogar, natur och öppna ytor successivt togs över av hus, infrastruktur, industrier, skolor etc., men också av parker och trädgårdar, kyrkogårdar, koloniträdgårdar och sportfält med mera. Detta medförde, genom en ökad bebyggelseutveckling, att de yttre stadsdelarna blev mindre gröna eftersom tidigare naturmark omvandlades till gråa, eller semi-gröna områden (ibid, s. 105).

Med funktionalismens stadsbyggnadsideal introducerades ett nytt sätt att se på och hantera grönområden i städer och tätorter (Bucht & Persson, 1995, s. 15). Den tidigare kvartersstrukturen med stadsparkar och publika torg bröts upp, husen placerades istället ”fritt i park” där naturen och det omgivande landskapet skulle sträcka sig in i kvarter och stadsdelar, bland annat i formen av gröna kilar (ibid, s. 15). Den fortsatta befolkningsökningen och en politisk vilja att råda bot på bostadsbristen, tillsammans med en allt mer rationaliserad byggprocess ledde med tiden till uppförandet av en miljon bostäder i Sverige: de idag omdiskuterade miljonprogramsområdena.

Under rekordåren, eller miljonprogrammet, på 1960- till 1970-talet, ökade andelen friytor till följd av infrastrukturens allt större krav på utrymme och avstånd till bebyggelse samt de ideal om trafikseparering som var rådande (ibid, s. 15). Den snabba exploateringstakten tillsammans med nya tekniker för byggandet gjorde att terrängen inte längre var något hinder för utvecklingen av bostäder och den nya omgivningens vegetation blev i många fall ensidig (ibid, s. 15).

Den stora ökningen av privata transporter blev ett hot mot innerstadens grönområden i London redan innan första världskriget och var under 1930-talet ett allt mer utbrett och växande problem i många städer (Clark & Jauhiainen, 2006, s. 22). Med den ökande bilismen blev också stadsutbredning, eller, urban sprawl ett allt större problem. I London utarbetades ett sätt att hantera detta genom att gröna bälten ofta

kombinerades med en så kallad *urban growth boundary* som syftade till att begränsa städernas utbredning (Erixon & Ståhle, 2008, s. 3f). Åsikterna om dess verkan går isär bland forskare, där vissa hävdar att de gröna bältena verkligen har begränsat urban sprawl, minskat ianspråktagandet av jordbruksmark och ökat biologisk mångfald. Medan andra forskare påpekar att urbaniseringen blivit allt mer utspridd då ny bebyggelse tvingats allt längre utanför stadskärnan. De gröna kilarna beskrivs som att de på ett annat sätt än gröna bälten öppnar upp för att se staden som växande och dynamisk. Som form är de gröna kilarna mer flexibla och distribuerar grönska långt in i centrum från det omgivande landskapet samtidigt som att de faktiskt tillåter staden att växa (ibid, s. 4).

Nyström och Tonell (2012, s. 157) menar att: "Bilens expansion och dess påverkan på stadsplaneringen kan inte överskattas". Vidare beskriver de att med bilens intågande i samhället kom också ett nytt sätt att tänka kring stadsplaneringen där inspiration och vägledning i många fall kom från USA. Städernas bebyggelse ansågs föråldrad och osanitär, vilket, tillsammans med bilismens krav på framkomlighet och utrymme på många håll ledde till nya strukturer i samhället (ibid, s. 157). Boverket (2013, s. 14) beskriver att dessa nya strukturer bidragit till en utveckling av bebyggelseområden nära natur och vatten men längre från service och hållplatser för kollektivtrafik. De menar att våra vardagslandskap idag är ganska uppsplittrade vilket gör att bilen kan sägas vara ett så kallat strukturellt tvång (ibid, s. 14).

Betydelsen av grönområden för en hållbar utveckling

Världen står idag inför en snabb urbaniseringsprocess, där hälften av jordens befolkning år 2005 bodde i städer (Schantz, 2006, s. 159). Kopplat till dessa omvälvande förändringar finns också oron om hur vi ska kunna skydda viktiga natur- och kulturvärden i närheten av städer och tätorter. Dessa natur- och kulturresurser är viktiga då de kan bidra till biologisk mångfald, erbjuda ekosystemtjänster och samtidigt utgöra områden för rekreation och fysiska aktiviteter vilket har en positiv inverkan på folkhälsan. Alla dessa aspekter är starkt kopplade till en av mänsklighetens största utmaningar- hur skapar vi hållbara städer? (ibid, s. 159).

I rapporten *Hållbara städer – med fokus på transporter, boende och grönområden*, hävdas att de stora utmaningarna när det gäller att skapa hållbara städer är att minska beroendet av fossila bränslen, minska klimatpåverkan och skapa uthålliga system i samhället som klarar av förändringar (Miljö- och jordbruksutskottet, 2011, s. 10). Rapporten betonar att naturen och de biologiska systemen spelar en avgörande roll för att kunna uppnå en hållbar utveckling av våra städer (ibid, s. 78).

I litteraturen redogörs för ett antal viktiga aspekter som visar på natur- och grönområdets betydelse för en hållbar utveckling. Bland annat menar Jansson, Persson och Östman (2013, s. 11) att gröna och blå element i staden är en förutsättning för en hållbar utveckling. Däremot undervärderas dessa ofta i planering, design och förvaltning, vilket gör att viktiga värden riskerar att förtätas bort (ibid). I rapporten *Gröna områden i planeringen* trycker Boverket (1999, s. 16) på att om en långsiktigt hållbar utveckling ska kunna uppnås är det av vikt att grönområden behandlas tillsammans med övriga strukturer, som bebyggelse och infrastruktur, i kommunernas planering. Vidare betonas vikten av att ha ett helhetsperspektiv på stadens grönområden där deras övergripande struktur utgör en väsentlig del i den ekologiska synen på stadsplaneringen. (ibid, s. 16).

Grönområden beskrivs ofta som mångfunktionella, i betydelsen att en stor mängd funktioner och kvaliteter kan samlas på en och samma plats. Bucht och Persson (1994, s. 21) beskriver hur de ser på mångfunktionella grönområden i rapporten *Grönstruktur i städer och tätorter*. De menar att grönområden kan ha viktiga kulturhistoriska värden samtidigt som de har stor betydelse som sociala mötesplatser med utrymme för människors rekreation och att de på samma gång kan erbjuda en rik biologisk mångfald (ibid, s. 21). Med dagens diskussioner kan även ekosystemtjänster och viktiga hälsorelaterade aspekter kopplas till stadens grönområdets potential för att vara mångfunktionella.

Lundgren Alm (2001) menar i sin avhandling att utmaningarna för att planera för stadens grönområden är många och kräver nya sätt att arbeta. Hon lyfter bland annat fram bristen på gemensamma visioner och förändringsmöjligheter i planeringen och pekar vidare på att fragmentering av ekologiskt viktiga områden och att arbeta mot en hållbar utveckling är de stora utmaningar som stadsplaneringen står inför (ibid, s. 16). Min tolkning är att mycket av detta fortfarande är aktuellt inom forskningen att problematiken har ett behov av en planering som inte är specialiserad och uppdelad i sektorer. Med dagens terminologi skulle man kanske kunna säga att det Lundgren Alm efterfrågar en multidisciplinär planering.

Förtätning och dess inverkan på grönområden

Cirka 80 % av Sveriges befolkning bor idag i städer eller tätorter och tillgången till natur och grönområden är generellt god i och i anslutning till våra tätorter (Boverket, 2007, s. 9). Boverket menar att vi i jämförelse med andra europeiska länder har en god tillgång till natur och grönområden. Men statistiken visar att arealerna för dessa gröna ytor minskar när städerna växer genom förtätning. Vid förtätning är det oftast den bostadsnära naturen och grönområden som tas i anspråk för nybyggnationer. Med ny infrastruktur och bebyggelse skapas ofta barriärer till de gröna områdena (ibid, s. 9).

Förtätning betraktas som en viktig strategi för en hållbar bebyggelseutveckling. Argumenten för förtätning är att med tätare städer och tätorter ökar underlaget för kollektivtrafik och beroendet av personbilar kan minska, kortare avstånd kan också leda till en ökning av gång- och cykeltrafik. Boverket (2013, s. 14) menar att förtätning inte enbart bör innebära en förtätning av bebyggelse, den måste också bygga på att målpunkter och kvaliteter ökar i samma grad som bebyggelsen gör. Boverket betonar att det är av vikt att det finns plats för rekreation, lek, motion och utevistelse även i förtättningsprojekt, detta kräver tillräckligt stora ytor med hög kvalitet och med ett rikt innehåll (ibid, s. 14).

Boverket (2007, s. 12) ser framförallt två trender i stadsutvecklingen som påverkar möjligheterna för en god bebyggd miljö där tillgången till grönområden är en viktig aspekt. Dels är det att de flesta tätorter i Sverige växer, både inåt genom förtätning och utåt genom stadsutbredning (ibid, s. 12). Dels har också ett skifte i ägande och förvaltning av bostadsnära natur skett tillsammans med en generell minskning av offentliga ytor och allmän platsmark (ibid, s. 12). Visioner om en funktionsblandad stad, effektivt utnyttjande av infrastruktur och minskat transportbehov leder till en vilja att skapa sammanhållna tätorter och bebyggelseområden, samtidigt är trycket och efterfrågan på tomter i tätorters utkanter i attraktiva lägen stort (ibid, s. 12). När städerna växer tas ofta stadens grönområden och bostadsnära natur i anspråk för bebyggelse, skriver Boverket (2007, s. 12), detta sker även i tätorter med en minskande befolkning.

Clark & Jauhiainen (2006, s. 3) ser att utvecklingsprocessen för grönområden i den moderna stadsplaneringskontexten har flera riktningar. Å ena sidan har vi minskningen och ianspråktagandet av gröna eller obebyggda områden som omvandlas till bebyggda strukturer. Detta är starkt kopplat till förtätning av stadsmiljöer (ibid, s. 3). Å andra sidan finns det samtidigt processer som, genom omvandling av bland annat industriområden till bostadsområden där parker och grönområden är en integrerad del, leder till att andelen grönområden ökar i städerna (ibid, s. 3). Vad som blir tydligt är dock att förtätningen och ianspråktagandet av grönområden är den starkare kraften.

Som redan nämnts i inledningen visar statistik som SCB tagit fram under de senaste 30 åren att andelen grönområden minskat i både antal och storlek och inget tyder på att detta avtar (Boverket, 2007, s. 28). Däremot finns ingen information om vilka typer av grönområden det är som försvinner och vilka kvaliteter dessa har, men Boverket (2007, s. 28) betonar att det är känt att de ekologiska, kulturella och sociala värdena i de gröna områdena förutsätter ytor av en viss storlek och struktur, vilket gör att ytorna inte kan minskas i allt för stor grad utan att viktiga värden går förlorade. Även Berggren-Bärring och Grahn (1995, s. 83) ser att små parker inte kan ersätta större. Storleken är en kvalitet i sig som är svår att

ersätta, även om stora resurser satsas på kvarvarande parker. Dessa satsningar kan ge bra resultat- men funktionerna och möjligheterna för aktiviteter i områdena blir inte densamma (ibid, s. 83). Jansson, Persson och Östman (2013, s. 15) ser också att grönområdenas storlek har betydelse och att de kräver en ”... medvetenhet om att kvantitet i många fall är en kvalitet i sig”.

Förhållandet mellan förtätning och grönområden är komplext, å ena sidan kan en tätare stad ge ett bredare utbud av olika typer av service och kvaliteter och minska behovet av personbilar. Å andra sidan så visar statistiken att med ett ökat förtätningstryck är risken stor att grönområden tas i anspråk. Förtätning leder till att grönområden minskar, både till antal och storleksmässigt. En viktig aspekt som redogjorts för ovan är att grönområdets storlek är en kvalitet som är svår att ersätta.

Argumentation för grönområden i staden

Sociala aspekter

I litteraturen tilldelas städernas grönområden sociala värden genom att de kan fungera som mötesplatser och tillgodose behov av rekreation, lek och upplevelser. De gröna områdena har en stor betydelse för människors fysiska och psykiska hälsa (Boverket, 1999, s. 13). Andra aspekter är att stadens grönområden har en viktig kulturell funktion. Kulturhistoriska miljöer kan ge stora skönhetsvärden och identitet till staden och samtidigt som de bidrar med en historisk kontext (ibid, s. 13).

Miljöns påverkan på hälsan gäller inte enbart de rent fysiska aspekterna som luft, vatten och andra förutsättningar menar Barton (2009, s. 116). Människor påverkas även socialt och psykologiskt genom motion och fysisk aktivitet och i möten med andra människor (ibid, s. 116). I rapporten *Hela staden: argument för en grönbå stadbyggnad* presenterar Jansson, Persson och Östman (2013) en forskningsöversikt om positiva hälsoaspekter kopplat till grönområden där de redogör för flera studier som visar att grönområden nära hemmet kan öka både mental och fysisk hälsa. Forskningen har visat att förbättrad mental hälsa och höjt självförtroende går att koppla till vistelse och aktiviteter i naturmiljöer. Psykisk ohälsa är ett stort folkhälsoproblem idag som också kostar mycket pengar, en reduktion av dessa kostnader skulle kunna åstadkommas om potentialen i städer och tätorters grönområden verkligen togs tillvara på (ibid, s. 21).

Boverket (2007, s. 17) beskriver att i dagens samhälle är fysisk inaktivitet ett växande samhällsproblem. De betonar att kommunerna aktivt bör arbeta och planera för möjligheter att underlätta och uppmuntra fysisk aktivitet. Sambanden mellan fysisk aktivitet och grönområden blir också tydlig i den litteraturgenomgång som Jansson, Persson och Östman (2013) gör, en viktig aspekt som författarna tar upp är att de positiva effekterna minskar med ett ökat avstånd mellan hemmet och grönområden av varierade karaktärer. Tillgång till grönområden nära hemmet är viktigt för ett aktivt liv och en ökad livslängd och tycks vara en avgörande faktor för hälsan oavsett ålder och de slutsatser som Jansson, Persson och Östman (2013, s. 23) drar är att:

Grönområden bör sammanfattningsvis finnas nära platser där människor bor och vistas, vara av hög kvalitet samt vara tillräckligt stora för att ge rum för flera funktioner för att öka den fysiska aktiviteten och hälsolivnån.

Grönområden och bostadsnära natur spelar enligt Boverket (2007, s. 17) en viktig roll i att uppfylla de nationella folkhälsomålen. I rapporten *Bostadsnära natur- inspiration & vägledning* tas tre av folkhälsomålen upp som de ser är starkt kopplade till den bostadsnära naturen. Det första målet behandlar delaktighet och möjlighet till inflytande i samhället, det tredje berör trygga och goda uppväxtvillkor och det nionde målet handlar om ökad fysisk aktivitet- alla dessa kan anses ha en koppling till grönområden (ibid, s. 17). En engelsk studie av Barton (2009, s. 116) har visat att många aktörer inom planeringen idag känner till att stadsplaneringen påverkar hälsan hos invånarna. Men i många fall har dessa planerare inte sett det som sin uppgift- eller hittat sätt- att integrera och studera dessa fenomen i det arbete som utförs. Samtidigt har

professioner inriktade på folkhälsa börjat intressera sig för den fysiska planeringen. De har uppmärksammat att reformer och program för att öka folkhälsan inte räcker för att nå målen när fysiska strukturer som städers och tätorters form, motverkar dem (ibid, s. 116).

De allra flesta grönområden är gratis att vistas i och på detta vis jämlika platser som kan uppmuntra till möten och social interaktion mellan olika grupper i samhället (Jansson, Persson & Östman, 2013, s. 12). På grund av den jämlika karaktär som offentliga grönområden har, så har de också en stor potential att fungera hälsofrämjande för en stor del av befolkningen oavsett social och ekonomisk status (ibid, s. 17).

Jansson, Persson och Östman (2013, s. 25) beskriver att generellt sett kan vegetation i närheten av bebyggelsen öka den upplevda känslan av trygghet om den är välskött. Följder som mindre mental trötthet samt mindre våld och aggressivitet har i författarnas litteraturoversikt kunnat kopplas till bebyggelse med gröna miljöer runt sig. Förhållandet mellan grönområden och den upplevda tryggheten i dem verkar vara en komplex fråga, å ena sidan visar den forskningsöversikt som Jansson, Persson och Östman gjort att grönområden nödvändigtvis inte måste innebära en ökad upplevd otrygghet. Å andra sidan är det ett väletablerat faktum att många människor upplever grönområden, ofta de dåligt skötta, som otrygga och obehagliga platser under dygnets mörka timmar.

Ekologiska aspekter

Med en allt mer urbaniserad värld menar Maruani och Amit-Cohen (2007, s. 11) att miljö kvalitet och naturvärden hotas. En fortsatt utveckling i denna riktning kan bli oåterkallelig om inte förebyggande åtgärder implementeras i all planering och utveckling. Därför rekommenderar författarna att ekologiska principer- åtminstone i viss mån- används i alla planeringssammanhang, från den lokala till den regionala skalan (ibid, s. 11).

Erixon och Ståhle (2008, s. 37) anser att de sociala aspekterna har fått den största vikten i dagens stadsplanering, vilket gör att ekologiska processer ofta inte synliggörs i tillräckligt stor grad. Istället för att se ekologiska värden som ett motsatsförhållande till stadsutveckling, menar Erixon och Ståhle att ett mer integrerat synsätt på stadens grönområden kan visa på den mångfunktionella potential dessa områden har (ibid, s. 37).

Även i Miljö- och jordbruksutskottet (2011, s. 88) rapport uttrycks ett liknande resonemang där de anser att i städernas grönområden ställs ibland ekologiska behov som en motsats till rekreationsbehov och andra sociala aspekter. Ett av motargument mot detta är att forskning visat att kulturhistoriskt viktiga grönområden är uppskattade för rekreation och samtidigt har potential för en hög biologisk mångfald (ibid, s. 88).

Boverket (1999, s. 13) beskriver att de viktiga ekologiska funktioner som grönområden kan erbjuda bland annat är att ge möjlighet för ett rikt växt- och djurliv, bidra till ett bra närlimat och en god luftkvalitet samt vara en resurs för ekologiska lösningar som hantering av dagvatten.

Biologisk mångfald

Den biologiska mångfalden är en nödvändig förutsättning för människor i såväl städer och tätorter såväl som på landsbygden och i våra natur- och skogsområden. ”Termen biologisk mångfald står för tre betydelser: artrikedom, genrikedom inom arter samt biotoprikedom i landskapet eller som här, i tätorten”. (Tallhage Lönn, 1994, s. 38). Biologisk mångfald är av stor vikt då många arter idag hotas av utrotning på både regional och global nivå. Förlust av biologisk mångfald kan leda till mindre funktionella och mindre produktiva ekosystem och kan också leda till en irreversibel förlust av genresurser (ibid, s.38). Bucht och Persson (1994, s. 27) beskriver att en tydlig indikator och grundförutsättning för en välfungerande grönstruktur är den biologiska mångfalden.

Med ett sammanhängande nät av grönområden och en variationsrik omgivning till staden finns goda möjligheter att bevara eller utveckla biologisk mångfald skriver Boverket (1999, s. 23). Tallhage Lönn (1994, s. 37) uttrycker att många av Sveriges städer och tätorter har en stor mängd, ofta variationsrik, natur som är värdefull för människors upplevelser och rekreation såväl som för biologisk mångfald. I en diskussion om hur värdefulla städernas och tätorternas grönområden egentligen är för den biologiska mångfalden, betonar Boverket (1999, s. 25) att den inte ska bedömas som mer värdefull än annan natur. Få arter är specialiserade för de förhållanden som råder i stadsmiljöer, men å andra sidan kan städernas grönområden vara en fristad för arter som är hotade i det allt mer rationaliserade jordbrukslandskapet (ibid, s. 25).

Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster som begrepp har använts inom forskningen sedan 1980-talet och tydliggör människans beroende av naturen (SOU 2013:68, s. 12). Mångfalden av växt- och djurarter i olika miljöer som utgör ekosystem förser oss med en rad tjänster och nyttigheter som vi är beroende av (ibid, s. 12). En variation av miljöer och landskap med många olika naturtyper, hög biologisk mångfald och en stor genetisk variation ger livskraftiga ekosystem som också har en större förmåga att anpassa sig och utvecklas oavsett störningar (ibid, s. 12). Med ett förändrat klimat och anpassningar därefter har bevarandet av fungerande ekosystem och de tjänster de genererar en väldigt viktig funktion i samhällsplaneringen.

Ett sätt att beskriva Ekosystemtjänster är som de varor och tjänster som naturen genererar åt oss, för det mesta kostnadsfritt, där en grov indelning i tre kategorier brukar göras: *reglerande*, *producerande* samt *kulturella* tjänster (Naturvårdsverket, 2011, s. 9f). Ibland kan även en fjärde kategori eller funktion räknas med, *stödjande*. Några exempel på ekosystemtjänster som tas upp i Naturvårdsverkets rapport är bland annat livsmedelsproduktion, pollinering, vattenrening samt rekreation och kulturella värden. I olika studier av ekosystemtjänster har den generella slutsatsen varit att det oftast är mer lönsamt att behålla en biologisk mångfald och därigenom också de ekosystem detta bidrar med, istället för att ta en merkostnad för att restaurera eller nyskapa samma värden på andra platser (ibid, s. 9).

För att upprätthålla och utveckla fungerande ekosystem är sambandet mellan staden och dess omland av stor vikt, en variation av grönområden och natur förutsätter att det finns länkar, eller korridorer, som binder samman stadslandskapet med det omgivande landskapet (Tallhage Lönn, 1994, s. 13).

Ekonomiska aspekter

Trots vikten av grönområden för rekreation och bevarande av naturvärden, ses dessa områden ofta som möjliga platser för framtida utveckling och bebyggelse (Maruani och Amit-Cohen, 2007, s. 3). Därmed råder en kontinuerlig konflikt mellan stadsutveckling och beskyddande av grönområden som ytterligare spåds på av att marknadsvärdet på områden med bebyggelse är mycket högre än värdet av att bevara grönområden. Detta kan bero på svårigheterna i att värdera och bedöma de direkta och indirekta värden samt fördelar som de gröna områdena har- vilket i förlängningen gör det svårare för grönområden att konkurrera på ett likvärdigt sätt i markanvändningsplaneringen (ibid, s. 3).

Produktionen av mat och exempelvis biomassa kan visa sig få en viktig ekonomisk funktion i framtiden genom arbetet mot en hållbar utveckling och en effektiv hantering av stadens avfall skriver Jansson, Persson och Östman (2013, s. 19). Den forskningsöversikt som författarna sammanställt över de ekonomiska värden som grönområden har, avslutas med en punktvis sammanfattning av vilka dessa värden är (Jansson, Persson & Östman, 2013, s. 20):

- Välskötta gröna miljöer med träd intill butiker och shoppingområden
- Vackra och representativa parker och vattenytor
- Möjligheter till odling av mat eller andra nyttogrödor

Grönområden har sedan 1800-talet fått ge vika för trycket från exploatörer men samtidigt finns flera exempel som visar att grönområden använts för att främja ekonomiska intressen (ibid, s. 22). Exempelvis har markägare och företagare i bland annat St. Petersburg upplåtit mark till parker för att öka fastighetsvärde och därigenom kommersiella intressen, Londons gröna bälten har blivit försvarade av den lokala medelklassen för att behålla de höga huspriser som är ett resultat av närheten till de gröna miljöerna (ibid, s. 22). Fastighetsvärdet har kunnat kopplas till attraktiva miljöer innehållande parker och grönområden i ett flertal studier, om städernas tillgång till grönområden har minskat ökar attraktiviteten att bo nära grönområden ytterligare (Jansson, Persson & Östman, 2013, s. 19). En paradox i sammanhanget är att det finns en viss risk att grönområden byggs bort vid ett ökat tryck från människor att bo nära dem. En attraktiv och trevlig stad där grönområden ingår som ett viktigt element, kan i många fall också användas som ett sätt att locka till sig företag, arbetskraft och turister samt som ett sätt att skapa identitet och marknadsföring (ibid, s. 20).

Att värdera grönområden ekonomiskt kan vara ett viktigt sätt att argumentera för grönområden i städer och tätorter. Det verkar däremot ha varit svårt, historiskt sett, att hitta tillräckligt starka argument för grönområden i förhållande till de marknadsvärden som bostadsbebyggelse eller industriområden och andra intressen har. Kopplat till hälsa och ekonomiska aspekter, exempelvis psykologiska som Jansson, Persson & Östman (2013, s. 21) tar upp- där det visat sig att förbättrad mental hälsa kunnat kopplas till vistelse i naturmiljöer, tillsammans med att psykisk ohälsa är ett utbrett problem som kostar mycket pengar- så kan jag tycka att det är konstigt att detta inte fått en större uppmärksamhet och en större ekonomisk vikt i planeringen för grönområden. Detta kan kanske bero på att trots att sambanden mellan grönområden och hälsa är bevisade så är människors hälsotillstånd mer komplext vari närheten till och tillgången till grönområden endast är en av aspekterna.

Kommunernas planering för grönområden

Sveriges kommuner har planmonopol och enligt Plan- och bygglagen (PBL) har de ansvar för att upprätta översiktsplaner, detaljplaner samt att tillgodose de allmänna intressena i samhället. Tillgången till natur och grönområden är ett allmänt intresse och därmed en viktig del i kommunernas planering. I kommunernas planering för grönområden redogörs för hur de ämnar bevara och utveckla sina grönområden på kort och lång sikt (Miljö- och jordbruksutskottet, 2011, s. 86). Ofta utgör grönplanen ett omfattande planeringsunderlag som utgår från grundliga inventeringar, analyser samt utvecklingsstrategier för bland annat bevarande, skydd och utveckling (ibid, s. 86).

Gunilla Lindholm (2004, s. 50) ser att en av viktig förebild för svenska grönplaner under slutet av 1900-talet har varit ett ideal där de gröna områdena hänger samman och kan kopplas till varandra genom stråk. En inflytelserik plan som spridit denna syn menar Lindholm är Frederik Law Olmsted's "The necklace" eller pärlhalsbandet i Boston, som visar de gröna områdenas sammanhang och koppling genom en struktur av stråk som ibland öppnar upp sig i gestaltade parker. Men detta är långt ifrån det enda idealet skriver Lindholm, även den biologiska mångfalden har i stor grad påverkat grönplanerna. I artikeln diskuterar Lindholm (2004) att de kommunala grönplanerna och grönstrukturprogrammen numera är ganska självklara inslag i kommunernas planering- men hon menar att deras påverkan på stadsbyggnaden kan ifrågasättas. Det finns många fördelar med dessa dokument menar Lindholm (2004, s. 47), men en av de främsta nackdelarna är att de ofta bara hanterar de kommunalt ägda grönområdena, vilket gör att stora delar av grönstrukturen utesluts ur planeringen.

Betydelsen av ägoförhållanden, vad menas med formell & faktisk grönstruktur?

Många kommuner äger idag en stor andel mark både inom tätorten och utanför. Men då utvecklingen går mot en större andel privatägd mark, menar Boverket (2007, s. 32) att det är svårare för kommunerna att planera för de gröna områdena. Att säkra tillgången till parker, grönområden och bostadsnära natur blir betydligt svårare med privata markägare (ibid, s. 32). Kommunen har ansvar för beaktandet av allmänna

intressen i planeringen och för den allmänt tillgängliga platsmarken, men med den utveckling som skett på senare tid har planeringen av nya bostadsområden hamnat hos byggherrar som inte har något ansvar för de allmänna intressena. Boverket (2007, s. 13) menar att detta i många fall har lett till att områden exploaterats så mycket det bara går, med små bostadsgårdar och få platser för lek och rekreation.

I sin avhandling *Stadslandskapets obrukade resurs: om grönstrukturens potential och synliggörande i en hållbar stadsutveckling* problematiserar Lundgren Alm (2001) ett vanligt synsätt i den kommunala planeringen för grönområden. Hon menar att det finns en risk att en stor mängd områden utesluts om man enbart ser till den grönstruktur som kommunerna själva äger och förvaltar. Lundgren Alm belyser denna problematik genom att använda sig av begreppen formell och faktisk grönstruktur. Med faktisk grönstruktur menar Lundgren Alm (2001, s. 33) all mark i staden som varken är bebyggd eller hårdgjord samt vattenområden. Den formella grönstrukturen beskriver hon som den mark som utgörs av kommunalt ägda och förvaltade grönområden. Lundgren Alm anser att det är svårt att förhålla sig till frågor som bland annat berör biologisk mångfald och ekosystemtjänster om inte all grönstruktur behandlas i planeringen. För dessa aspekter spelar grönområdenas sammanhang en viktig roll, och vem som äger eller förvaltar marken är av mindre betydelse (ibid).

Även andra källor belyser problematiken med formell och faktisk grönstruktur. Lindholm (2004, s. 47) menar att de kommunala grönplanerna i de flesta fall bara hanterar kommunalt ägda och ej hårdgjorda ytor. Vilket utesluter mark som i många fall kan agera som noder och länkar i grönstrukturen, t.ex. torg och gång- och cykelstråk. Miljö- och jordbruksutskottet (2011, s. 86) anser att det finns en svårighet i att värdera betydelsen av privatägd, informell grönstruktur för biologisk mångfald och ekosystemtjänster. De menar vidare att en övergripande planering och förvaltning är svår att hantera och förhålla sig till i den kommunala planeringen (ibid, s. 86).

En försämrad ekonomi har under 1990-talet påverkat städernas grönområden. Begränsade resurser har ibland bidragit till en lägre skötselnivå och därmed sämre kvalitet på de gröna områdena. Som ett led i att komma tillrätta med problemet har andelen offentliga ytor minskat och den privata kvartersmarken har ökat i relation till den allmänna platsmarken. Bristfällig skötsel och förvaltning kan leda till att grönområden används mindre, upplevs otrygga och som en bidragande faktor till oattraktiva miljöer. Detta är problematiskt då det i förlängningen kan leda till att grönområden istället tas i anspråk för exploatering. Ofta har också natur och grönområden i nära anslutning till nya bostadsområden lämnats utanför de områden som detaljplanearbetet ger en osäker framtid med ett ökande exploateringstryck (Boverket, 2007; Delshammar & Fors, 2010).

Att privatägda grönområden också i många fall har, eller upplevs ha en begränsad tillgänglighet för människors användning är också en aspekt som kan kopplas till de resonemang som lyfts fram ovan.

Diskussionen om formell och faktisk grönstruktur är intressant och problematiken med att enbart den kommunägd, formella grönstrukturen vanligtvis har redovisats i planeringen gör att viktiga områden utesluts. Däremot är svårigheterna för kommunerna att planera för och ha rådighet över den mark de inte äger i dagsläget tydliga. Många privata grönområden har en stor betydelse för människors rekreation och kanske än mer betydelse vad gäller biologisk mångfald där växter och djurs möjligheter för spridning påverkas positivt av en stor mängd varierade grönområden.

Boverkets råd & riktlinjer

Boverket har över tid och i flera olika dokument gett ut allmänna tips och råd för kommunernas grönplanering. Nedan redogörs för råd och riktlinjer från tre av Boverkets rapporter för att ge en överblick över hur man från myndigheters håll anser att en god planering för kommunernas grönområden kan se ut.

I rapporten *Grönstruktur i landets kommuner* betonar Boverket (2012) vikten av att lyfta planeringen för grönområden till en mer övergripande och strategisk nivå för att kunna koppla den till övrig fysisk planering. Om planer som berör grönstukturen är strategiska avgörs, enligt rapporten, av om de innehåller en struktur i plan och ett framtidsfokus, det är först då grönstukturen kan kopplas samman med övrig samhällsplanering. För att uppnå en klar och tydlig planering för grönstukturfrågor trycker Boverket (2012, s. 21) på att det är av stor vikt att skilja på olika typer av dokument- handlar det om struktur och strategier eller förvaltning och skötsel?

Sveriges 290 kommuner har naturligtvis olika förutsättningar, från de tätbefolkade storstadskommunerna till glesa avfolkningskommuner. Att arbetet med grönstukturfrågor därför ser olika ut är en naturlig följd av detta (Boverket, 2012, s. 17). Generellt säger dock Boverket att grönstukturplaneringen ska syfta till att kommunens gröna områden kopplas till varandra och till övriga strukturer såsom bebyggelse och infrastruktur. Vidare anges i rapporten att processen kring grönstukturplanearbetet grovt sett kan bestå av tre delar:

1. Åskådliggöra grönstukturen, hur mycket finns det och vart?
2. Vilket innehåll har grönstukturen, temakartor kan vara relevanta
3. Hur ser den framtida grönstukturen ut, vad vill kommunen åstadkomma?

(ibid, s. 18). I sina slutsatser ger Boverket (2012) en rekommendation på hur kommunerna kan strukturera sitt arbete i fyra huvuddelar som består av: omfattning, innehåll, prioriteringar samt strukturbild och framtid. Tillsammans kan dessa två grövre principer för planeringsprocessen utgöra en grund för kommunernas vidare arbete.

Boverket (1999, s. 59ff) beskriver i rapporten *Gröna områden i planeringen* att ett grönstukturprogram kan vara ett viktigt underlag i kommunens översiktsplanering där grönområden kan samordnas med andra sektorer inom planeringen och visa på kommunens avsikter och vilja för framtiden. Från Boverkets håll anser man att arbetet bör bygga på en sammanvägd kunskap och helhetssyn på de funktioner som grönstukturen kan erbjuda samt dess betydelse för staden och invånarna. I rapporten Boverket, 1999, s. 59ff) ges en form av riktlinjer till vilka steg som bör tas i arbetet med ett grönstukturprogram:

1. Vision eller målformulering
2. Registrering och analys av befintliga värden
3. Möjligheter och hot
4. Sammanvägd analyskarta- prioriteringar

I rapporten *Bostadsnära natur: inspiration & vägledning* skriver Boverket (2007, s. 11) att för att säkra tillgången till grönområden och natur nära bostaden finns tre aspekter som alltid bör vara en del av den fysiska planeringen. Här gäller rekommendationerna för den mer detaljerade skalan i staden och Boverket betonar att oavsett om nya grönområden byggs eller de befintliga förvaltas bör aspekterna nedan beaktas: *Tillgång*, vilket är den faktiska resurs som grönområden utgör, *Nåbarhet*, den faktiska och upplevda tillgängligheten till dessa områden, samt *Kvalitet*, där grönområdenas storlek, innehåll och värden beskrivs (ibid, s. 11).

Dessa tre aspekter är viktiga och bör tas hänsyn till i alla sammanhang, skriver Boverket (2007, s. 11), men i vissa fall kan någon av dem väga tyngre beroende på kontexten. Ett exempel som tas upp är innerstaden, där tillgången på bostadsnära natur kan vara begränsad av tät bebyggelse- i dessa fall blir kvalitet och närbarhet desto viktigare.

Trots de, många gånger stora, skillnader mellan Sveriges 290 kommuner och de olika förutsättningar dessa har, visas ovan att det finns en form av standardisering för hur arbetet med kommunala grönpelaner (eller grönstukturplaner) bör gå till. De råd och riktlinjer som ges är relativt allmänt hållna men ger en grundstruktur till kommunernas arbete och verkar ha fått en ganska stor spridning i flera kommuners grönpelanering. Ytterligare en rapport som verkar ha haft en stor påverkan på kommunal planering för grönområden är Tallhage Lönn's (1994) *Stadens parker och natur*, vars temaområden och förslag på analyser beskrivs närmare under avsnittet om analyser längre fram i arbetet.

Indelning och kategorisering av grönområden

Denna genomgång utgör en utgångspunkt för grönpalnestudien som presenteras i Del 2 och redogörelsen syftar främst till att reda ut olika sätt att dela in grönområden som redovisas i litteraturen och vilken betydelse de har i planeringen. Dessa resonemang utvecklas vidare i grönpalnestudien där en jämförelse av kommunernas indelningar och kategoriseringar av grönområden görs.

Utvecklingen av städer och tätorter har lett till att vi idag har en stor och varierad mängd grönområden av olika karaktär. Här ingår allt från de stora natur- och rekreationsområdena, stadens finparker och vattenområden till mer triviala gröna ytor som har en begränsad användning. I detta avsnitt presenteras vad jag i litteraturen hittat som berör hur grönområden kategoriseras och delas in i olika planeringssammanhang. Det finns ofta riktlinjer kopplade till de olika kategorier av grönområden som är vanligt använda i planeringen. Här ges inledningsvis en överblick över vilka olika typer av riktlinjer gällande avstånd, storlek, stadsstruktur, aktiviteter och andra viktiga aspekter som knyts till städernas grönområden. Detta följs upp av en redogörelse för olika sätt att dela in grönområden på.

Kriterier och riktlinjer i planeringen

Berggren-Bärring och Grahn (1995, s. 31) beskriver att avstånd i sträckor och tid, storlek på områden, aktiviteter och till viss del kvalitet har gett upphov till olika uppfattningar om god standard för parker och grönområden. De förklarar att i Sverige användes förr föreskrifter i Svensk Byggnorm och Bostadens Grannskap, som norm i planeringen av grönområden (ibid). Boverket (2007, s. 61) belyser att i den nutida lagstiftningen saknas tydliga krav på vad en ändamålsenlig utemiljö ska innehålla, till skillnad från byggregler och normer för trafik- och parkeringsytor där specifika krav på utformning och säkerhet finns. Bristen på krav för utemiljön kan leda till att kvaliteter, aktiviteter och upplevelser lätt kan glömmas bort vid planering och exploatering. Kommunerna måste själva definiera vad det är som är viktigt med de offentliga utemiljöerna och formulera krav på bland annat tillgång, kvalitet, andel grönområden och gestaltning (ibid, s. 61).

I rapporten *Friluftsliv trenger mer enn arealer: en studie av kriterier og normer for friarealer i kommunal planlegging*, har Nordiska ministerrådet (1996) utarbetat en vision, eller rekommendation kring vilka kvaliteter som bör uppmärksammas i planeringen av grönområden. I rapporten beskrivs att kriterier och riktlinjer för grönområden är verktyg för att säkra tillgången till en variation av grönområden i städer. Nordiska ministerrådet (1996, s. 68f) definierar kriterier som naturliga eller skapade karaktäristika som kan användas för att bestämma värdet på ett rekreationsområde. Några exempel på vanligt använda kriterier är storlek, kvalitet och avstånd från bostaden till grönområdet. Riktlinjer är kvantitativa eller kvalitativa beskrivningar som rör vilka krav ett rekreationsområde bör uppfylla (ibid, s. 29). Vidare beskriver man att när det gäller riktlinjer för storlek på grönområden är det vanligt med en hierarkisk indelning samt att se till sammanhanget mellan avståndet till och storleken på ett område (ibid, s. 68f). En övergripande geografisk indelning på detta sätt kan vara: bostaden, närmiljön, stadsdelen och staden som helhet.

Det huvudsakliga målet med att använda kriterier och riktlinjer i grönpalneringen bör vara att höja kvaliteten på områdena och se till att det finns ytor för rekreation och friluftsliv för stadens invånare. Nordiska ministerrådet (1996, s. 113) betonar att både kvantitativa och kvalitativa riktlinjer är av vikt i planeringen för grönområden.

När det kommer till ekologiska kriterier och riktlinjer kopplade till dem, menar Nordiska ministerrådet (1996, s. 94f) att dessa bygger på biologiska principer där storlek, avstånd, form, korridorer, ålder- och artvariation spelar en stor roll för hur fungerande ett område är. I rapporten har man funnit att det ofta finns överensstämmande aspekter mellan ekologiska kriterier och de kriterier som gäller för rekreation och friluftsliv, bland annat när det gäller form och sammankopplingar genom korridorer eller gröna nätverk (ibid, s. 95). Vidare anses biologisk mångfald vara betydelsefullt även för friluftslivet men konflikter kan råda mellan att ta hänsyn till rekreationsbehovet och växt- och djurlivets behov (ibid, s. 95).

Att använda sig av kriterier, både kvantitativa och kvalitativa, och därefter forma riktlinjer har i rapporten visat sig kunna göra planeringen för grönområden, rekreation och ekologiska aspekter lättare. Naturgivna och planeringsförutsättningar ser väldigt olika ut i olika kommuner och de kriterier och riktlinjer som används måste anpassas till den lokala situationen (Nordiska ministerrådet, 1996, s. 114). Detta sätt är självklart inte det enda för att hantera grönområden i planeringen, skriver Nordiska ministerrådet, oavsett vilken metod som används så har den politiska viljan för bevarande och utveckling av områden för rekreation och friluftsliv i slutändan en avgörande betydelse.

Indelning av grönområden

Här nedan följer en redogörelse för hur grönområden kan delas in i kategorier utifrån olika aspekter i planeringen samt vilka typer av begrepp det är som använts och fortfarande används i Sverige. Litteraturen utgörs här av främst svenska rapporter och artiklar och syftar till att ge en inblick i begreppsanvändning och kategorisering av grönområden. Många av de indelningar och begrepp som beskrivs här är internationella och har fått en spridning över Europa.

Lundgren Alm (2001) menar i sin avhandling att svårigheter att beteckna stadens grönområden kan utgöra ett hinder i planeringen av dem. Problematiken berör också hur de gröna områdena hanteras gällande skala, funktion och gestaltning (ibid, s. 21). Min tolkning är att utan tydliga begrepp gemensamma sätt att tala om grönområden, så kan det bli svårare att argumentera för deras värde i avvägningar mot andra intressen.

Begreppsutveckling i utemiljö

Bergsjö och Nilsson (1983) har i rapporten *Begrepp för utemiljö- begreppsanvändning i planering, projektering, byggande och förvaltning* identifierat och sammanställt vanliga begrepp använda i planeringen. Genom studien har fyra huvudtyper av begrepp utkristalliserats, dessa är *formella, funktionella, geografiska* och *morfologiska* begrepp (Bergsjö & Nilsson, 1983).

Formella begrepp talar om vem som ansvarar för marken samt vilka lagar och regler som styr hur den används i bland annat detaljplaner eller stadsplaner (Bergsjö & Nilsson, 1983, s. 15-19).

Funktionella begrepp anger istället vilka aktiviteter marken är avsedd för och ibland vem den är avsedd för. Begreppen kan till viss del också belysa markens karaktär. De hör hemma i både översikts- och detaljplanering och kan delas in i olika typer där: trädgård, gård, torg och parker ingår, en skillnad görs mellan anlagd park och naturpark (ibid).

Geografiska begrepp beskriver områdets läge och storlek och bör i möjligaste mån behandlas tillsammans med funktionella begrepp. Några exempel på geografiska begrepp är: tomt, grannskap och stad/tätort. En viktig aspekt är närheten inom dessa geografiska områden vilket också kan kopplas till normer för avstånd till olika typer av områden för utomhusvistelse (Bergsjö & Nilsson, 1983, s. 15-19).

Morfologiska begrepp utgår från att ett visst anläggningsarbete utförts, eller härstammar från det mark- eller växtmaterial som finns inom området. Dessa bör användas som tematiska beskrivningar anser författarna (ibid). För att urskilja de morfologiska begreppen är ett första steg att klargöra om det gäller anlagd mark eller naturmark (ibid, s. 80). I naturmark ingår områden som inte är bebyggda eller anlagda, exempel som tas upp är bland annat äng, hagmark och lund (ibid, s. 83). De morfologiska begreppen kan också knytas till kulturhistoriska miljöer där en viss typ av hävd och skötsel gett ytorna deras uttryck (ibid).

Stadens struktur som grund för en hierarkisk indelning av grönområden

Patrik Grahn har i sin rapport *Grönplanering för människor* (1986) studerat vilka behov människor har av grönområden, hur de bör vara fördelade i staden samt viktiga aspekter att ha med sig i planeringen av dessa områden. Grahn har sett att de olika områden vi människor använder oss av i våra landskap kan

delas in i ett antal ”sfärer” som spänner över varierade delar av staden (Grahn, 1986, s. 42). De sfärer som presenteras är dessa:

- enskild privat sfär,
- gruppens privata sfär,
- grannskapets sfär,
- stadsdelens sfär,
- stadsområdets sfär,
- stadens sfär,
- yttre kända områden samt
- yttre mindre kända områden

Där skalan rör sig mellan privata, enskilda sfärer till offentliga, publika sfärer vidare till mer okända områden (ibid, s. 42). Dessa sfärer har använts vidare för att se vilka typer av parker och grönområden som ryms inom dem samt vilka krav och behov som kan kopplas till dessa. Här har en uppdelning mellan de mer privata, sociala sfärerna och de offentliga, öppna sfärerna gjorts (Grahn, 1986).

- *Enskilt privat frirum*: inkluderar grönområden som villaträdgårdar, trädgårdar, koloniträdgårdar och odlingslotter (ibid, s. 53f).
- *Gruppens privata frirum*: bostadsgårdar på kvartersmark och närparker med kvarterslekplatser ingår (ibid, s. 57f).
- *Offentliga frirum*: består av grannskapspark, stadsdelsparker, stadsområdesparker, stadspark, stadsskogar och stadsträdgårdar (ibid, s. 59-75).
- *Övriga friytor*: kan bland annat bestå av gröna skyddszoner, grönstråk för promenader och/eller cykling samt stadens rekreationslandskap (ibid, s. 76ff).

Hierarkisk uppdelning av grönområden med grund i kriterier och riktlinjer

Genom att studera ett antal nordiska kommuner och hur de använder kriterier och riktlinjer i planeringen för sina grönområden har Nordiska ministerrådet (1996) sammanfattat dessa, ibland varierande riktlinjer, till en gemensam vision om vilka kvaliteter och arealer som bör finnas inom olika avstånd från bostaden. Här ingår också en hierarkisk kategorisering av dessa grönområden kopplat till de riktlinjer som anges:

- Bostadsnära, helst inom 50 m, bör vistelseytor för barn och vuxna med lek för de minsta finnas.
- Inom 200 m från bostaden bör en **lokal/närpark** finnas med plats för något mer platskrävande aktiviteter, varierad vegetation. Minst 0,6 ha.
- **Kvarters- och stadsdelsparken** finns inom 500 m från bostaden och kan nås på ett trafiksäkert sätt. 10-20 ha med plats för ytkrävande aktiviteter, både naturpräglad och mer ordnat uttryck.
- **Friluftsområden/tätortsnära natur** finns i anslutning till staden och många av dem kommer in i tätorten som gröna fingrar/kilar. Naturhänsyn bör tas i dessa områden, att uppleva natur och vildhet, plocka svamp och bär är aktiviteter som passar här.

(Nordiska ministerrådet, 1996, s. 112f).

Boverket presenterar också en form av hierarkisk parktypologi i sin rapport (1999, s. 35) som bygger på den vision som Nordiska ministerrådet (1996) utarbetat (se ovan) med enbart en liten skillnad i vad begreppen kallas. Bostadsnära blir *Närpark*, följt av *Lokalpark*, *Stadsdelspark* och *Friarealer* (Boverket, 1999, s. 35).

Även Berggren-Bärring och Grahn (1995) har i rapporten *Grönstrukturens betydelse för användningen* använt sig av en hierarkisk struktur för att beskriva och dela in grönområden. Här har däremot inga riktlinjer gällande avstånd knutits till de olika typerna av grönområden, avstånd diskuteras i beskrivningen av de olika grönområdena men definieras inte. Istället har de storleksangivelser kopplade till sig. Följande indelningar och riktlinjer för att beskriva de offentligt tillgängliga grönområdena har använts:

- 0 - <1 ha Prydnadsplantering
- ≥1 - <5 ha Grannskapspark
- ≥5 - <10 ha Stadsdelspark
- ≥10 – <50 ha Stadsområdespark
- ≥50 - <200 ha Storstadspark, regionpark
- ≥200 ha - Stadsskog

(Berggren-Bärring & Grahn, 1995, s. 33). I rapporten beskrivs att gröna stråk inte bildar någon egen grupp i denna indelning, utan utgör en specialgrupp inom varje storleksklass (ibid).

Indelning utifrån markkaraktärer och markägare, gröntypologi

I Stockholmsregionen har regionplanekontoret tillsammans med några av kommunerna i regionen tagit fram en gröntypologi som i grövre drag och i en större skala kan identifiera olika typer av grönområden (Tillväxt- och regionplaneförvaltningen (TRF), u.å. a). Tanken är att typologin ska beskriva offentligt tillgängliga grönområden större än 0,25 ha samt deras markkaraktär och markägare (ibid).

Gröntypologin består av fyra huvudtyper som delas in i 19 undertyper där undertyperna definierar och preciserar huvudtyperna i fet stil nedan (TRF, u.å. b).

- **Naturmark:** gammal skog, hållmark och hållmarksskog, våtmark och sumpskog, övrig skog och ruderatmark
- **Parkmark:** halvöppen gräsmark, öppen gräsmark, landskapspark och stadspark
- **Hårdgjord mark:** trädplanterat torg, trädplanterad gata och stor lekplats
- **Anläggningsmark:** åker och vall, betesmark, odlingslott, kyrkogård och begravningsplats, golfbana, bollplan och idrottsplats samt skolgård

Beskrivning av grönområden med fokus på biologisk mångfald

En av de få källor som beskrivit någon form av indelning för biologisk mångfald som jag funnit i min litteraturgenomgång är rapporten *Stadens parker och natur* (Tallhage Lönn, 1994). I de råd som tagits fram för att dokumentera och kartlägga biologisk mångfald har följande områden, eller biotoper, ansetts vara av stor vikt för bevarandet av biologisk mångfald i städer:

- Gammal skog, barrdominerad
- Gammal skog, ädellöv
- Våtmark, skog
- Strand
- Betesmark
- Äng
- Allé
- Gamla trädgårdar
- Koloniträdgårdar

(Tallhage Lönn, 1994, s. 54). I rapporten uttrycks att vikten bör ligga på att registrera de grönområden som har innehållsrika biotoper, både natur- och kulturpräglade områden.

Sammanfattning och kommentarer

I litteraturen som presenterats ovan finns ett stort fokus på de sociala och rekreativa betydelseerna av grönområden, speciellt när det gäller indelningar som kopplas ihop med någon form av riktlinjer gällande storlek och avstånd. Sociala och hälsomässiga aspekter och grönområden har en lång historisk koppling där begrepp och modeller för planeringen växt fram och utvecklats över tid. Något som uppenbarar sig i mina sökningar efter artiklar och rapporter rörande indelning och begreppsanvändning i grönplaneringen är just det stora sociala fokus som många gånger tar överhanden. I mina försök att hitta riktlinjer och standardisering knuten till grönområden, ekologiska aspekter och biologisk mångfald så har jag upptäckt

att detta inte alls i samma grad som sociala och rekreativa aspekter funnits i den litteratur jag tagit del av. Däremot har Bergsjö och Nilssons (1983) morfologiska begrepp, Tillväxt och regionplaneförvaltningens gröntypologier samt kanske till viss del Grahn (1986) övriga friytor en beskrivning och form som också inkluderar grönområdets ekologiska aspekter. Då arbetets fokus är på grönplanering och litteratursökningen skett med denna utgångspunkt så har litteratur rörande ekologiska principer i planeringen, naturvårdsplaner och liknande inte ingått i studien. Detta kan bidra till att jag gått miste om litteratur som berör riktlinjer för planering med ett rent ekologiskt perspektiv och kring biologisk mångfald.

Bergsjö och Nilssons (1983) redogörelse för olika typer av begrepp i planeringen för utemiljön har bidragit med ett sätt att beskriva den stora variation av grönområden som återfinns i stadslandskapet. I de funktionella och geografiska begreppen ingår en hierarkisk struktur som också tas upp av Grahn (1986), Nordiska ministerrådet (1996) och Berggren-Bärring och Grahn (1995). I jämförelse med Grahn (1986) sfärer som spänner från det mest privata till det publika är den hierarkiska uppdelning som Bergsjö och Nilsson (1983) exemplifierar med tomt, grannskap, stad/tätort en grövre variant. De formella och morfologiska begreppen ser jag ha en koppling till den gröntypologi som Stockholmsregionen arbetat fram där ett stort fokus på vilken karaktär marken har men också kopplat till markägande.

I avsnittet nedan följer en beskrivning av nio planeringsmodeller för grönområden som författarna Maruani och Amit-Cohen (2007) funnit i en omfattande litteraturstudie. Något som blivit tydligare för mig genom att läsa om och referera till Maruani och Amit-Cohens planeringsmodeller är att de ger ett sätt att koppla de olika typer av indelningar, riktlinjer och begrepp som redogjorts för ovan till den historiska utvecklingen av grönområden och de ideal som fått en spridning i världen. Förutom detta beskriver artikeln också sätt att skydda och bevara natur och landskap som är av vikt för bland annat biologisk mångfald.

Planeringsmodeller för grönområden enligt Maruani och Amit-Cohen

I artikeln *Open space planning models: A review of approaches and methods* redovisar och diskuterar Maruani och Amit-Cohen (2007) vanliga modeller använda i planeringen av friytor/grönområden (*open space*). I artikeln behandlas ursprunget för olika planeringsmodeller, vilka för- och nackdelar de har samt hur dessa modeller behandlar de ytor de används att planera för. Det övergripande syftet är att systematiskt jämföra modeller funna i litteraturen med varandra för att kunna utveckla ett ramverk med tydlig struktur för när och var dessa modeller kan passa i den fysiska planeringen (ibid).

I studien har Maruani och Amit-Cohen (2007, s. 2) funnit att grönområden, trots sina många funktioner, bara redovisas på främst två sätt i planeringssammanhang:

1. Genom att belysa vilken vikt de har för att tillgodose människors behov av rekreation och aktiviteter i gröna miljöer
2. Vikten av att skydda och bevara naturvärden

I litteraturgenomgången har författarna funnit att dessa två sätt att redovisa de gröna områdena kan kopplas till ett motsatsförhållande mellan två vanliga synsätt när det kommer till planering grönområden, efterfrågan och utbud. Efterfrågan fokuserar i första hand på att uppfylla mänskliga behov som rekreation, bekvämligheter och kvalitet i utemiljön medan utbud å andra sidan är mer fokuserat på bevarandet av grönområden som ett medel i att skydda existerande landskaps- och naturvärden. (Maruani & Amit-Cohen, 2007, s. 3f). Detta motsatsförhållande mellan sociala och ekologiska aspekter har också Erixon & Ståhle (2008) och Miljö- och jordbruksutskottet (2011) pekat på- se rubriken Ekologiska aspekter, s. 21.

Nedan redogörs för de nio planeringsmodeller som Maruani och Amit-Cohen (2007) funnit i sina studier:

Den opportunistiska modellen beskrivs som ett mönster av grönområden som är ett resultat av spontana möjligheter som uppenbarar sig, alltså inte genom en systematisk planeringsprocess. Bland de mest välkända exemplen är den första större parken som var tillgänglig för allmänheten i London under

1800-talet. De grönområden som uppkommit av en tillfällighet är ofta en del av den urbana miljön, med vissa kända och uppskattade exempel, men de är av naturen oförutsägbara och helt beroende av att möjligheterna ska presentera sig. Modellen redogör varken för invånarnas behov av rekreation eller lämpliga skydd av viktiga värden, skriver Maruani och Amit-Cohen (2007, s. 5).

Kvantitativa ytstandarder är en modell där grönområdets ytor kopplas till den befolkning som använder sig av dem. Modellen hävdar att, för att kunna tillgodose de behov som finns så måste grönområdena vara av en viss minimistorlek som anknyts till hur många människors behov områdena ska tillgodose. Det går dock inte att enbart förlita sig på kvantitativa modeller som denna, skriver författarna, då de inte i tillräcklig omfattning kan svara till att kartlägga och planera för alla de behov som finns. Mer utvecklade exempel av modellen integrerar även andra behov kopplade till grönområden, som grad av service, minsta storlek, distribution av områden, befolkningstäthet och aktiviteter möjliga att utföra i dessa områden (ibid, s. 5f).

Parktypologin beskriver en uppsättning av funktionellt sammanhängande grönområden- ibland också fysiskt sammanhängande- i en given geografisk kontext. Modellen används främst i städer och tätorter med ambitionen att erbjuda invånarna en variation av miljöer och möjliga aktiviteter. Parktypologin kan inordnas i en hierarkisk struktur, där parker av olika storlek med varierande utbud redovisas. Den hierarkiska strukturen relaterar de gröna områdena till stadens rumsliga strukturer, vilket är ett välanvänt grepp i planeringssammanhang. Historiskt kan modellen härledas tillbaka till slutet av 1800-talet. Maruani och Amit-Cohen (2007, s. 6) menar att modellen är lätt att använda i nya utvecklingsområden där det mesta byggs nytt, men svårare att använda sig av i befintliga, redan uppbyggda urbana miljöer.

Trädgårdsstaden representerar Howards helhetsgrepp på stadsplaneringen, från slutet av 1800-talet, där grönområden ses som en integrerad del av utvecklingen som rumsligt anpassas till de bebyggda områdena. Howard ville åstadkomma en social reformering genom en heltäckande stadsplanering som byggde på socioekonomiska, miljömässiga och strukturella principer, som ett svar på den okontrollerade tillväxten av städer samt osanitära och ojämlika förhållanden i dem. Trädgårdsstaden som planeringsmodell har fått en stor spridning i Europa, USA och Asien och är bland annat, ursprunget till de form-relaterade modellerna/begreppen som 'green belts' och gröna fingrar, där framförallt dessa strukturerande principer är det som levt vidare och ingår i dagens planering (ibid, s. 6).

Formrelaterade modeller avser de fall där grönområden definieras av sin geografiska form, vilket i sin tur relaterar till de omgivande strukturernas form och rumsliga uppbyggnad. De mest kända exemplen på grönområden som beskrivs genom sin form är gröna bälten (green belts), grönt hjärta (green heart), gröna fingrar, gröna kilar samt "greenways" (ungefär gröna stråk). De formrelaterade modellerna kan användas på egen hand eller i kombination med andra modeller, de kräver inte en förståelse för sociala och ekologiska processer vilket gör dem enkla att använda i olika sammanhang (ibid, s. 6f).

Landskapsrelaterade modeller hade som syfte att skydda och bevara, visuellt, högt värderade naturelement som berg, åsar, åar och vattendrag och användes redan under 1800-talet i urbana miljöer och dess omgivningar. Under den senare delen av 1900-talet har ett nytt koncept kunnat identifieras, där den landskapsrelaterade modellen har potential att vara ett viktigt verktyg i planeringen. Detta berör landsbygds- och jordbruksområden som börjat ses som viktiga, bevarandevärda landskap med visuella och kulturhistoriska värden. Att behandla jordbrukslandskap som en tillgång värd att bevara kan vara användbart i urbana regioner skriver Maruani och Amit-Cohen (2007, s. 7).

Ekologisk determinism innebär att planeringen utgår från markens/landskapets naturgivna förutsättningar, där denna process med ett ekologiskt ursprung, börjar med insamling och analys av data om områdets förutsättningar. De platser som blir högst värderade för skydd (eller är farliga att bebygga) planläggs som friytor eller grönområden, medan övrig mark avsätts för bebyggelse enligt de behov som finns. Ekologisk hänsyn i planeringen kan spåras till landskapsarkitektur och planering under 1800-1900-tal, men det var först under 1960-talet med en ökad ekologisk kunskap som detta utvecklades till en egen systematisk planeringsmetod. En förgrundsfigur har varit Ian McHarg och med tiden har det ekologiska synsättet utvecklats till att också inkludera aspekter som landskapsekologi, biologisk mångfald och hållbar utveckling (ibid, s. 7f).

Skyddade landskap har mestadels använts för att genom lagstiftning bevara unika eller hotade värden i landskapet, naturen eller kulturarven på en nationell nivå. Det hela började med att Yellowstone, USA, blev en nationalpark år 1872, vilket snart följdes av fler skyddade landskap- mestadels nationalparker och naturreservat- under slutet av 1800-talet i USA och Europa. Skyddade landskap är enligt Maruani och Amit-Cohen en av de få modellerna som verkligen kan bevara värdefulla grönområden, men lagstiftningen är ofta in-flexibel och medför restriktioner som kan påverka hur områdena används och även leda till konflikter mellan förespråkare för bevarande och andra intressenter (ibid, s. 8).

Biosfärreservat ett biosfärreservat består av tre koncentrisk zoner: ett kärnområde som har det starkaste skyddet och ska bevaras utan intrång; en buffertzona runt kärnområdet som kan innehålla natur- och jordbruksområden samt; en perifer övergångszon med varierad användning där mindre bosättnings- vars invånare kultiverar marken i buffertzonen- är inkluderat. Erfarenheter och lärdomar från biosfärreservat är fortfarande begränsade, men författarna menar att det kan vara en mer relevant modell att använda på grönområden i urbana regioner än vad skyddade landskap är, då biosfärreservatet kombinerar bevarande med viss utveckling och därmed är mer flexibelt i förhållande till rumsliga, sociala och ekonomiska förändringar (ibid, s. 8ff).

Genom att redogöra för och jämföra dessa nio modeller är en av slutsatserna som Maruani och Amit-Cohen (2007, s. 10) dragit att dessa kan klassificeras i tre kategorier utifrån vilket huvudfokus de har:

- rekreation som utgår från ett efterfrågans-perspektiv
- bevarande som har ett utbuds-perspektiv
- varierande där antingen rekreation eller bevarande betonas beroende på platsens egenskaper eller efter planerarens benägenhet

På det stora hela är de modeller med ett fokus på rekreation lättare att implementera, menar författarna. Detta eftersom en kombination av modeller förväntas förlänga och komplicera planeringsprocessen. Vidare beskriver Maruani och Amit-Cohen (2007, s. 11) att ingen av modellerna på egen hand kan balansera och uppfylla både rekreativa behov hos invånarna samt att bevara och tillgängliggöra naturvärden och resurser.

Att analysera grönområden i planeringen

Som framgått här i del 1 är grönområden av stor vikt för våra städer och tätorter, för människors rekreation och hälsa samt för djur och växter. För att få en god överblick över kommunens grönområden i planeringen kan ett flertal olika analyser, inventeringar och värderingar av de värden och kvaliteter som dessa områden har vara av vikt. Bland annat för att styrka argumentationen för grönområden i en stadsutveckling med ett ökat tryck på förtätning. Boverket har i ett flertal rapporter gett rekommendationer på vad som är av vikt att registrera och analysera när det gäller kommunal planering för grönområden. Se även avsnittet råd och riktlinjer för kommunernas planering av grönområden, sidan 26-27, då de råd gällande analyser som presenteras här hänger samman med detta avsnitt.

I rapporten *Gröna områden i planeringen* (Boverket, 1999, s. 61) betonas att en grönplan bör innehålla en vision eller målformulering, registrering och analys av befintliga värden, vilka möjligheter och hot som kan kopplas till grönområdena samt prioriteringar i form av en sammanvägd analyskarta. Boverket (1999, s. 34) lyfter fram att grönområdets tillgänglighet är en viktig kvalitet för friluftsliv och rekreation för de människor som bor i städer och tätorter. Tillgänglighet tillsammans med attraktivitet är avgörande faktorer för hur mycket de gröna områdena utnyttjas av människor, där avstånd och fysiska såväl som mentala barriärer har stor påverkan på användningen av dem.

I rapporten *Bostadsnära natur* beskriver Boverket (2007, s. 44) olika sätt att analysera faktisk närbarhet, där ett första steg bör vara att anta riktlinjer för längsta avstånd till olika typer av grönområden. Utifrån riktlinjerna kan sedan brist- eller behovsanalyser utföras för att få en överblick över var i tätorten det råder god respektive bristfällig tillgång på grönområden för invånarna. Här hänvisas tillbaka till de riktlinjer för avstånd och indelningar av grönområden från Boverket och Nordiska ministerrådet (1999; 1996) som redovisats i föregående avsnitt. Besöksräkningar, tillgångsanalyser med faktiska avstånd och barriärer, orienterbarhet och rumsintegrationsanalyser är några metoder för att mäta faktisk närbarhet som presenteras kort i Boverkets rapport (Boverket, 2007, s. 44).

En rapport som verkar ha inspirerat många grönplaner är *Stadens parker och natur* (Tallhage Lönn, 1994), där planeringen för grönområden delats in i sex teman som syftar till att ge en heltäckande beskrivning av grönstrukturen: **rekreation, vardagsfritid och hälsa; biologisk mångfald; grönska och stadsbyggnad; kulturell identitet; stadens hälsa** samt **biologisk kommunalteknik**. I rapporten presenteras också ”checklistor” kopplade till dessa teman för att kunna registrera och analysera grönstrukturen, slutligen presenteras också råd för hur alla perspektiven kan vägas samman i en sammanfattad värdering av grönstrukturen (ibid).

Några av de förslag till analyser som ges är att använda sig av de åtta parkkaraktärerna (se nedan), mäta tillgången till grönområden, kartlägga biotopområden, analysera grönskans strukturerande funktioner samt identitetsskapande element, undersöka hur grönskan påverka vind-, luft- och bullerförhållanden i staden och vilka möjligheter grönområden har att omhänderta dagvatten etc.

I råden för att väga samman analyser och prioritera grönområden ges i en checklista förslag på åtta värderingar av grönstrukturen, där tidigare analyser vägts samman för att ge en bild av hur viktiga olika typer av områden är (ibid, s. 140).

1. Område av allra största värde som är omistligt och ska bevaras,
2. Område av stort värde som bör bevaras,
3. Område av stort värde där befintliga värden behöver förstärkas,
4. Område med stort värde för framtida utvecklingsbehov,
5. Bristområde där behov av att anlägga nya grönområden finns,
6. Område möjligt att använda för andra ändamål,
7. Viktig ekologisk spridningskorridor, samt
8. Viktigt grönstråk för fotgängare och cyklister

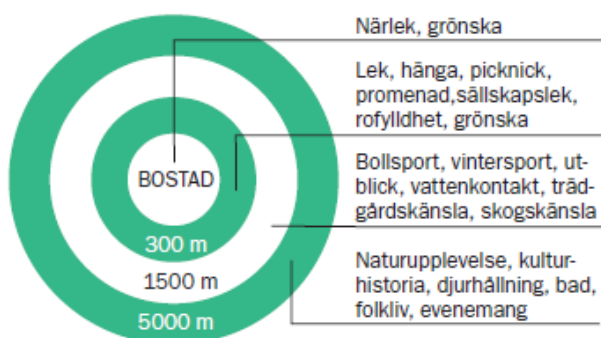
Åtta parkkaraktärer

De åtta parkkaraktärerna har utvecklats på Alnarp av bland annat Berggren-Bärring och Grahn (1995) och beskriver olika typer av upplevelsekvaiteter som är viktiga för oss människor i utemiljön. I de studier som Berggren-Bärring och Grahn (1995, s. 84ff) utfört har åtta karaktärer, eller egenskaper, som beskriver människors upplevelse av parker och offentliga miljöer utkristalliserats. Studien har resulterat i de åtta parkkaraktärernas utveckling (ibid, s. 85ff):

Det vilda	Det artrika	Det rymliga	Det rofyllda
Det lekfulla	Det gröna torget	Det festliga	Det kulturella

Sociotopkartering

Begreppet sociotop beskrivs som en motsvarighet till biologins biotop (levnadsplats) och ger ett sätt att mäta hur väl- och vilka aktiviteter som - olika offentligt tillgängliga platser kan erbjuda.

Figur 1: Sociotopsnurra där sociotopvärdena presenteras tillsammans med de avstånd de ska finnas inom, från *Parkplan för Uppsala stad* (Uppsala kommun, 2013, s. 6).

indelningar av grönområden, haft ett starkt socialt fokus där människors rekreation och tillgång till en variation av områden med olika karaktär och möjligheter för flera typer av aktiviteter varit viktiga aspekter. De råd och rekommendationer som Boverket gett ut verkar ha fått en stor spridning i landets kommuner och varit till hjälp i arbetet med grönplanering.

Analyser över tillgång till grönområden, deras kvalitet, biologiska mångfald och vilka aktiviteter de kan erbjuda är av stor vikt i planeringen. Genom att trycka på de värden grönområden har i våra städer och tätorter så byggs också argumentationen för dem upp och har potential att ge dessa områden en större vikt i avvägningar mellan intressen i den fysiska planeringen.

Sammanfattning del 1

Litteraturoversikten har visat på vikten av grönområden i våra städer och tätorter. De utgör en viktig resurs i arbetet mot en bättre folkhälsa och ökad fysisk aktivitet, där forskningen tydligt visat att grönområden och människors fysiska och mentala hälsa har en stark koppling. De ekologiska värdena, genom biologisk mångfald och variationsrika miljöer, är en viktig förutsättning för en hållbar utveckling och för att bevara och utnyttja ekosystemtjänster. För en hållbar stadsutveckling spelar naturen och de biologiska systemen en avgörande roll. Att städernas och tätorternas grönområden har potential att fylla många funktioner för mänskliga aktiviteter, för djur och växter, biologisk mångfald och ekosystemtjänster är också en viktig förutsättning. Med mångfunktionella grönområden har städerna större möjlighet att anpassa sig till förändrade förutsättningar i framtiden.

De ekonomiska värdena av grönområden har visat sig vara mer komplexa att hantera och mäta. Att värdera grönområden ekonomiskt kan vara ett viktigt sätt att argumentera för grönområden i städer och tätorter, men detta har ofta visat sig vara svårt i planeringen. När de ekonomiska aspekterna av grönområden beskrivs är det ofta kopplat till ökade fastighetsvärden nära parker och grönområden eller liknande som redogörs för. Ekosystemtjänster har fått en stor spridning under de senaste åren och har potential att kombinera sociala, ekologiska och ekonomiska värden i grönområdena. De ger också en större möjlighet att värdera grönområden, då det i begreppet ingår mätbara kriterier som kanske på ett enklare och tydligare sätt kan kopplas till ekonomiska värderingar än vad exempelvis enbart sociala, hälsomässiga och rent ekologiska aspekter kan.

Trots de stora värden grönområden har för stad, människor, djur och växter så har förtätning och stadsutveckling varit en bidragande orsak till att andelen grönområden i städer stadigt minskat. Boverket (2013) trycker på att förtätning av staden inte enbart kan bygga på förtätning av bebyggelse, även andra funktioner, kvaliteter och möjligheter för aktiviteter måste också förtätas. Alltså är det av vikt att förtätning också innebär en ökning av andelen grönområden i städerna samt att deras kvalitet och värden förtätas. Minskningen och ianspråktagandet av grönområden är problematiskt då det som Jansson, Persson & Östman (2013), Berggren-Bärring och Grahn (1995) samt Boverket (2007) visat sig att storleken på grönområden är en kvalitet som är svår att ersätta, även om resurser satsas på kvarvarande mindre områden. Storleken på grönområden ger förutsättningar för att dessa ska kunna erbjuda en mängd aktiviteter för människor, levnadsmiljöer för djur och växter samt ekosystemtjänster.

Den historiska utvecklingen och olika ideal för städernas tillväxt har lett till att vi idag har en stor variation av grönområden och natur i och i anslutning till städer och tätorter i Sverige. Tillgången till och kvaliteten på dessa grönområden är en viktig aspekt i planeringen och har genom åren gett upphov till en mängd riktlinjer för att kunna uppnå en god standard. Dessa riktlinjer bygger på både kvalitativa och kvantitativa kriterier och kopplas ofta till det utbud av grönområden som finns.

Indelning av grönområden i kategorier och användningen av olika begrepp knutna till stadens grönområden är vanligt använda i planeringen och har i litteraturgenomgången visat sig ha utvecklats över en relativt lång tidsperiod. Utan gemensamma begrepp och sätt att hänvisa till den variation av grönområden som finns så blir det också svårare att planera för dem, därför kan man säga att någon form av indelning eller kategorisering kan anses vara nödvändig. Som de källor som refereras till i avsnittet om begrepp och indelningar visar så har grönområdets sociala och rekreativa värden fått ett stort fokus. Kanske kan detta bero på, som Maruani och Amit-Cohen (2007) pekar på att det ofta är lättare att använda sig av och implementera en planering med ett socialt fokus? Eller har det att göra med svårigheten att använda samma former av administrativa begrepp för att förklara de ekologiska aspekterna av grönområden som Lundgren Alm (2001) tar upp i sin avhandling? Att utgå från bostaden och knyta grönområden till stadens geografiska struktur har visat sig vara ett vanligt använt sätt att kategorisera och planera utifrån. Detta har många gånger också redovisats som en hierarkisk struktur som rör sig från den privata bostaden med mindre grönområden till de allra största rekreations- och naturområdena som har hela staden som sitt upptagningsområde.

Till grönplanestudien tar jag framförallt med mig en vilja att undersöka hur planeringen för grönområden ser ut på ett mer empiriskt plan. Grunden som lags i del 1 har varit en hjälp i att lyfta fram viktiga aspekter i planeringen för grönområden, men hur ser detta ut i de fem kommuner jag valt att studera? Vilken vikt får de gröna områdena och hur ser argumentationen för dem ut? Kommunernas indelning och kategorisering av grönområden relateras till de modeller Maruani och Amit-Cohen funnit i sin studie. Vilka modeller är vanliga att använda sig av och hur påverkar detta planerna?

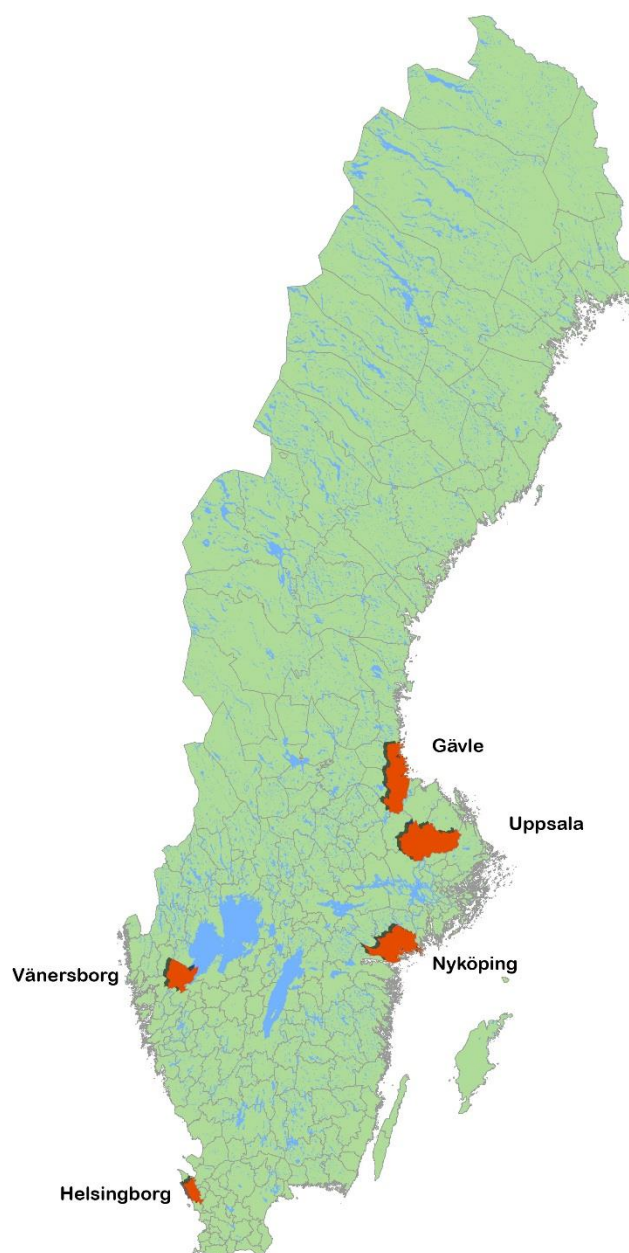
DEL 2- grönplanestudie

Inledning

I grönplanestudien har ett urval på fem kommuner studerats för att få en djupare inblick i hur den kommunala planeringen för grönområden ser ut på olika håll i Sverige idag. Jag har med hjälp av Boverkets rapport *Grönstruktur i landets kommuner* (2012) valt ut fyra grönplaner som enligt rapporten är strategiska och kan agera som inspiration för andra kommuners grönplanearbete. Dessa fyra är Gävle, Nyköping, Uppsala och Vänersborg där de dokument jag granskat är från åren 2008-2010. För att få med även en mer sentida plan valdes också Helsingborg ut, vars grönstrukturprogram antogs år 2014.

Grönplanestudien som redovisas här är en sammanställning av dokumentstudier och intervjuer som kopplas till litteraturstudien genom reflektioner och diskussioner i del 3.

Kapitlet inleds med en kortare presentation av de fem studerade kommunerna, här ingår en övergripande beskrivning av kommunernas grönområden, vilka förutsättningar som påverkar planeringen samt huvudsakliga mål och strategier i planeringen för grönområden. En presentation av kommunfakta redovisas i tabell 1. Därefter går arbetet vidare till att diskutera olika aspekter som litteraturstudien visat är viktiga i planeringen av grönområden idag. Den sista delen av grönplanestudien fokuserar på hur grönområden delats in i kategorier samt vilka analyser som utförts i syftet att besvara frågeställningen om vilka modeller för indelning av grönområden har använts i de studerade kommunerna och hur detta påverkar framförallt analyser och strategier och i förlängningen hela grönplanen.

Figur 2: De fem kommuner som ingår i grönplanestudien och deras läge i Sverige.
© Lantmäteriet i2014/00764

Tabell 1: Faktaruta över de studerade kommunernas planering för grönområden, samt information om de personer som intervjuats och deras roll i planeringen.

	GÄVLE	HELSINGBORG	NYKÖPING	UPPSALA	VÄNERSBORG
Area kommunⁱ	3 200,26 km ²	423,92 km ²	2 066,41 km ²	2 234,44 km ²	898,83 km ²
Area tätortⁱⁱ	42,45 km ²	38,41 km ²	13,43 km ²	48,77 km ²	11,57 km ²
Inv. kommunⁱⁱⁱ	98 314 inv.	135 344 inv.	53 508 inv.	207 362 inv.	37 890 inv.
Inv. tätort^{iv}	71 033 inv.	97 122 inv.	29 891 inv.	140 454 inv.	21 699 inv.
Befolkningsstäthet, tätort (inv./km²)^v	1673 inv./km ²	2 529 inv./km ²	2 225 inv./km ²	2 880 inv./km ²	1 876 inv./km ²
Typ av dokument	<i>Översiktsplan Gävle Stad 2025 (2009)</i>	<i>Grönstrukturprogram för Helsingborg 2014</i>	<i>Grönstrukturplan 2010, FÖP Nyköpings tätort & Skavsta 2013</i>	<i>Översiktsplan 2010 för Uppsala kommun</i>	<i>Grönplan Vänersborg 2008</i>
Status	Antagen, kommunfullmäktige 2009	Antagen 2014, av kommunfullmäktige	Antagen av kommunfullmäktige 2010 (GP), 2013 (FÖP)	Antagen av kommunfullmäktige 2010	Godkänd av kommunfullmäktige, 2008
Omfattning (sidor)	184 s.	128 s.	GP: 48 s. FÖP: 82 s.	142 s.	103 s.
Detaljeringsgrad	Stadsnivå	Kommunnivå, med fördjupningar för stad & tätorter	Stads-/tätortsnivå	Kommunnivå, med fördjupning grönsstruktur på stadsnivå	Tätortsnivå
Initiativ	Politiskt	Tjänstemän & politiker	Tjänstemän (& politiker)	Tjänstemän & politiker	Tjänstemän
Längd på planprocessen	Ca. 4 år	2-3 år (effektivt arbete)	Ca. 2 år	Det är en process, men kanske ca 1 år	Ca 3 års process i arbetet med planen
Medborgardialog eller samråd	Ja, stadsdelvis	Remissomgång samt inbjudna föreningar och organisationer	Samråd för både FÖP:en & GP:en	Ja i underlagsrapporten sociotopkartering ingick medborgardialog	Nej, inte mer än information & möte med naturskyddsföreningen
Intervjuade personer	Viveka Sohlén, översiktplanerare	Fredrik Bengtsson, ekolog	Per Skyllberg, kommunekolog	Helena Espmark, landskapsarkitekt	Maria Fridén Alexandersson, kommunekolog
Roll i grönsplanarbetet	Projektleadare	Projektleadare	Medlem i arbetsgruppen för FÖP:en	Expert på park- & grönsstrukturfrågor	Drivande person i arbetsgruppen för grönsplanen

ⁱ (Scb, 2015)

ⁱⁱ (Scb, 2010b)

ⁱⁱⁱ (Scb, 2014)

^{iv} (Scb, 2010b)

^v (Scb, 2010b)

Presentation av kommunerna

Gävle

Gävle är Norrlands äldsta stad och har ett fördelaktigt geografiskt läge, nära till större städer och bra kommunikationer. Staden har präglats av den nära kontakten med havet och åarna som givit förutsättningar för fiske, hamnverksamhet och där dessa tillsammans med järnvägen och tillgången på skog, järn och stål lade grunden till Gävles utveckling och tillväxt (Gävle kommun, 2009). Gävle omnämndes som stad första gången 1413 och genom historien har Gävle drabbats av ett antal stadsbränder, varav den senaste år 1869 lade stora delar av staden norr om Gavleån i aska (Gävle kommun, 2015). Gävle kommun är den 16:e folkrikaste kommunen i Sverige och centralorten Gävle är Sveriges 13:e största stad (Wikipedia, 2015a; Wikipedia 2015b).

I studien har Gävles översiktsplan för staden från 2009 granskats, även *Program för översiktsplan Gävle stad* (2005) har ingått i studien tillsammans med en intervju med översiktsplanerare Viveka Sohlén (2015-09-07), projektledare i arbetet med ÖP Gävle stad 2009 (se tabell 1). Översiktsplanen är avgränsad till att gälla Gävle stad, men en kommuntäckande översiktsplan är under 2015 ute på samråd, berättar Viveka Sohlén. Hon beskriver att stadens grönstruktur är en viktig aspekt i planeringen som fått stort utrymme i ÖP från 2009 och i kommunens arbete. Grunden till arbetet med grönstrukturen i planen kommer från ett antal grönstrukturrapporter som kommunen kontinuerligt arbetat med. Dessa var inte avvägda mot andra intressen och Viveka Sohlén berättar att de tagits bort från kommunens hemsida efter att ÖP antogs år 2009 för att inte skapa förvirring och oklarheter angående vad som gäller.

Gävle stad beskrivs i ÖP som en grön och blå stad där parker, vattenkontakt, närhet till natur- och kulturmiljöer och alléer och esplanader är viktiga element (Gävle kommun, 2009, s. 24). Allt detta ger upphov till rika miljöer med stora möjligheter för friluftsliv, rekreation och en attraktiv livsmiljö där befintliga kvaliteter är viktiga att bevara och utveckla. Grönstrukturen värderas högt och beskrivs ha stor betydelse socialt för människor och ekologiskt för djur, växter och biologisk mångfald (ibid). Havskontakten och vattenkontakt genom åarna är en viktig del i Gävles strategier för stadens grönområden. Omgivande naturområden och gröna kilar som sträcker sig in i staden är viktiga förutsättningar i planeringen för stadens grönstruktur och ingår i de element som bygger upp grönstrukturen (Gävle kommun, 2009, s. 39).

På intervjufrågan om hur Viveka Sohlén skulle beskriva stadens grönområden, vilka värden de har och hur tillgången ser ut, svarar hon:

Ja, i de centrala delarna så är det ju mycket parker och esplanader och de två åarna som märks på olika sätt. Vi har jobbat mycket med att det ska finnas en stadsdelspark i varje stadsdel och att vi ska ha möjligheter till mindre grönområden och spontanidrottsytor och så nära, och framförallt nära skolor. Men sen så är det ju de här grönkilarna och de här naturreservaten som är pärlorna för friluftsliv, det är lätt att åka skidor både norr och söder och väster om staden, det är lätt... (Sohlén, Viveka, muntligen, 2015-09-07).

Mål & strategier

Inriktningsmålen för planeringen, från *Program för översiktsplan Gävle stad* (Gävle kommun, 2005, s. 16) är:

- Att Gävle karaktäriseras som en grön stad vid vatten som uppskattas av invånare och besökare året om
- Den stadsnära naturen ska uppskattas av människor och vara biologiskt rik
- Den allmänna tillgången till grönområden och stränder är god
- Ett varierat utbud av platser för rekreation, sport och aktiviteter ska finnas året runt

De ställningstaganden, eller strategier som uttrycks i översiktsplanen är tydligt kopplade till olika utpekade grönområden i planen. Sammanfattningsvis är strategierna fokuserade på att säkerställa, skydda, bevara och utveckla naturområden och viktiga grönområden, utveckla gröna kilar och förbindelselänkar utifrån sociala och ekologiska funktioner. Vidare uttrycks att tillgången till grönområden för kommunens invånare är av vikt samt att esplanader, alléer och å-rummen ska värnas och utvecklas (Gävle kommun, 2009, s. 43).

Helsingborg

Sedan långt tillbaka i tiden har människor valt att bosätta sig i Helsingborg, där sundet över till Danmark är som smalast, denna strategiska position har haft historisk betydelse för staden som omnämndes redan år 1085 (Helsingborgs stad, 2015a). Under mitten av 1800-talet påbörjades i Helsingborg en snabb industrialiseringsprocess med järnväg, fabriker samt hamnverksamhet där Helsingborgs vikt som hamnstad stärktes ytterligare under 1900-talet (ibid). Kommunen ligger i en av de mest tätbefolkade delarna i Skåne där cirka 75 % av kommunens areal består av åkermark (Wikipedia, 2015d). Kommunen är till invånarantalet Sveriges åttonde största kommun samt den åttonde största staden i Sverige (Helsingborg stad, 2015b; Wikipedia, 2015c)

I min studie har jag granskat kommunens grönstrukturprogram från 2014 samt intervjuat Fredrik Bengtsson (2015-09-14), ekolog och projektledare i arbetet med programmet (se tabell 1). Grönstrukturprogrammet är kommuntäckande och har som ambition att ta ett helhetsgrepp på planeringen av grönområden i staden, de omgivande tätorterna och på landsbygden. Fredrik Bengtsson beskriver att kommunen aktivt arbetar för att utöka andelen grönområden i staden och tätorterna. Vidare berättar han att en följd av arbetet med grönstrukturprogrammet är att en handlingsplan upprättats och man har fått en budget på ca 80 miljoner kronor fördelade på 6-7 år för att bland annat nyskapa, rusta upp och öka kvaliteten i parker och grönområden.

Syftet är att grönstrukturprogrammet ska utgöra ett underlag i planeringen för en sammanhängande och kvalitativ grönstruktur (Helsingborgs stad, 2014, s. 9). Programmet ska presentera nödvändig och önskvärd utveckling av grönstrukturen, vara ett vägledande dokument i arbetet med en hållbar utveckling av Helsingborg.

Våra parker och naturområden är självklara delar av stad och landsbygd. De ger oss andrum och avkoppling, upplevelser av årstidsväxlingar, möten med människor, växter och djur och möjlighet till motion i naturlika miljöer.
(Helsingborgs stad, 2014, s. 6).

I intervjun betonar Fredrik Bengtsson att grönområden är ett mål i sig men att de också kan vara ett verktyg för att nå andra mål som folkhälsa eller klimatutjämning, dagvattenhantering och livsmedelsproduktion i städerna: ekosystemtjänster. Det gröna är jätteviktigt och en förutsättning för både stad och landsbygd, menar Fredrik Bengtsson.

Fredrik Bengtsson förklarar att en övergripande förutsättning i planeringen är att Helsingborg stad ligger mellan vattnet och ett intensivt odlingslandskap, en fördel i staden är att landborgen finns och ger en topografi i landskapet. I övrigt är det relativt platt och enkelt att bygga, där stadsbyggandets olika tidsideal styr karaktären på bebyggelsen samt hur medveten planeringen varit kring vikten av sammanhängande grönstråk där det på vissa ställen märks brister idag, berättar Fredrik. Vidare beskriver han att kustens tillgängliga stränder är en viktig kvalitet, att raviner och ådalar varit svåra att bebygga har bidragit med kvaliteter som annars hade varit svåra att finna. Generellt sett har stadens grönområden höga kvaliteter på många ställen, menar Fredrik Bengtsson, både i de speciella naturområdena såväl som i historiska parker.

Mål & strategier

Målen är att grönstrukturen i Helsingborg ska vara *sammanhängande* för människor, växter och djur; *tillräckligt stor* för många människor och med utrymme för växter och djur; *varierad och mångfunktionell* med

plats för ekosystemtjänster, aktiviteter, biologisk mångfald och tysta områden; *nåbar* oavsett ålder och rörlighet samt *karaktärs- och identitetsskapande* (Helsingborgs stad, 2014, s. 17f).

För att nå dessa mål är de huvudsakliga strategier som kommunen satt upp att *förbättra*, genom att bland annat tillföra funktioner, underlätta för djur och växter och förbättra upplevelsen av staden; *nyskapa*, för att öka tillgång till grönområden och rekreation, stärka biologisk mångfald och länka samman grönområden; *skydda*, för att främst bevara värdefulla områden; *överbygga barriärer* för en förbättrad tillgänglighet samt att *informera*, för en ökad förståelse för grönstrukturens betydelse (ibid, s. 17f). För att kunna arbeta vidare med de övergripande målen måste dessa brytas ned till olika delmål som också prioriteras, budgeteras och arbetas in i förvaltningarnas verksamheter (ibid, s. 22). Fredrik Bengtsson beskriver vidare att det är lätt att prioritera och bestämma saker i en mer ut-zoomad skala och att det blir större utmaningar ju längre ner i detalj man kommer.

Nyköping

Nyköpings tätort har en lång historia, daterad så långt tillbaka i tiden som 2000 f.Kr. genom lämningar funna vid Nyköpingsån (Nyköpings kommun, 2013b). Nyköping har härjats av bränder vid ett flertal tillfällen, 1719 brändes nästan hela staden ner i samband med ett ryskt anfall och återuppbyggnaden skedde enligt 1665 års stadsplan, med hjälp från staten (Wikipedia, 2015e). Först under 1950-talet började tätorten att expandera utanför gränserna för stadsplanen från 1665 (ibid). Under 1700-talet började Nyköping bli en betydande industristad med bland annat mässingsbruk, textilindustri, varvsindustrier och militära anläggningar vilket haft betydelse för utvecklingen av staden (Nyköpings kommun, 2013b).

För att kunna få en bra bild av hur planeringen för grönområden ser ut i Nyköping har jag studerat främst två dokument: kommunens grönstrukturplan från 2010 samt den fördjupade översiktsplanen från 2013. FÖP:en har nu ersatt grönstrukturplanen, däremot utgör grönstrukturplanen fortfarande ett kunskapsunderlag och finns i stora delar med i FÖP:en. Jag har i första hand granskat grönstrukturplanen men kompletterat med FÖP:en som varit ett viktigt underlag för att få en inblick i hur tätortens grönområden kopplas till och vägs mot andra intressen i planeringen. Från Nyköpings kommun intervjuades Per Skyllberg (2015-09-18), kommunekolog som varit delaktig i arbetet med FÖP:en (se tabell 1). Grönstrukturplanens huvudsyfte är att vara vägledande i beslut som rör utvecklingen av tätorten och att därigenom bättre kunna tillvarata grönområden på strategiska platser med egenskaper och kvaliteter för såväl sociala som biologiska aspekter (Nyköpings kommun, 2010, s. 9). Grönstrukturplanen ska vara ett kvalificerat verktyg för att kunna väga grönstrukturen mot andra stadsutvecklingsfrågor vid planering och exploatering (ibid, s. 8).

Per Skyllberg beskriver att i Nyköping är tillgången till grönområden för invånarna en viktig aspekt i planeringen för tätortens grönstruktur. I grönstrukturplanen betonas att tätorten har stora värden kopplade till de grönområden som finns samt att närheten till vatten beskrivs som ett viktigt värde (Nyköpings kommun, 2010, s. 4). I FÖP:en beskrivs att det finns en god tillgång till sjöar, vattendrag, åar, våtmarker och havsvikar i och omkring Nyköping, dessa är en förutsättning för en attraktiv stad för boende och besökare (Nyköpings kommun, 2013a, s. 52). Per Skyllberg beskriver att Nyköpings åar utgör pulsådern i stadens grönstruktur. I, och i anslutning till, staden berättar Per att det finns grönområden där det delvis är ganska ordinära naturvärden medan det i andra delar finns höga naturvärden. Under intervjun framhålls att på det stora hela är tillgången till och kvaliteten på grönområdena relativt god, men att i vissa utpekade områden är tillgången sämre.

Per Skyllberg beskriver att Nyköpings planering för grönområden bygger på några hörnstenar där ett antal större grönområden som kommunen försöker säkerställa genom att bilda naturreservat ingår. Han berättar vidare att Nyköping är en expansiv kommun, och med mycket aktivitet på planeringsfronten så blir det ett tryck på grönstrukturen. Det finns ett behov av att se till att det finns grönstruktur för alla invånare, av

vikt är även de funktioner som grönstrukturen har för djur och växter. Citatet nedan från grönstrukturplanen (Nyköpings kommun, 2010, s. 4) poängterar vikten och behovet av att planera långsiktigt för grönområden:

En medveten, långsiktig och strategisk grönplanering är viktig för att det ska vara möjligt att sätta den planerade exploateringen i relation till befintlig och framtida grönstruktur.

Mål & strategier

Ett av de viktigare målen som anges i Nyköpings FÖP är att biologisk mångfald och möjligheten till naturupplevelser ska föras vidare till kommande generationer (Nyköpings kommun, 2013a, s. 50). Grönstrukturplanen ska studera olika stadsdelars tillgång till grönområden, identifiera brister och peka ut var nya parker, förbindelsestråk eller grönområden kan lokaliseras, planen ska också säkerställa att det finns tillgång till grönområden i alla stadsdelar samt i anslutning till skolor (Nyköpings kommun, 2010, s. 9).

De strategier som arbetats fram i Nyköpings grönstrukturplan presenteras huvudsakligen i kartform med en efterföljande tabell och beskrivningar (Nyköpings kommun, 2010, s. 10). I målkartan har 3 klassningar av tätortens grönområden gjorts, där de högst klassade områdena undantas från all exploatering. Näst högsta klassningen innebär att värdet ska bevaras och i den lägsta klassningen ska hänsyn tas till de värden som finns. Vidare beskrivs också att de områden som inte klassats kan ha värden som får utredas i det enskilda fallet. De utpekade förbindelsestråken ska bevaras för människor och/eller djur och växter (ibid, s. 11). Mer generella mål och riktlinjer presenteras också, här tas bland annat upp att alla boende i Nyköping ska ha högst 200 m till närmsta grönområde och där det råder brist ska förslag på förbättring utvecklas. Det finns även specificerade mål för de gröna kilarna som beskrivs utgöra stommen i Nyköpings grönstruktur, de ska bevaras och skyddas formellt (Nyköpings kommun, 2010, s. 12).

Uppsala

Uppsala är en av Sveriges äldsta städer och har en lång historia, under 1100-talet när Sverige kristnades lades ärkesätet i det dåvarande Uppsala (Destination Uppsala, 2015). I mitten av 1200-talet gjorde en brand som nästan ödelade Domkyrkan, tillsammans med att landhöjningen gjort Fyrisån svår att segla på i de norra delarna, att Uppsala flyttades fem kilometer söderut till orten Östra Aros, där det nya Uppsala, år 1286, grundades (ibid). Uppsala är Sveriges fjärde största stad och den största tätorten på Uppsalaslätten (Wikipedia, 2015f).

I studien av Uppsalas grönplanering har kommunens översiktsplan från 2010 granskats som huvudsaklig källa, därutöver har även *Uppsalabornas sociotopkartering* (2009) granskats översiktligt för att få en bättre inblick i frågor som rör grönplanering och för att få en inblick i de analyser som lagt en grund för grönstrukturen i översiktsplanen. Intervjun utfördes med Helena Espmark (2015-09-28), landskapsarkitekt och medverkande i ÖP arbetet som expert på grönområden (se tabell 1). Uppsalas översiktsplan gäller för hela kommunen men i kapitlet som berör grönstruktur har man valt att i huvudsak fokusera på staden. Planeringen i Uppsala beskrivs sträva mot en ökad täthet och ett vitalt stadsliv där tillgång till grönområden av hög kvalitet, kollektivtrafik och service är de huvudsakliga uppgifterna för samhällsbyggandet (Uppsala kommun, 2010, s. 105).

Ett värde med Uppsala beskrivs i ÖP vara att staden uppfattas som grön, med sammanhängande områden där det är lätt att röra sig mellan dem i gröna stråk, detta tack vara de gröna kilar som sträcker sig från centrum ut till det omgivande landskapet. De gröna kilarna ska värnas och är viktiga inte bara ur mänskligt perspektiv utan har också viktiga funktioner för djur och växter, som livsmiljöer och spridningsområden samt att de är viktiga för att förse oss med ekosystemtjänster (Uppsala kommun, 2010, s. 62).

Helena Espmark beskriver att det generellt finns en god tillgång på grönområden i Uppsala. Det finns stora naturreservat nära staden och även stadsskogen, som är ett centralt beläget naturreservat, är viktig för invånarnas tillgång till grönområden. Vidare finns en mer finmaskig struktur av parker av varierande kvalitet. Däremot beskriver Helena Espmark att i de centrala delarna av staden är det ganska ont om parkmark, där bor många människor som ska dela på några få parkytor. Dessa parker är små men mer gestaltade och påkostade både i anläggning och i drift. Kommunen försöker satsa på att det ska finnas en fin stadsdelspark med möjlighet till lek och blomsterutsmyckningar i varje stadsdel berättar Helena. En förutsättning som Helena Espmark pekar på i Uppsalas gröonstruktur är att det råder en skillnad mellan den östra och den västra sidan av staden, där skogsmarken i väster ger bättre tillgång till tätortsnära rekreation i skogsmark medan den östra sidan är mer beroende av anlagda parker då den är omgiven av jordbruksmark.

Mål & strategier

Det långsiktiga sektorsmålet i Uppsala är att utveckla och värna stadens viktigaste ekologiska och sociala blå/gröna värden och samband (Uppsala kommun, 2010, s. 62). Målen med park och natur uttryckta i översiktsplanen är sammanfattningsvis att utveckla och skapa nya parkområden, utveckla tillgång till friluftsliv och stränder samt stärka ekologiska och sociala samband i de gröna kilarna. Ytterligare mål är att öka skötseln samt att införa fler upplevelsevärden i befintliga parker och naturområden (ibid, s. 66).

De riktlinjer och strategier som kommunen ska arbeta efter är bland annat att bebyggelse i gröonstruktur får tillkomma enbart om värden bevaras eller stärks, att vissa områden kan behöva utredas vidare och vägas mot andra intressen, vid planläggning bör viktiga parker och grönområden skyddas samt att odlingsmöjligheter bör övervägas vid planeringen av flerbostadshus (ibid, s. 66).

Vänersborg

Vänersborg stad fick stadsprivilegier år 1644, efter att Gustav Vasa sett att en befäst stad i Vänersborgs nuvarande läge skulle vara strategiskt (Vänersborgs kommun, 2015a). År 1834 brann stora delar av staden ned och återuppbyggnaden skedde enligt 1600- talets rutnätsplan med extra hänsyn tagen till brandrisken, där breda trädplanterade gator ingick (ibid). Läget vid Vänern och kontakten med hamnen i Göteborg via Göta kanal har gjort att sjöfarten haft en stor betydelse i Vänersborgs utveckling (Vänersborgs kommun, 2015a; Wikipedia, 2015g). Staden beskrivs ha ett strategiskt pendlingsläge till bland annat Göteborg och Trollhättan. Sett till folkmängden är Vänersborgs kommun den 66:e största i Sverige, till ytan räknat hamnar kommunen på en 129:e plats (Vänersborgs kommun, 2015b; Wikipedia, 2015h).

I studien av Vänersborgs arbete med planering för grönområden har kommunens grönplan från 2008 granskats och informationen har fyllts på genom en intervju med kommunekolog Maria Fridén Alexandersson (2015-09-29) som deltog i arbetsgruppen för grönplanen (se tabell 1). Kommunens grönplan från 2008 är ett underlag till den översiktliga planeringen och ska bidra till att de gröna värdena uppmärksammas och tas tillvara på (Vänersborgs kommun, 2008, s. 6). Grönplanen har inte någon juridiskt bindande status men är ett viktigt kunskapsunderlag till översiktsplanen. Det huvudsakliga syftet med grönplanen beskrivs vara att skapa och bevara en sammanhållen gröonstruktur och att arbeta långsiktigt för en god hushållning med tätortens grönområden. Även vikten av en gemensam helhetssyn när det gäller grönstrukturens betydelse och roll i den fysiska planeringen samt att underlätta samarbetet mellan olika parter i samhällsplaneringen lyfts fram som viktiga aspekter i planeringen (ibid, s. 5). Maria Fridén Alexandersson berättar att kommunen ansökte om LONA-bidrag¹ för grönplanen för att kunna

¹ LONA- Lokala Naturvårdsbidrag, är ett statligt arbete med lokal naturvård där pengar årligen satsas på projekt som inriktar sig på bl.a. naturvård, lokala initiativ, samverkansprojekt, friluftsliv, folkhälsa och tätortsnära natur (Boverket, 2013, s. 60). LONA-bidrag kan ges för kunskapsuppbyggande genom framtagande av underlag likaväl som för att upprätta områdesskydd samt vård och förvaltning av områden (ibid, s. 60).

avsätta resurser till arbetet, vilket man också till viss del fick. LONA-projekten med fysisk restaurering och utveckling har varit uppskattade av både invånare och politiker och Maria menar att det är något kommunen gärna fortsätter att arbeta med.

Vänersborg är en vacker, grön stad med värdefull tätortsnära natur och strandområden. Närheten till natur är en av stadens viktiga styrkor och ska beaktas i all planering. Alla invånare i kommunens tätorter ska ha tillgång till tätortsnära natur och barnens möjlighet att vistas i naturen är speciellt viktig.

(Vänersborgs kommun, 2008, s. 6).

En viktig förutsättning i Vänersborg är den relativt goda tillgången på vatten och strandmiljöer. Dessa är viktiga att värna, berättar Maria Fridén Alexandersson, att hålla på dem för att skydda tillgängligheten då denna annars väldigt lätt byggs bort. Hon menar att det finns ett stort tryck på att exploatera i strandnära lägen och börjar man släppa på detta finns en risk att tillgängligheten till stränderna minskar.

Mål & strategier

Vänersborgs övergripande mål och syfte uttrycks i punktform i grönplanen och har sammanfattats nedan:

- Grönområdenas värden utifrån ekologiska, sociala och kulturella aspekter ska beskrivas i grönplanen
- Den ska utgöra ett gemensamt underlag i planering och skötsel av den tätortsnära naturen
- Ge underlag i beslut och avvägningar kring utbyggnad, förtätning och annan exploatering som tar naturmark i anspråk
- Lyfta fram barnens behov av tätortsnära natur

(Vänersborgs kommun, 2008, s. 7).

Under rubriken fortsatt arbete för framtiden har Vänersborgs kommun listat vad som är viktigt att utveckla i grönområden och natur, dessa strategier är kopplade till de områdesvisa och allmänna beskrivningar av grönområden som redovisats i planen (ibid, s. 94). Här ingår bland annat att förbättra tillgängligheten till grönområden för alla, minska barriärer och förbättra gröna stråk, planera för nya gång- och cykelstråk i anslutning till vattenområden, att planera för skolskogar och skolgårdar i samråd med skolan, utveckla befintliga parker, utreda möjligheter att skapa nya grön- och rekreationsområden, planera för allmänna bryggor och badplatser etc. (ibid, s. 94).

Huvudsaklig planeringskontext: förtätning

Den planeringskontext som råder i de studerade kommunerna verkar i mångt och mycket vara kopplad till tillväxt, förtätning och exploatering där en ökande- eller önskan om en ökande- befolkning utgör en viktig förutsättning. I detta sammanhang beskrivs grönområden som en viktig aspekt för kvalitet i utemiljön och attraktiva livsmiljöer. Kommunerna problematiserar många gånger förtätningdiskussionerna genom att trycka på att grönområdena måste värderas högt för att det ska vara möjligt att kunna argumentera för dem på ett tillräckligt sätt i planeringen.

I Gävles översiktsplan beskrivs förtätning vara en viktig strategi för stadens utveckling, med en tätare bebyggelsestruktur kan bland annat en effektivare markanvändning och hållbara fjärrvärme- och kollektivtrafiksystem nyttjas och vidareutvecklas (Gävle kommun, 2009, s. 13). Däremot kan förtätning av staden hota grönområden och tillgången till dem. Därför är det viktigt att värdera dessa områden högt för att kunna argumentera för dem i stadsutvecklingen (Gävle kommun, 2005, s. 16). Viveka Sohlén uttrycker under intervjun att förtätning är en av de viktigaste frågorna för planeringen att hantera i dagens läge:

De här förtätningdiskussionerna, de måste man ta på allvar. För oss är förtätningsfrågan en av de viktigaste både pedagogiska och ja, för att vi ska få gott slutresultat, en god stad att leva och bo i... Så tror jag att vi måste hitta sätt att hantera förtätning på ett bra sätt kopplat till

grönstruktur, dels att vi är fler personer som kommer att använda de parker och gröna ytor vi redan har, men också att skapa nytt i lägen där vi inte trodde att det var möjligt men också att bevara de här, ja, omlandets natur som kommer in i staden på olika sätt. (Sohlén, Viveka, muntligen, 2015-09-07).

Helsingborg uttrycker i grönstrukturplanen en ambition att staden ska växa resurseffektivt genom förtätning, där fokus hittills varit på bebyggelse men i fortsättningen behöver även andra funktioner och intressen förtätas (Helsingborgs stad, 2014, s. 7). En utbyggnad av infrastruktur och bebyggelse kräver också en matchande utbyggnad av grönstrukturen menar Fredrik Bengtsson. ”... som en följd av att vi har så mycket fin åkermark så är ju en utpekad strategi att förtäta. Det har ju skett med jämna mellanrum på grönstruktur så att där såg vi också ett starkt behov av att identifiera viktiga grönområden som ett planeringsunderlag för förtättningsdiskussioner ...” (Bengtsson, Fredrik, muntligen, 2015-09-14).

Förtätning har i flera decennier varit ett viktigt men omtvistat begrepp i stadsplaneringen, skriver Nyköpings kommun (2013a, s. 9) i den fördjupade översiktsplanen. Ett minskat transportbehov och en mer effektiv markanvändning är exempel på argument som talar för förtätning medan minskade grönområden och en sämre närmiljö står som exempel på motargument (ibid, s. 9). ”Det kommer att bli en utmaning att lyckas bevara stadens karaktär och gröna värdefulla ytor samtidigt som staden förtätas” (Nyköpings kommun, 2010, s. 8).

I Uppsalas översiktsplan från 2010 uttrycks att staden i huvudsak ska växa inåt, där närheten till parker av hög kvalitet tillsammans med gröna stråk och kilar är viktiga aspekter. Med en växande stad är det viktigt med mångfald, värdetäthet, kvalitet och sammanlänkning av områden (Uppsala kommun, 2010, s. 25). Helena Espmark beskriver att vid omvandling av områden från exempelvis tidigare industrier till bostadsområden händer det att mark avsätts för park. Sedan finns det ju inte samma möjligheter som under 50-, 60- och 70-talet att bygga lika stora grönområden, menar Helena, det anser man sig inte ha råd med genom att det är ett sådant tryck på marken idag.

I Vänersborgs grönplan beskriver man att grönområdenas värde nogra bör övervägas och analyseras i förtättningsområden så att även dessa får en god tillgång på närnatur (Vänersborgs kommun, 2008, s. 13). Under intervjun med Maria Fridén Alexandersson beskriver hon kommunens vilja att växa, där bostäder i attraktiva lägen är en förutsättning för att locka invånare. Vidare beskriver Maria att den nya järnvägen till Göteborg gjort att fler människor överväger Vänersborg som bostadsort.

Hur redovisas markägandet i kommunernas planer?

Synen på kommunala kontra privatägda grönområden varierar. Men i kommunernas planer verkar ambitionen många gånger vara att redovisa alla grönområden oavsett ägare. Svårigheten ligger i hur de privata områdena ska hanteras, där det råder lite skilda åsikter eller angreppssätt i kommunerna. De privata områdena anses vara av mer vikt för biologisk mångfald än för rekreation, lek och sociala värden för allmänheten även om det naturligtvis är en tillgång för de som äger och använder sig av dem. I redogörelsen nedan är det trots ambitionerna att lyfta fram all grönstruktur, oavsett ägare, tydligt att svårigheterna med hur privatägda områden ska hanteras lett till att strategier och åtgärder till stor del bara presenteras för de områden kommunerna själva äger och förvaltar.

Viveka Sohlén berättar att i Gävle har all yta oavsett vem som äger den tagits med i översiktsplanens beskrivning av grönområden och grönstruktur, vilket visar på kommunens ambition. Svårigheten ligger i att styra i de områden som kommunen inte själva äger. Hon poängterar att vissa gånger har kommunen köpt in mark för att undvika exploatering på viktiga gröna områden, men i andra fall har detta inte fungerat och marken har istället exploaterats.

I Helsingborgs grönstrukturprogram ligger fokus på de allmänt tillgängliga grönområdena i tätorterna (Helsingborgs stad, 2014, s. 7). Fredrik Bengtsson berättar att på landsbygden är däremot större delen av grönstrukturen och åkermarken privatägd vilket kräver överenskommelser och avtal mellan kommun och markägare. Han beskriver vidare att i programmets målbild ingår alla grönområden oavsett ägare, men vid analyser över nåbarhet och tillgänglighet ingår bara de offentliga områdena, vilket i vissa fall är knepigt och ibland kanske missvisande. Grönskan på kvartersmark är svår att styra över, det är ju inte säkert att den förblir grön och tillgången till dessa områden ser olika ut. Det kan vara svårt att bestämma att det ska vara eller förbli grönt med de medel kommunen har att tillgå, menar Fredrik Bengtsson, många fina intentioner finns i planer och bestämmelser men frågan är om de håller rent juridiskt.

Under intervjun betonar Per Skyllberg på Nyköpings kommun, att kommunen planerar för alla grönområden, oavsett vem som äger dem. Exempelvis består de områden som ska undantas från exploatering inte bara av kommunens egen mark, utan det varierar. Han menar att kommunen till viss del kunnat säkra dessa områden genom planer, men att det har sett olika ut i olika sammanhang.

Helena Espmark berättar att i sociotopkarteringen, som är ett underlag till Uppsalas översiktsplan, har alla platser som upplevs offentliga, oavsett ägare, tagits med och då ingår ibland större bostadsgårdar som används av fler än bara de som bor där. Men i de naturvärdesinventeringar som kommunen arbetar med har däremot inga bostadsgårdar tagits med förklarar hon. Rent ekologiskt har ju naturligtvis all grönska betydelse, framhåller Helena Espmark, men socialt blir det mer komplicerat med de områden som finns på privat mark. Kommunen har inte heller så stor rådighet över hur denna privata mark utvecklas i framtiden- den behöver inte förbli grön utan kan kanske likaväl bli parkering eller hårdgöras på andra vis menar Helena Espmark. Hon beskriver att kommunen kontinuerligt arbetar med att intäkter från försäljning av mark till exempelvis exploatering används för att bygga både gator, torg, parker och annat som behövs i nya områden. Intäkterna kan också användas för att rusta upp befintliga parker, att människor vistas ute i parker och natur är en viktig del av planeringen, det är ju en folkhälsofråga säger Helena Espmark.

Vänersborgs kommun äger en stor del av de gröna områdena inom tätorterna, i grönplanen beskrivs alla områden oavsett ägare, men de åtgärder som föreslås gäller däremot främst den kommunalägda marken (Vänersborgs kommun, 2008, s. 24).

Vilken vikt ges grönområden i förhållande till andra intressen i planeringen?

Avvägningar mellan intressen är en väsentlig del av all fysisk planering, i grönplanestudien har jag velat få en djupare inblick i hur grönområden värderas och argumenteras för i planeringen och vilken vikt de får i förhållande till andra intressen. Här nedan redogörs för hur de studerade kommunerna arbetat, vad som är viktigt att trycka på i planeringen samt hur grönplaneringen används och agerar som underlag för annan planering i kommunen. Det är intressant och positivt att alla kommunernas planer för grönområden har använts i avvägningar mellan intressen i planeringen, detta trots att det är så olika typer av dokument som kommunerna arbetat med. Detta tyder på att det har en stor betydelse hur man väljer att redovisa och redogöra för de värden som grönområden i städer och tätorter har för att kunna argumentera för deras vikt i förhållande till andra viktiga strukturer i planeringen.

I avvägningen mellan intressen i Gävle får grönområdena en ganska stor vikt enligt Viveka Sohlén. Hon menar att genom att peka ut de allra viktigaste grönstrukturerna i staden har ambitioner lagts på både den egna marken och privat mark. Att redovisa varje stadsdel för sig kan också vara ett sätt att lyfta och ge vikt åt grönområden, beskriver Viveka vidare. När kommunen själv säljer mark kan de vara delaktiga och styra utvecklingen på olika sätt genom DP, avtal eller markanvisningar. Men enligt Viveka Sohlén beror det väldigt mycket på vilken typ av område det är och vad det är för typ av byggherre som köper marken. Det har sett olika ut på olika ställen i staden.

Fredrik Bengtsson tycker att grönstrukturprogrammet hittills stått sig ganska bra, trots att det är relativt färsk- att det är ett fullmäktige beslut bakom programmet gör ändå att de gröna frågorna får en rätt så bra status och tyngd, menar han. Fredrik beskriver att tanken är att programmet ska vara ett underlag till senare avvägningar, exempelvis i kommande ÖP eller i den Stadsplan för Helsingborg som nu arbetas fram. Han förklarar att grönstrukturprogrammet visar vilka värden som finns och varför de är viktiga, men att dessa i sig inte är vägda mot andra planeringsintressen i samma områden.

Ett intressant grepp som föreslås i Nyköpings kommun är kompensationsprincipen där metoder för att skydda, balansera och kompensera negativ påverkan på miljön diskuteras med exempel från tysk lagstiftning. Vikten av stadens grönområden lyfts fram i och med att en utveckling eller exploatering av dem får konsekvenser för de ansvariga (Nyköpings kommun, 2010, s. 37). Principen utgår ifrån att alla förändringar som har en negativ påverkan på miljön ska undvikas, minimeras, kompenseras eller ersättas, beroende på vilken typ av område det är och vilka värden som finns där (ibid, s. 37).

Per Skyllberg berättar att inget av de högst klassade områdena i Nyköpings grönstruktur hittills har påverkats av bebyggelse eller annan utveckling. Däremot har områden där det huvudsakliga värdet ska bevaras påverkats av exploatering, men då har en analys gjorts över vilka värden som finns samt hur en förlust av dessa kan undvikas, minimeras eller kompenseras (Skyllberg, Per, muntligen, 2015-09-18). Grönstrukturplanen är tänkt att vara ett kvalificerat verktyg för att kunna väga grönstrukturen mot andra stadsutvecklingsfrågor vid planering och exploatering (Nyköpings kommun, 2010, s. 8). Att peka ut de viktigaste grönstrukturerna både vad gäller områden och samband samt att väga göra prioriteringar i och mellan dessa områden, är enligt Per Skyllberg en viktig aspekt i planeringen. Det är också viktigt att vara tydlig i vilka värden som avses i de olika områdena och varför de är viktiga, berättar han vidare.

Helena Espmark berättar under intervjun att det politiskt i Uppsala finns en stor enighet kring att ta fram många bostäder på kort tid, vilket ibland leder till att grönområden tas i anspråk och bebyggs. Hon förklarar att grönstrukturplanen (plankarta 1f) används för att visa vilka grönområden som är av stor vikt, men det finns ju alltid andra aspekter och intressen som påverkar hur planeringen i slutändan ser ut. Det är olika i olika situationer vad som politiskt anses viktigast- ibland kan det kanske också hända att de mest bevarandevärda grönområdena bebyggs för att det finns så starka intressen för detta (Espmark, Helena, muntligen, 2015-09-28). Däremot händer det ju också ibland att de gröna värdena förbises i ett första planskede och att det sedan i samrådsprocessen blir så stora reaktioner på att grönområden tas i anspråk för bebyggelse att kommunen får backa tillbaka och göra om berättar Helena Espmark.

Vänersborgs grönplan har använts i avvägningar mellan intressen, menar Maria Fridén Alexandersson, ofta lyfts delar av grönplanen in i planbeskrivningen för detaljplanen. Man tittar alltid efter vad grönplanen säger och ett av huvudsyftena har varit att den ska vara lättillgänglig och kunna vara ett stöd och underlag i planeringen och i avvägningar mellan olika intressen, berättar hon vidare. Maria uttrycker att det är bra att ha grönplanen som ett stöd i argumentationen för grönområden- att det kan leda till en diskussion kring vilka värden som finns och hur dessa ska hanteras, sker en exploatering kanske värdena bör kompenseras på något sätt eller liknande åtgärder vidtas. Hon menar att en grönplan ger förutsättningar för att göra prioriteringar som är mycket svårare om den inte finns- då ska det tas ställning till olika aspekter nästan samtidigt som grävskoppan är i full färd att påbörja något.

Hur redogörs för grönområdets sociala, ekologiska och ekonomiska betydelse?

Grönskans hälsofrämjande kvaliteter lyfts fram i de studerade grönplanerna, så även ekologiska aspekter som biologisk mångfald och möjligheterna för djur och växter att spridas och fortleva. Däremot beskrivs inte det ekonomiska perspektivet för hållbar utveckling och dess koppling till grönplanering i samma omfattning som de sociala och ekologiska perspektiven. Flera av de studerade kommunerna har omnämnt

ekosystemtjänster som en viktig del i planeringen kopplat till grönområden och grönstruktur, antingen i de studerade dokumenten eller under intervjuerna. Detta tyder på att just ekosystemtjänsterna och dess sociala-, ekologiska- och ekonomiska betydelser får alltmer vikt i den kommunala planeringen. Det ger en möjlighet att sätta ett värde på grönområden- vilket annars kan vara svårt och abstrakt. Helsingborg är den kommun där ekosystemtjänster fått störst utrymme i grönplanen vilket nog till stor del beror på att det är den senaste av de studerade planerna. Uppsala och Nyköping uttrycker båda en önskan om att titta på ekosystemtjänster och grönstruktur som ett nästa steg i att planera och argumentera för sina grönområden, ett arbete som till viss del påbörjats.

I många fall verkar separata strategier för naturområden finnas i kommunerna, bland annat i form av naturvårdsplaner och kanske gör detta att grönplanen kan fokusera mer på de sociala, rekreativa och hälsomässiga aspekterna av grönstrukturen? Det kan också hänga samman med den diskussion Maruani och Amit-Cohen (2007) för efter att ha presenterat olika modeller för planering av grönområden- att det många gånger är lättare att använda sig av och implementera planeringsmodeller som har ett socialt och rekreativt perspektiv.

En intressant skillnad som främst visar sig i intervjun med Per Skyllberg på Nyköpings kommun och Helena Espmark på Uppsala kommun är i synen på ekologiska och sociala värden i samma områden. Per Skyllberg menar att områden med hög biologisk mångfald ibland kan upplevas stökiga och otrygga som sociala platser medan Helena Espmark uttrycker att det oftast inte råder någon motsättning mellan ekologiska och sociala värden.

I Gävles översiktsplan beskrivs att den ekologiska hållbarheten är en nödvändighet i kommunens planering, att skydda värdefull grönstruktur uttrycks som ett viktigt steg för att uppnå ekologisk hållbarhet, där det långsiktiga målet är en ökad biologisk mångfald (Gävle kommun, 2009, s. 18). Inledningsvis i översiktsplanen diskuteras att fysisk planering kan vara en del i att skapa attraktiva strukturer som gynnar och påverkar den ekonomiska hållbarheten (ibid, s. 19). Fokus är främst på sociala och ekologiska värden berättar Viveka Sohlén under intervjun. Det finns en aktiv strategi för bildande av kommunala naturreservat i tätortsnära lägen med fokus på både friluftsliv och biologisk mångfald. Hon berättar att det också finns en tydlig politisk vilja med tillgänglig närnatur för invånare samt att värna växter och djur i kommunen.

Ekosystemtjänster diskuteras som ett viktigt verktyg i Helsingborgs planering, att grönområden äntligen börjar värdesättas ger ett skarpare och tyngre ekonomiskt argument för konsekvenserna av en fortsatt förlust av biologisk mångfald. En risk med att ekonomiskt värdesätta grönområden och grönstruktur samt dess tjänster är att det potentiellt finns en möjlighet att köpa sig fri- och vart hamnar vi då, frågar sig Fredrik Bengtsson.

Ledord i utvecklingen av Helsingborgs grönområden är ”Attraktivare”, ”Hälsosammare” och ”Hållbarare”, där dessa sätter tonen på vad som är viktigt i planeringen av grönstrukturen. Kvalitativa grönområden gör staden och kommunen attraktivare för boende och besökare, sambandet mellan folkhälsa och tillgång till grönområden är tydligt och en förbättrad grönstruktur ger större möjligheter att möta utmaningar med klimatförändringar och förlust av växt- och djurarter (Helsingborgs stad, 2014, s. 3).

Nyköpings grönstrukturplan kanske främst bygger på sociala och ekologiska aspekter, menar Per Skyllberg, däremot är de ekonomiska aspekterna samtidigt något som grönstrukturen ger. Kommunen vill bygga en attraktiv stad och då är grönstrukturen en viktig del, att inte bygga sönder den, resonerar Per Skyllberg.

Sen så, givetvis, så kommer de här ekosystemtjänsterna- att det ska finnas plats för de funktionerna också. Det är inte uttalat i grönstrukturplanen men man kan ju se om man tittar efter att en del ekosystemtjänster kanske finns nämnda även om de inte kallas för ekosystemtjänster i grönstrukturplanen för att det var innan ekosystemtjänster blev ett mer...

[etablerat begrepp].
(Skyllberg, Per, muntligen, 2015- 09-18).

Per Skyllberg beskriver att det ofta finns en konflikt mellan naturvärden, säkerhet och estetik i tätortsnära grönområden. När exempelvis ett träd är som mest biologiskt intressant finns ofta ett problem kring säkerhet och upplevda estetiska värden.

I Uppsalas översiktsplan beskrivs att i tätorten prioriteras i huvudsak de sociala värdena i grönområdena. Deras läge, innehåll och gestaltning har stor betydelse för hur de används (Uppsala kommun, 2010, s. 27). Planen uttrycker att grönområden har en avgörande betydelse för stadens hållbarhet, både vad gäller sociala perspektiv med fokus på hälsofrågor, biologisk mångfald och för att minska klimateffekter (ibid, s. 27).

Jag skulle säga att över tid så har fokus förskjutits något från ekologiska aspekter till sociala, så att idag och särskilt i staden så är kanske... Prioriteras de sociala aspekterna högre, men det är ju oftast inte någon motsättning, utan oftast så samverkar ju sociala och ekologiska aspekter- det kan ju vara konflikter ibland med fågelliv om man vill skapa gångvägar och så där i miljöer där det häckar mycket fåglar, så det blir störningar men det är sällan tycker jag ändå som det blir en konflikt.

(Espmark, Helena, muntligen, 2015-09-28).

Vidare berättar Helena att efter ÖP 2010 tagits fram så har ekosystemtjänster kommit mer och mer på agendan vilket gör att kanske även det ekonomiska perspektivet kommer fram mer i planeringen för grönområden.

Jag tycker att det är väldigt viktigt att tänka utifrån ett ekosystemtjänstperspektiv, och då fångar man ju in både de sociala och de ekologiska värdena och de nyttor man kan ha av grönsstrukturen. Och när man har en snabbt växande kommun som Uppsala är, där det byggs väldigt mycket så är det viktigt att veta vad man har så att man bygger på rätt sätt, på rätt plats och inte förstör någonting som är irreversibelt...

(Espmark, Helena, muntligen, 2015-09-28)

Tre fokusområden lyfts fram i Vänersborgs grönplan; den gröna miljöns ekologiska, sociala och kulturella värden (Vänersborgs kommun, 2008, s. 7). Detta är också tydligt i de områdesbeskrivningar som görs i fjärde kapitlet, där utpekade grönområden beskrivs utifrån dessa aspekter (ibid). Inget av dem har Maria Fridén Alexandersson sett fått ta mer plats eller fått mer tyngd i arbetet. De hänger ihop och är lika viktiga för grönområdena och upplevelsen av dem. Barnperspektivet kopplat till grönområden är en viktig utgångspunkt i grönplanen, där kommunen uttrycker att det är viktigt att ge plats för barnens behov i samhället och planera utifrån deras förutsättningar (Vänersborgs kommun, 2008, s. 10).

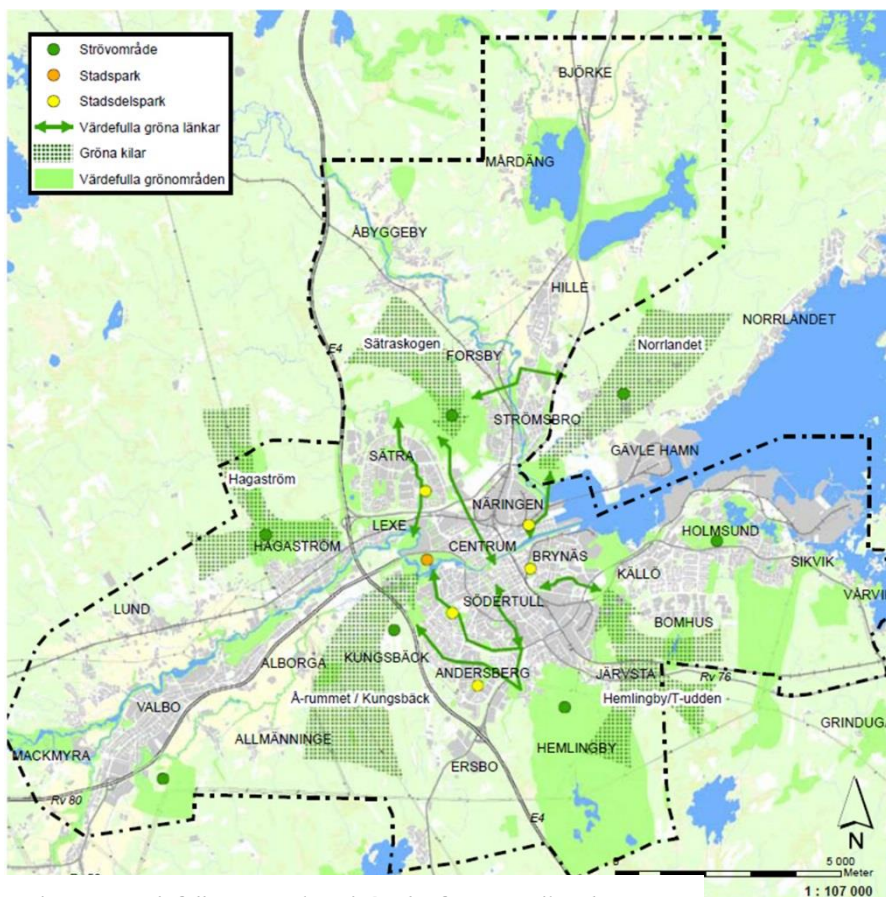
Modeller för indelning av grönområden

Inledande redovisas i detta avsnitt en kortfattad sammanfattning av hur kommunerna delat in, eller kategoriserat sina grönområden i planerna samt en redogörelse av vilken betydelse intervjupersonerna sett att dessa indelningar har. Därefter har jag i tabellform kopplat kommunernas indelning till de planeringsmodeller som Maruani och Amit-Cohen (2007) funnit i sin studie. I tabellen har jag också tolkat vilket huvudsakligt fokus de indelningar som använts har: socialt, ekologiskt eller ekonomiskt.

Gävle

I Gävles översiktsplan för staden görs en skillnad mellan det man kallar för värdefull grönstruktur och skyddsvärd grönstruktur (Gävle kommun, 2009, s. 38ff). I det som benämns som värdefull grönstruktur ingår bland annat gröna kilar, ströv- och naturområden och stadsparker (se vidare tabell 2). Dessa områden har i huvudsak ett socialt fokus där människors rekreation och friluftsliv är en viktig aspekt, samtidigt kan de också innehålla ekologiskt viktiga värden (ibid, s. 38).

I det som kallas för skyddsvärd grönstruktur ingår istället områden med någon form av reglering eller skydd, exempelvis redovisas naturreservat, biotopskyddsområden, natura2000- områden samt riksintressen för naturvård (ibid, s. 40). Viveka Sohlén beskriver att det viktiga var att försöka hitta sätt att förklara grönstrukturens grundvärden på ett tydligt och klart sätt. Att visa på vad det är som är av vikt i staden. De reglerade områdena, som naturreservat och liknande beskriver hon vidare som självklara inslag- att dessa måste ju vara med, däremot är Viveka mer osäker kring hur tankarna gick kopplat till de övriga indelningarna. Då mycket av arbetet är inspirerat av, och en vidareutveckling av de grönstrukturrapporter som tidigare gjorts, kommer antagligen stora delar av tankarna och idéerna för indelningen av grönområden därifrån tror Viveka Sohlén. En slutsats i diskussionen om indelningar och begrepp under intervjun är att det har en potentiell betydelse hur man namnger saker och därmed fastställer deras vikt hos kommunens invånare och besökare.

Figur 3: Värdefull grönstruktur i Gävle, från översiktsplanen (Gävle kommun, 2009, s. 38)

Helsingborg

I arbetet med Helsingborgs grönstrukturprogram är den indelning som använts (se tabell 2) inspirerad av andra grönplaner samt Boverkets rapporter och skrifter, men har anpassats efter de unika förhållanden som råder i kommunen med förhållandevis små parker och grönområden (Helsingborgs stad, 2014, s. 48). I planen uttrycks att indelningen har gjorts med en typ av hierarkisk parktypologi med riktlinjer kring storlek på grönområdena och rekommenderade avstånd till dem, vilket sägs ge en enhetlig men förenklad bild av stadens grönstruktur. Vidare har också olika prioriterade naturtyper som anses viktiga för biologisk mångfald kartlagts i grönstrukturprogrammet, bland annat ingår ängs- och betesmark, skogsmark och våtmark här (ibid, s. 74). Även *oskyddad grönska* och *otillgänglig* grönska beskrivs, där privata områden som kommunen inte har rådighet över samt de grönområden som är omringade av barriärer eller har en funktion som ger en begränsad tillgänglighet ingår (ibid, s. 15).

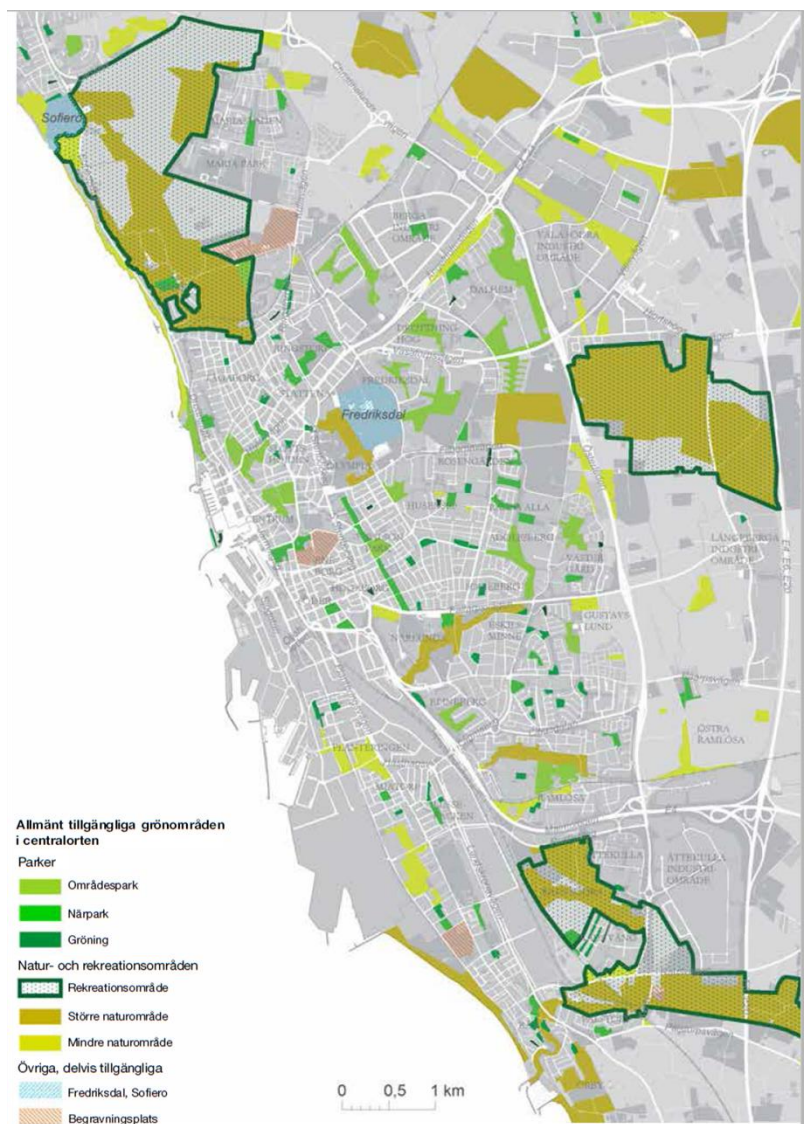
Under intervjun beskriver Fredrik Bengtsson att man i indelningen av grönområden gjort en skillnad på park och natur, vidare klargör han att bristen på större natur- och grönområden i Helsingborg är problematisk:

Sedan så hade vi en diskussion mycket om det här med större och mindre naturområden, antagligen säger det mycket om vår brist på natur här: att vi kallar större naturområden, det är mer än 15 ha och jag vet inte vilken kommun norr om Skåne som skulle tycka det var stort... Men det är väl så.

(Bengtsson, Fredrik, muntligen, 2015-09-14).

Det är knepigt med indelning av grönområden då det väldigt sällan är ett större område som planeras där det går att säga att det ska finnas de här typerna av grönområden och parker menar Fredrik Bengtsson. Han menar att modellen för indelning som använts här är en form av efterhandskonstruktion, dock en viktig sådan där riktlinjer från exempelvis Boverket kan agera som stöd. Han resonerar kring vikten av att det finns en bakgrund och mening med att ha ett område som kallas för områdespark där de funktioner som inte får plats i närparken eller gröningen har en yta i staden. Speciellt användbara är de kanske i förtättningsdiskussionerna, säger Fredrik Bengtsson, det går inte att ta för mycket av parkmarken i anspråk och minska deras storlek då vissa funktioner och aktiviteter är mer platskrävande- och då är det bra att ha de här riktlinjerna att luta sig mot.

Figur 4: Allmänt tillgängliga grönområden, från Helsingborgs grönstrukturprogram (Helsingborgs stad, 2014, s. 49).

Nyköping

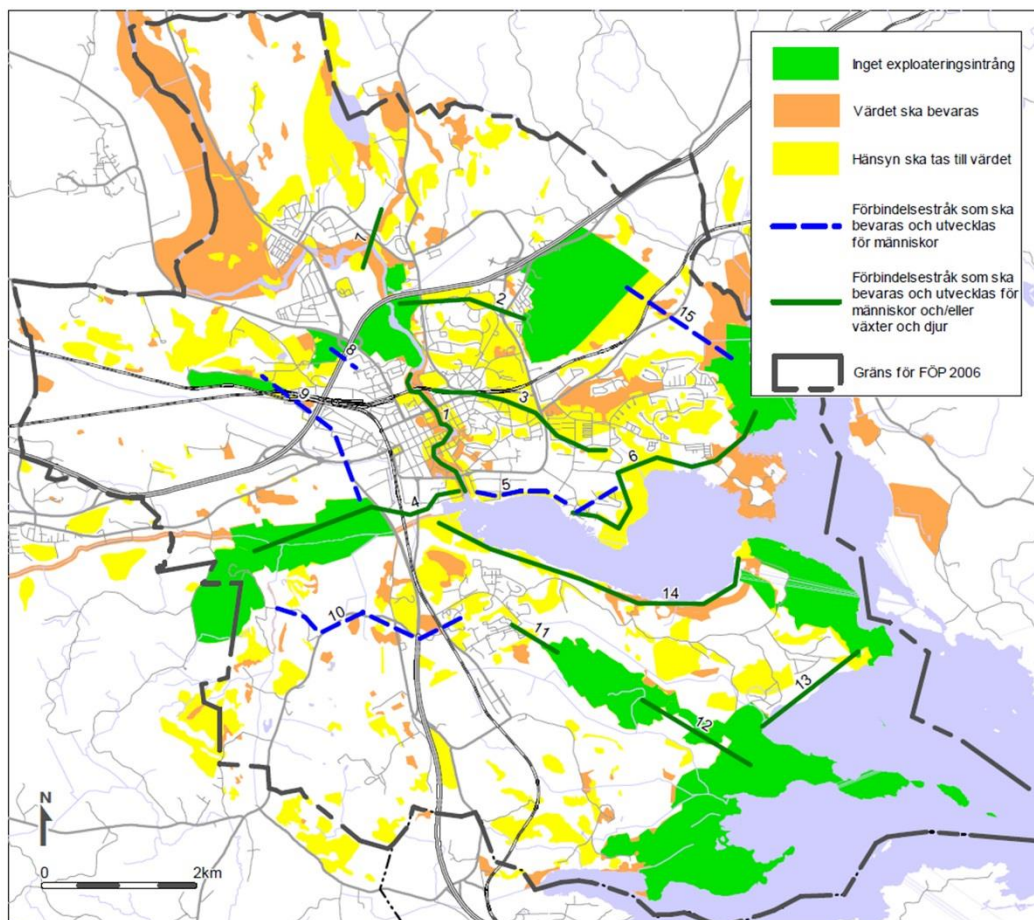
De huvudsakliga indelningar av Nyköpings grönområden som gjorts i grönstrukturplanen har sin grund i tidigare inventeringar och ställningstaganden i andra strategiska dokument, både från kommunen själv, Länsstyrelsen samt från olika konsulter (Nyköpings kommun, 2010). Per Skyllberg beskriver att grundtanken har varit att försöka göra en gemensam bedömning av värdena i olika grönområden utifrån både biologisk mångfald och friluftsvärden, där de sociala värdena vägt något tyngre då det gäller tätortsnära områden. Även tillgången till dessa områden är en viktig aspekt, då den ger en bild av hur grönområdena nyttjas och vilken betydelse de har menar han. I de indelningar som ingår i grönstrukturplanen (se tabell 2) syns bland annat gröna kilar, närströvsområden och riksintressen, vilka också har riktlinjer gällande storlek och avstånd kopplade till sig (Nyköpings kommun, 2010). Vidare har också olika biotopområden kartlagts i grönstrukturplanen där naturområden klassats efter sin karaktär och vilken typ av växtlighet de har (ibid).

Indelningen är grunden till varför olika områden blir utpekade för t.ex. reservatsbildning, säger Per Skyllberg.

Sedan så är det klart att när man viktar friluftsliv högre än biologisk mångfald så får man ju förstås en sådan inriktning också på värderingar och beslut, att då blir de viktigare och det är ju ett ställningstagande man gjort från början då.

(Skyllberg, Per, muntligen, 2015-09-18).

Per Skyllberg tycker att modellen för att sammanväga och värdera grönområden fungerat på ett bra och tillfredsställande sätt, även om det kanske i vissa fall är ganska grova avgränsningar som ibland kan vara problematiska.

Figur 5: Karta 0 Mål och riktlinjer för grönstrukturen i Nyköping (Nyköpings kommun, 2010, s. 11).

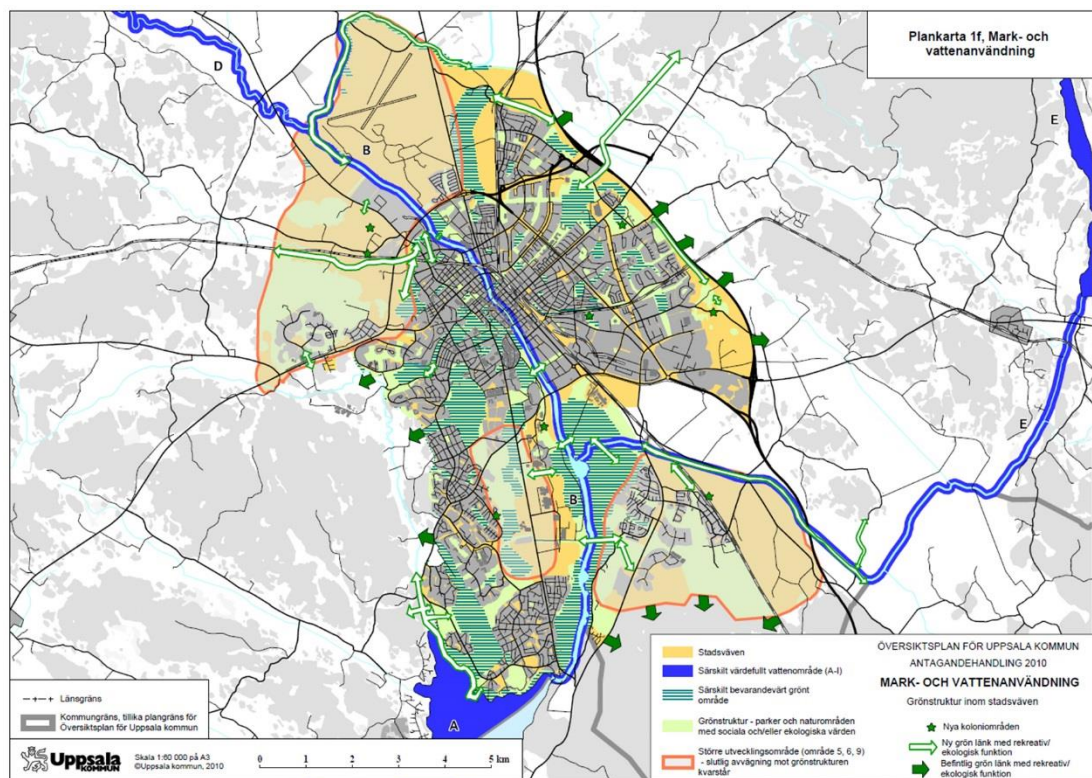
Uppsala

I Uppsalas översiktsplan hänvisas till parkprogrammet för Uppsala från 2002 (reviderat 2013), där en hierarkisk indelning av stadens parker i tre kategorier gjorts och knutits till riktlinjer om vilken storlek dessa bör ha och inom vilket avstånd de ska kunna nås (Uppsala kommun, 2010, s. 62). Ytterligare typer av grönområden som omnämns i ÖP 2010 är bland annat gröna kilar, närrecreationmarker och fritidsodling, även skyddad natur finns beskrivet i en av underlagskartorna till översiktsplanen (ibid). Se tabell 2.

Helena Espmark berättar under intervjun att i arbetet med plankartan över grönstrukturen i ÖP så utgick man från sociotopkarteringen och naturvärdesinventeringen och markerade ut alla de områden som var viktiga ur båda dessa sociala och ekologiska aspekter som grönstruktur. Helena berättar att ett problem som uppstod var att många trodde att alla grönområden som finns idag var med i kartan- vilket inte var fallet då mindre värdefulla områden hade lämnats omarkerade i kartan. Den första tanken var att bara visa på det som kallats grönstruktur (sammanvägningen av sociotop- och naturvärden), befintliga gröna länkar samt nya gröna länkar, förklarar hon. Men med de reaktioner som kom på att det såg ut som att alla grönområden var med, fick de lägga till ett skikt med en ytterligare värdering kallad särskilt bevarandevärd grönstruktur.

Om de indelningar och begrepp som använts i Uppsalas översiktsplan och hur användbara dessa är i planeringen säger Helena Espmark att:

Jo men jag tycker att de är väldigt användbara, de är ju användbara både i stadsplanering men också när det gäller budgetplaneringen. Det är lätt att ha som utgångspunkt när man diskuterar prioriteringar i budgeten- den här stadsdelens stadsdelspark, nu ska vi rusta den och i och med att det är en stadsdelspark så får den/behöver den lite extra satsningar och så vet alla vad man menar med begreppet då, och man vet att det är utpekad och utvalt så att det underlättar- det är ett bra stöd.
(Espmark, Helena, muntligen, 2015-09-28).

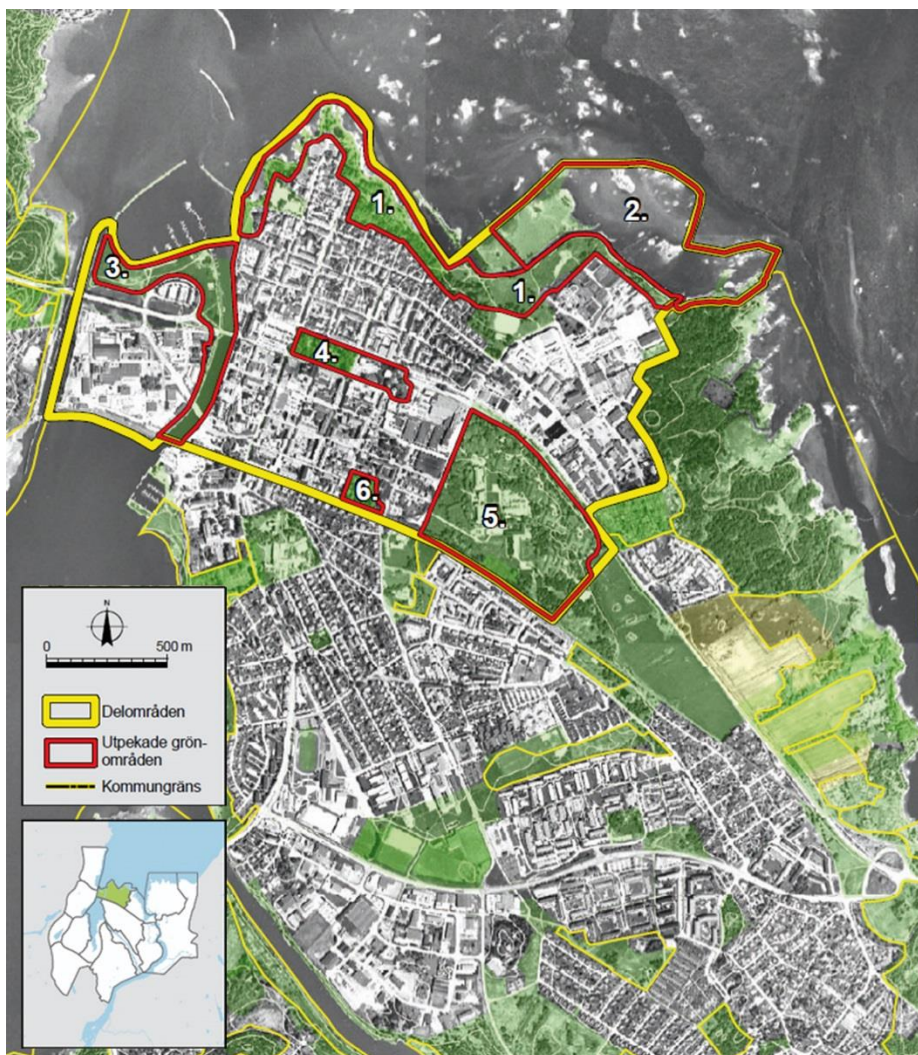

Figur 6: Plankarta 1f, från Uppsalas översiktsplan (Uppsala kommun, 2010, s. 39).

Vänersborg

Vänersborgs grönplan omnämns ett antal olika typer av grönområden eller värdefulla karaktärer kopplade till dem, däremot har dessa inte presenterats visuellt och kartlagts i planen. Några exempel på de olika typer av grönområden som redogörs för är närnatur, skogen i skolan, gröna stråk, och stadspark (Vänersborgs kommun, 2008). Skyddade områden och riksintressen samt övriga värdefulla grönområden finns presenterade i två kartor i grönplanen, i dessa ingår områden som nyckelbiotoper, värdefulla odlingslandskap, naturreservat, fornminnen och olika riksintressen (ibid, s. 25ff).

I grönplanen har Vänersborgs grönområden beskrivits utifrån vilka natur-, kultur- och sociala värden de har och presenterats i kartor områdesvis, där tätortens fysiska strukturer och stadsdelar styr uppdelningen i olika områden. Maria Fridén Alexandersson (muntligen, 2015-09-29) beskriver under intervjun att det här sättet att beskriva och redovisa grönområdena utifrån perspektiven natur-, kultur- och sociala värden är ett enkelt sätt att arbeta. Det är ingenting som är svårt att förstå, utan ett enkelt och begripligt sätt att beskriva grönområdena och deras värden på menar hon. Vidare förklarar Maria att kommunen inte haft riktigt den kompetens som krävs för att göra någon vidare indelning i exempelvis olika parktypologier eller annat. Ambition har varit att grönplanen skulle vara enkel och lätt att ta till sig och använda. Att försöka sälja in de gröna områdena som ett led i argumentationen för dem var en viktig aspekt, att visa vilka värden som finns och att denna kunskap skulle finnas till hands för alla (Fridén Alexandersson, Maria, muntligen, 2015-09-29).

Figur 7: Utsnitt med delområden från Vänersborgs grönplan (Vänersborgs kommun, 2008, s. 33).

Tabell 2: Sammanställning av de studerade kommunernas indelningar av grönområden, den modell enligt Maruani och Amit-Cohens (2007) artikel som indelningarna kan kopplas till samt min tolkning av vilket huvudsakligt fokus de olika områdena har- gäller det främst sociala aspekter som rekreation och friluftsliv, ekologiska eller ekonomiska aspekter? Står flera aspekter med så har jag tolkat det första av dem som det som fått mest vikt men att det eller de andra också är relevanta för grönområdestypen.

	Indelning av grönområden i planen	Modell enl. Maruani & Amit-Cohen	Huvudsakligt fokus med indelningen
Gävle kommun	Gröna kilar Strövområden Stadspark Stadsdelspark Naturområden Vattenkontakt Alléer och esplanader Riksintresse naturvård Skyddade områden	Formrelaterad Parktypologi Parktypologi Landskapsrelaterad Landskapsrelaterad Formrelaterad Landskapsrelaterad Skyddade	Socialt, ekologiskt Socialt, (ekologiskt) Socialt Socialt Ekologiskt, socialt Ekologiskt, socialt Socialt, ekologiskt Ekologiskt, (socialt) Ekologiskt, socialt
Helsingborg stad	Gröning Närpark Områdespark Större naturområden Mindre naturområden Rekreatiomsområden Oskyddad grönska Otillgänglig grönska Biotoper/naturtyper	Parktypologi Parktypologi Parktypologi Parktypologi/Kvantitativ Kvantitativ Parktypologi/Kvantitativ Opportunistisk? (delvis) Opportunistisk? (delvis) Ekologisk determinism	Socialt Socialt Socialt Socialt, ekologiskt Socialt, ekologiskt Socialt, (ekologiskt) Socialt, ekologiskt, ekonomiskt Ekologiskt, socialt Ekologiskt (socialt)
Nyköpings kommun	Gröna kilar Värdekärnor Förbindelsestråk Närströvområden Skolskogar Riksintresse friluftsliv Riksintresse naturvård Parkmark	Formrelaterad/kvantitativ Ekologisk determinism Formrelaterad Parktypologi/Kvantitativ Landskapsrelaterad/skydd Landskapsrelaterad/skydd (Parktypologi)	Socialt, ekologiskt Ekologiskt Socialt, ekologiskt Socialt, (ekologiskt) Socialt Socialt, (ekologiskt) Ekologiskt, socialt Socialt
Uppsala kommun	Småparker Kvartersparker Stadsdelsparker Gröna kilar Närrekreatiomarker Skolornas närnatur Fritidsodling Tätortsnära friluftsliv Ytor för spontanidrott Gröna länkar Skyddade områden	Parktypologi Parktypologi Parktypologi Formrelaterad Parktypologi/Kvantitativ Kvantitativ Parktypologi/Kvantitativ? Formrelaterad Landskapsrelaterad/skydd	Socialt Socialt Socialt Socialt, ekologiskt Socialt, (ekologiskt) Socialt Socialt, ekonomiskt, (ekologiskt) Socialt, (ekologiskt) Socialt Socialt, ekologiskt Ekologiskt, socialt
Vänersborgs kommun	Närnatur Skogen i skolan Skyddsskogar Gröna stråk Skyddade områden Riksintressen Minipark Stadspark	Parktypologi/Kvantitativ Kvantitativ Opportunistisk? (delvis) Formrelaterad Skyddade Landskapsrelaterad/skydd Parktypologi Parktypologi	Socialt, (ekologiskt) Socialt Ekologiskt, socialt Socialt, ekologiskt Ekologiskt, (socialt) Socialt, ekologiskt Socialt Socialt

Sammanfattning och reflektion

I de indelningar som använts i de studerade planerna har skillnaden mellan naturmark och anlagda grönområden varit relativt tydlig och även uttalats under flera av intervjuerna. Däremot är det intressant att i Uppsala och Nyköping har en sammanvägning, eller gemensam bedömning av både sociala värden och naturvärden gjorts. Å ena sidan vanligt att skilja mellan naturmark och anlagda grönområden, å andra sidan vägs ekologiska och sociala aspekter samman för att peka på de mest värdefulla grönområdena.

Ett stort fokus i de vanligast använda indelningarna är på sociala förhållanden och människors rekreation, exempelvis genom att redogöra för olika typer av parker uppdelade hierarkiskt efter storlek i en form av parktypologi. I de fallen formrelaterade modeller används, t.ex. genom gröna kilar, uttrycks dessa ha en stor vikt för både sociala och ekologiska värden och vara en av de viktigare delarna i kommunens gröstruktur. I alla planerna har man redogjort för olika typer av skyddade och reglerade grönområden samt många gånger också olika beskrivningar av naturtyper eller biotoper som är av vikt för biologisk mångfald.

Det uttrycks vara viktigt med gemensamma begrepp för att veta vilka typer av områden det gäller när grönområden diskuteras i planeringen. De kan vara en hjälp i att argumentera för att det krävs grönområden av en viss storlek på ett givet avstånd från de områden där människor bor. Vidare kan de också vara behjälpliga i budgetplanering, att när ett grönområde av en viss typ ska skapas eller upprustas krävs de här resurserna och de här pengarna.

I de flesta fallen är ju indelningen en form av normativ konstruktion som bygger på riktlinjer och många gånger appliceras på befintliga områden, men ändå en väldigt viktig sådan. I stadsmiljön är det sällan som nya, stora områden planeras där en indelningsmodell kan implementeras i sin helhet. Framförallt Helsingborg och Uppsala tar upp problematiken med storleken på grönområden idag, med den förtätningsskiss som råder är det vårt att avsätta nya, större områden för grönområden. Fredrik Bengtsson beskriver att i Helsingborg har det varit svårt att leva upp till de riktlinjer gällande storlek på grönområden som Boverket pekat på i olika rapporter.

I tabell 1 redogörs för de indelningar av grönområden i kategorier som de studerade kommunerna använt sig av i sin grönpianering. För att utreda närmare vilka typer av indelningar det är som använts och vilket fokus dessa verkar ha, har jag i tabellen kopplat kommunernas användning av begrepp och indelningar till de planeringsmodeller som Maruani och Amit-Cohen (2007) funnit i sin studie. Vidare har jag gjort en tolkning av vilket huvudsakligt fokus dessa begrepp och indelningar kan sägas ha, gäller det främst sociala, ekologiska eller ekonomiska aspekter? Sammanställning visar att det vanligaste är ett socialt fokus i de indelningar som använts, vilket också flera av planerna och intervjupersonerna uttrycker. Människors rekreation, hälsa och vistelse i grönområden är av stor vikt i planeringen. De vanligast använda planeringsmodellerna är kvantitativa ytstandarder, parktypologin, formrelaterade modeller- som ofta också kopplas till någon form av riktlinjer för människors rekreation- samt de jag tolkat som landskapsrelaterade eller skyddade modeller, vilka är mer fokuserade på skydd och bevarande av viktiga grönområden men ofta i kombination med ett socialt fokus.

Analys

Gävle

I dokumenten går inte att utläsa vilka analyser som gjorts, däremot beskrivs det att Gävleborna har god tillgång till parker och grönområden samt att den värdefulla grönsstrukturen har vägts mot andra intressen i planeringen. I intervjun med Viveka Sohlén framgår att analyser av olika slag utförts i tidigare arbeten och rapporter och att dessa varit en grund till grönsstrukturarbetet i översiktsplanen. Bland annat berättar hon att i de rapporter som utgjort ett underlag till ÖP har de åtta parkkaraktärerna använts för att analysera vilka sociala kvaliteter som finns i stadens grönområden.

Helsingborg

Fredrik Bengtsson beskriver att huvudfokus i analysdelen främst har varit på sociala aspekter med tillgångsanalyser, sociotopkartering, barriärer, buller och kring aktiviteter i grönområden. Utöver detta har också stadsbyggnadskaraktärer, karaktärsskapande grönsstruktur och grad av lummighet redovisats- men kanske inte lika djupgående som de andra aspekterna. I grönsstrukturprogrammet framgår att även markanvändning, hotade arter, biologiska värden i tätorten samt landskapskaraktärsområden har analyserats i grönsstrukturprogrammet (Helsingborgs stad, 2014).

Under intervjun ställer jag frågan om tillräckligt med analyser gjorts i arbetet med planen. Fredrik Bengtsson svarar att ambitionen var att komma längre. Men det arbete som gjorts i grönsstrukturprogrammet var ändå ett stort steg framåt och man är nöjd med vad som åstadkommit. Han fortsätter att beskriva att vad kommunen nu vill är att gå in mer på kvaliteten på ytorna, hur det ser ut i nuläget och vilka framtida behov som finns samt vilken potential dessa ytor har. Kanske också mäta på hur stor andel grönområde som finns per person eller per fastighet- hur många människor som utnyttjar en viss park eller ett naturområde säger Fredrik Bengtsson. Han betonar att det är viktigt att ha en stor kunskap med sig när det kommer till förtättningsdiskussionerna- att kunna argumentera för det gröna och inte förtäta där det redan finns en för liten andel grönområden. Att ha med sig denna kunskap som ett argument både i frågor som rör exploatering men också för investeringar och drift är viktigt, menar han.

Nyköping

I Nyköpings grönsstrukturplan presenteras vilka analyser och inventeringar som utförts i planen eller genom tidigare arbeten och ställningstaganden i åtta analyskartor med olika innehåll och teman (Nyköpings kommun, 2010). En del av analyskartorna har mer formen av kartlagda inventeringar, exempelvis där skolskogar, naturvärden och närströvsområden redovisas. Däremot har skolskogar, naturvärdeskarteringen och närströvsområden värderats utifrån sin betydelse för tätorten i analyserna där rött representerar det högsta värdet (riksintresse), orange är mycket värdefulla områden (regionalt intresse) och gula områden är värdefulla (kommunalt eller lokalt intresse) (ibid). Tillgång till grönområden har analyserats och värderats på ett flertal olika sätt. Värderingen har sedan använts när en sammanslagen bedömning gjorts i den slutliga målkartan över grönsstrukturen.

I denna grönsstrukturplan har vi analyserat såväl allmän som privat mark. Vi har försökt att belysa stadens grönsstruktur utifrån både rekreation och tillgänglighet för människan och goda livsvillkor för växter och djur.

(Nyköpings kommun, 2010, s. 7).

Per Skyllberg beskriver att analyserna på det stora hela har samma fokus som övriga dokumentet, alltså mer tyngd på sociala värden och friluftslivs- och rekreationsaspekter. Det har funnits en grund i de här naturvärdena, men fokus har ändå hamnat mer på de sociala aspekterna. Han menar att det på det stora hela är ett väldigt bra arbete som gjorts med analyserna i grönsstrukturplanen. Kanske hade det varit bra att ta in lite mer kring blåstrukturer samt ekosystemtjänster där kunskapen blivit högre sedan arbetet gjordes. Detta hade kanske inneburit att lite annorlunda värderingar gjorts om exempelvis dagvattenhantering eller andra ekosystemtjänster ingått i värderingar och analyser, resonerar Per Skyllberg.

Uppsala

Några av de analyser som går att härleda, men som inte redovisas, i översiktsplanen är:

- Sociotopkartering med tillgångsanalyser, (eget dokument, underlag till ÖP)
- Skolornas närnatur
- Fritidsodling, utpekade platser för nya områden och strategi för att skapa nya vid ny- eller ombyggnad av flerfamiljshus- socialt och till viss del ekonomiskt och ekologiskt

(Uppsala kommun, 2010).

I den sammanvägda grönstrukturkartan (1f) har stadens grönområden sammanfattats till ”särskilt bevarandevärdt grönt område” samt ”Grönstruktur- parker och naturområden med sociala och/eller ekologiska värden”. Här har också större utvecklingsområden där en slutlig avvägning mot grönstrukturen kvarstår markerats (Uppsala kommun, 2010). Helena Espmark beskriver att försök att uppnå en balans mellan ekologiska och sociala aspekter varit i fokus i analyserna i Uppsalas ÖP 2010. Det går ju alltid att göra mer och bättre, svarar Helena Espmark på frågan om det gjorts tillräckligt med analyser. Idag hade hon velat se en mer djuplodande värdering, inventering och analys utifrån ett ekosystemtjänst-perspektiv. Ekosystemtjänster har ju funnits med i forskningen ett bra tag nu, men det är först på senare tid som metoder kring hur det faktiskt kan användas i planeringsarbetet formats menar hon.

Vänersborg

Den analys som redovisas i grönplanen och som Maria Fridén Alexandersson berättar om under intervjun är en där skolornas tillgång till grönområden mätts och analyserats. En enkät skickades ut till skolorna där kommunen bad att få in information om vilka områden de brukade vistas i och var utelekationer tog plats. Detta har sedan tillsammans med avstånd använts för att analysera hur tillgången ser ut.

Vidare berättar Maria att man i arbetet gjort några bedömningar utan att mäta på exempelvis villaområden med insprängd grönska, dessa har däremot inte redovisats i planen. På frågan om tillräckligt med analyser gjorts i arbetet med grönplanen svarar Maria Fridén Alexandersson att ”... det kan jag varken svara ja eller nej på...”. Skulle grönplanen gås igenom i syftet att göra någon slags uppdatering skulle det säkert gå att hitta många saker som missats i arbetet eller som kan utvecklas vidare. Så är det ju i de allra flesta arbeten, kanske skulle man kunna utgå från grönplanen för att hitta områden där ytterligare inventeringar eller utredningar bör ske.

Sammanfattning och reflektion

Analyserna är ett viktigt verktyg i kommunernas arbete med att synliggöra värdet av grönområden. Att som Fredrik Bengtsson uttryckte det, skaffa mer kunskap för att kunna argumentera för grönområden i den förtätningsdiskurs som råder. Tillgångsanalyser är något som alla kommuner arbetat med i planerna i någon form (men som inte alltid redovisats i den studerade planen), där vikten av att tillgodose människors närhet till olika typer av grönområden och rekreation är en betydelsefull aspekt.

Angående om resultaten av analyser redovisas eller ej, verkar en skillnad finnas mellan om det gäller en grönplan, grönstrukturplan eller liknande kontra om planering för grönområden ingår i översiktsplanen eller i en fördjupad översiktsplan. I Helsingborg, Nyköping (grönstrukturplanen) och delvis i Vänersborg redovisas ett flertal analyser och resultaten av dem. I Gävle, Uppsala och Nyköping (FÖP:en) så redovisas inte några analyser, utan här har resultaten av analyser och inventeringar förkortats ned och essensen av dem plockats in i ÖP/FÖP.

I de fall analyser redovisas så har en majoritet av dem ett socialt fokus, där tillgång till grönområden, barriärer, kvalitet och värden ofta är i fokus. När det kommer till analyser över biologisk mångfald och ekologiska funktioner verkar dessa inte redovisas i grönplanen i samma utsträckning. Kanske kan detta bero på att många kommuner även har naturvårdsplaner som underlag för planeringen och att denna typ av analyser ingår där istället. I Uppsala och till viss del Helsingborg har man arbetat med sociotopvärden för att ytterligare visa på de gröna områdenas sociala värden. Uppsala har sociotopkarteringen från 2009

som ett viktigt underlag till översiktsplanen och till de tillgångsanalyser som lyfts in i planen. I Helsingborg har man valt att göra den första delen av sociotopkarteringen- en expertvärdering av grönområdenas sociala kvaliteter- men inte fortsatt med medborgardialogen som också är en del i metoden. Gävle har i sina grönstrukturrapporter, som utgjort ett viktigt underlag till översiktsplanen, undersökt och beskrivit de gröna områdenas kvaliteter med hjälp av de åtta parkkaraktärerna- detta är dock ingenting som omnämns i översiktsplanen för Gävle stad.

En annan aspekt som verkar vanlig i arbetet med grönplanering i de studerade kommunerna är att många av analyserna, vars resultat redovisas i grönplanerna, gjorts i tidigare arbeten och att de sammanställts och eventuellt uppdaterats och använts i planerna som jag studerat här. Det hade varit intressant att även studera dessa närmare om jag kunnat få tag på dem och mer tid funnits.

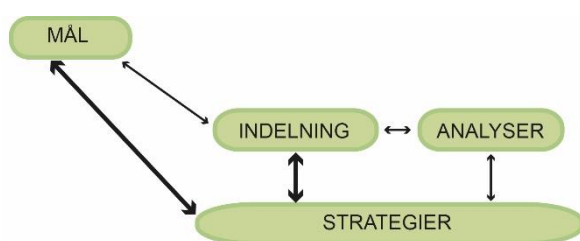
Samband mellan indelning av grönområden, mål, strategier & analyser

För att redogöra för de samband jag funnit mellan hur grönområden delas in i olika kategorier och de mål, strategier och analyser som beskrivs i kommunernas planer görs först en kortfattad genomgång av kommunerna var för sig följt av tabell 3 där kommunernas mål, strategier, indelning och analyser sammanställts. Därefter följer en sammanfattning och reflektion i vilken jag försökt att se vilka slutsatser som går att dra utifrån kommunernas olika angreppssätt. Till varje kommun har jag symboliserat min tolkning av hur sambanden ser ut i en figur som också varit en hjälp i att analysera och reflektera över dem.

Gävle

De grönområden som kan kopplas till den värdefulla grönstrukturen har ett fokus på sociala funktioner som rekreation, hälsa, fysisk aktivitet och upplevelser av natur, medan de som ingår i den skyddsvärda grönstrukturen är mer fokuserade på bevarande och skydd av olika typer av områden som riksintressen och naturskyddsområden. Här skiljer man dels på vad som är värdefullt och vad som bör skyddas- uppdelningen görs också direkt, eller indirekt, mellan sociala och ekologiska/biologiska aspekter

I dokumenten går inte att utläsa vilka analyser som gjorts, däremot beskrivs det att Gävleborna har god tillgång till parker och grönområden samt att den värdefulla grönstrukturen har vägts mot andra intressen i planeringen. Det framgår att analyser av olika slag utförts i tidigare arbeten men dessa redovisas inte utförligare i översiktsplanen. I figur 8 har därför en koppling mellan analyser, indelning och strategier redogjorts för, men där de tunnare linjerna representerar ett samband som inte är helt tydliggjort.

Figur 8: Illustration över samband i Gävles översiktsplan
skyddas och bevaras och att närparker med lekmiljöer bör finnas inom 200 m från nyplanerad bebyggelse (Gävle kommun, 2009).

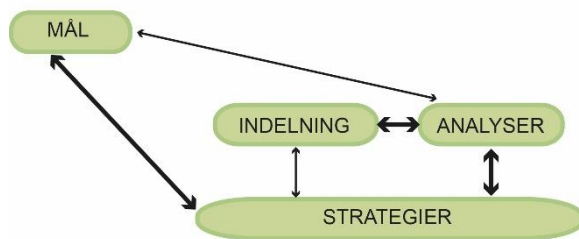
Målen är relativt allmänt hållna och pekar ut den övergripande inriktningen för planeringen av stadens grönområden. Att de har en mer allmän karaktär som inte går in på mer detaljerade målsättningar gällande specifika typer av områden gör att oavsett vilka indelningar och analyser som görs så kan dessa kopplas till målen. Strategierna är mer tätt knutna till de indelningar som använts i översiktsplanen. Exempelvis skriver kommunen att skyddsvärda naturområden ska säkerställas,

I figur 8 visas hur jag tolkat kopplingarna mellan de mål, strategier, indelningar och analyser som Gävle använt sig av i översiktsplanen. Målen och strategierna har en tydlig koppling till varandra, där strategierna redogör för olika sätt att uppfylla målen. Jag har också sett att målen kunnat kopplas, men inte lika tydligt,

till de indelningar som använts- där kanske främst målen om en biologiskt rik stadsnära natur och ett varierat utbud av grönområden kan knytas till de olika typer av grönområden som redovisats i ÖP. Vidare är sambandet mellan de formulerade strategierna och indelningarna tydligt.

Helsingborg

I Helsingborgs gröstrukturprogram är kopplingarna mellan de indelningar som använts och analyser tydliga. I tillgångsanalyserna har närpark, områdespark, större naturområden och rekreationsområden använts vid analyser över invånarens tillgång till grönområden- dessa har också använts vid analyser kring buller och barriärer. Naturtyperna har redovisats och analyserats bland annat genom biologiska värden och biologisk mångfald i tätorten.

Figur 9: Illustration över samband i Helsingborgs gröstrukturprogram

Målen och strategierna är relativt allmänt hållna i programmet, de är båda kopplade till de indelningar som använts, men inte så tydligt att det går att säga att de skulle sett mycket annorlunda ut med en annan indelning. Däremot visar tillgångsanalyserna på en tydlig koppling till mål och strategier där målen uttrycker att gröstrukturen ska vara nåbar och sammanhängande vilket också följs upp i strategierna. I figur 9 har jag symboliserat min tolkning av sambanden i Helsingborgs gröstrukturprogram ser ut.

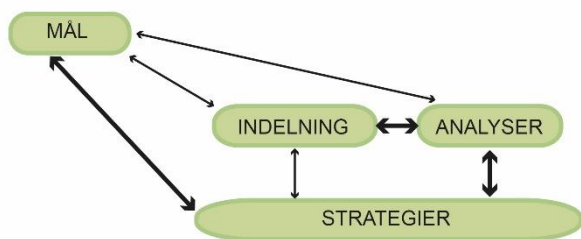
Fredrik Bengtsson resonerar under intervjun kring sambanden mellan indelningen av grönområden och mål och strategier. Han säger att delvis kan ju de här områdesindelningarna påverka resultatet i målbildskartan (figur 4), vad finns idag och hur kan detta förbättras? Samtidigt är inte målbildskartan så extrem och uppe i det blå, den tar stöd i verkligheten och vad som är rimligt att uppnå inom en relativt snar framtid menar Fredrik Bengtsson. Vidare är han tveksam till om strategierna skulle ha blivit annorlunda med en annan indelning då han menar att strategierna känns relativt självklara och kanske inte så beroende av vilken form av indelning av kommunens grönområden som gjorts. Målen är å andra sidan kanske mer kopplade till de olika områdesindelningarna- men det är en lurig fråga konstaterar Fredrik Bengtsson under intervjun.

Ett alternativ hade kanske varit att titta på kvaliteter istället för yta, men det kräver en annan kunskap och är kanske svårare.

Ytorna i sig, det är ju egentligen bara en genväg för att säga att har vi ytan så har vi åtminstone potentialen att fixa kvaliteten men det är ju inte alls någon garanti för det. Så att det ska man ju vara medveten om ju, så det är ju egentligen en väldigt förenklad sak. Men har vi inte ytorna så är det väldigt svårt att nå någon kvalitet.
(Bengtsson, Fredrik, muntligen, 2015-09-14).

Nyköping

Indelningarna i Nyköpings gröstrukturplan har kanske främst en tydlig koppling till de analyser som utförts i arbetet. I tillgångsanalyser har gröna kilar, närströvområden, skolskogar, riksintressena och parkmark använts för att mäta invånarnas tillgång till grönområden. Biotopklassningen har använts för att analysera och preliminärt klassa naturvärden inför kommande inventeringar. Målen är relativt allmänt hållna, men de har ändå en koppling till de analyser som utförts i arbetet, vilka i sin tur har ett klart samband med de indelningar som använts. Strategierna är tydligt länkade till den målkarta över gröstrukturen som presenteras i gröstrukturplanen, strategierna är också resultatet av en sammanvägd analys över de resultat som framkommit i övriga analyser. I figur 10 visas hur jag tolkat sambanden mellan indelning, mål, strategier och analyser i Nyköpings gröstrukturplan.

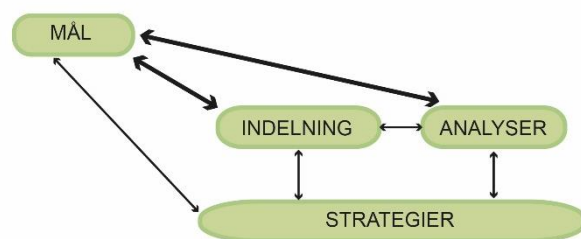
Figur 10: Illustration över samband i Nyköpings grönstrukturplan

någon revolutionerande stor skillnad. Strategierna för grönstrukturen hade mest troligt fortfarande varit desamma säger Per Skyllberg i intervjun.

Uppsala

Helena Espmark tycker att indelningen har påverkat arbetet, vad hon också tar upp i samband med frågan är att kommunen skiljt på natur och park. Skillnaden har kanske inte varit så uppenbar i ÖP 2010, men rent organisatoriskt i kommunen så görs en skillnad. Sedan handlar ju indelningen i parktypologier enbart om den anlagda parkmarken, inte om naturområden.

Målen har en relativt tydlig koppling till vad som framkommer i plankartan för grönstruktur och de indelningar som använts. Till analyser av sociala och rekreativa aspekter syns kopplingen också men inte lika tydligt då dessa inte redovisas i sin helhet i planen, men uttryck som att öka tillgången till vissa typer av områden samt att nyskapa grönområden i delar av staden visar på ett samband mellan målen och de indelningar som använts samt vilka analyser som utförts. Sociotopkarteringen och de analyser som ingår i denna är vad som huvudsakligen använts för att analysera invånarnas tillgång till olika kvaliteter i närområdet- dessa kopplas också delvis till den indelning i parktypologier som Uppsala har. I min analys över indelningarnas påverkan i Uppsalas översiktsplan, har jag tolkat sambanden på det vis som syns i figur 11. Figuren skiljer sig något från de andra kommunerna då målen här har ett tydligare och starkare samband med indelning och analyser än med de något vaga strategierna.

Figur 11: Illustration över samband i Uppsalas översiktsplan

Vissa saker har mer genomslagskraft än andra, så med en annan indelning hade resultatet troligtvis sett annorlunda ut, fortsätter hon, det hade gjort skillnad.

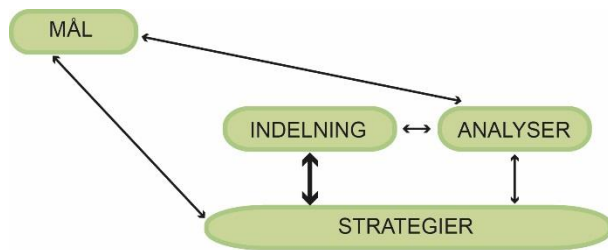
Vänersborg

Det är svårt att uttala sig om sambanden mellan indelningar, analyser, mål och strategier då de indelningar som använts i Vänersborg inte är utförligt beskrivna, presenterade i kartor eller kopplade till analyser i grönplanen. Däremot finns en tydlighet i vilka strategier kommunen ska jobba efter i den fortsatta planeringen, där dessa strategier har en tydlig koppling till de grönområden som beskrivits i planen utifrån

Utförliga inventeringar och analyser har gjorts kring biotoper och biologisk mångfald men dessa har inte lika tydliga mål och riktlinjer kopplade till sig som de sociala aspekterna. Å andra sidan framkommer det i intervjun att de sociala aspekterna är de som fått ta mest fokus i tätorten och de tätortsnära rekreationsområdena och naturreservaten.

Per Skyllberg tror att grundstrukturen hade förblivit densamma även med en annan indelning. I delar hade det kanske blivit en skillnad, men troligtvis inte

natur-, kultur- och sociala värden. I figur 12 har jag tolkat sambanden mellan indelningen av grönområden i Vänersborg och deras koppling till mål, strategier och analyser. De tydligaste kopplingarna är de mellan beskrivande indelningar av grönområden och de strategier som formulerats i arbetet med grönplanen.

Figur 12: Illustration över samband i Vänersborgs grönplan

När det kommer till analyser så presenteras bara en i sin helhet i grönplanen, det är skolornas tillgång till grönområden som har kartlagts. I planen nämns också att grönområden bör finnas nära de som ska använda dem och att det överlag är en relativt god tillgång till grönområden i Vänersborg. I intervjun berättar Maria Fridén

Alexandersson också att de gjort någon form av preliminära bedömningar angående tillgång till grönområden i vissa utpekade bostadsområden, men detta har inte redovisats i dokumentet.

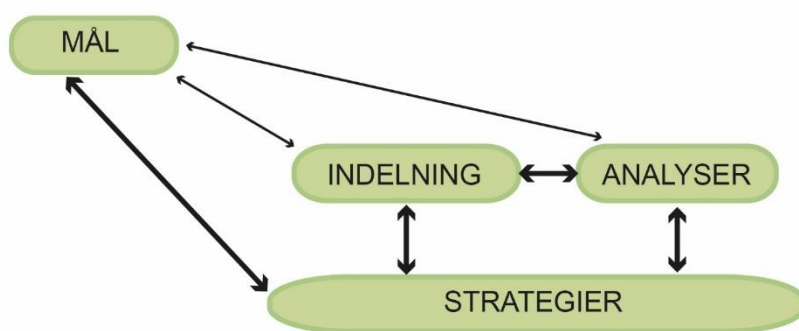
På min fråga om hon tror att hur man benämner och sätter ord på grönområden och deras värden spelar en roll i hur de senare uppfattas av andra och i planarbetet, svarar Maria Fridén Alexandersson (muntligen, 2015-09-29) att det mycket väl kan vara så. Hur man uttrycker olika saker kan spela roll för hur man tar hänsyn till olika värden i planeringen. Det går att uttrycka sig på ett flertal olika sätt om samma saker, vilket kan leda till olika reaktioner och tankar från de som berörs. Ett område kan ju ha värden även om de inte är dokumenterade, både för sociala och ekologiska aspekter.

Tabell 3: Sammanställning av de studerade kommunernas mål, strategier, indelningar av grönområden samt analyser

	MÅL	STRATEGIER	INDELNING	ANALYSER
Gävle	Uppskattad grön stad vid vattnet Uppskattad och biologiskt rik stadsnära natur God tillgång till grönområden och stränder Varierat utbud av grönområden året om	Säkerställa, skydda & bevara naturområden Bevara & utveckla värdefulla grönområden Utveckla gröna kilar & förbindelseänkar Bevara & utveckla strövområden Bevara & utveckla stadsdelsparker Närparker med lek inom 200 m från ny bebyggelse Utveckla & värna alléstruktur, esplanader & å-rum Värna och förbättra tillgång till stränder	Gröna kilar Strövområden Stadspark Stadsdelspark Naturområden Vattenkontakt Alléer och esplanader Riksintresse naturvård Skyddade områden Utredningsområden	Tillgångsanalyser Åtta parkkaraktärer
Helsingborg	Sammanhängande Tillräckligt stor Varierad och mångfunktionell Karaktärsskapande och identitetsskapande	Förbättra- upplevelser, underlätta för djur & växter Nyskapa- öka tillgång, stärka biologisk mångfald Skydda- bevara värdefulla områden Överbrygga barriärer- förbättrad tillgänglighet Informera- ökad förståelse för gröonstrukturernas vikt	Gröning Närpark Områdespark Större naturområden Mindre naturområden Rekreativområden Oskyddad grönska Otilgänglig grönska Biotoper/naturtyper	Tillgångsanalyser Sociotopkartering Barriärer Buller Stadsbyggnadskaraktärer Karaktärsskapande gröonstruktur Grad av lummighet Hotade arter Biologiska värden i tätorten Landskapskaraktärsområden
Nyköping	Biologisk mångfald & naturupplevelser förs vidare till kommande generationer Säkerställa tillgång till grönområden i alla stadsdelar Tillgång till grönområden nära skolor Identifiera brister Lokalisera platser för nya grönområden & förbindelsestråk	Högst klassade områden undantas från exploatering Värden ska bevaras i den näst högsta klassen Hänsyn ska tas till värden i de lägst klassade grönområdena Förbindelsestråk bevaras Gröna kilar bevaras och utreds för formella skydd Skolor och alla invånare ska ha högst 200 m till närmsta grönområde	Gröna kilar Värdekärnor Förbindelsestråk Närströvområden Skolskogar Riksintresse friluftsliv Riksintresse naturvård Parkmark	Tillgångsanalyser Bristanalyser Förstärkta förbindelsestråk Värdering närströvområden Värdering skolskogar Klassade naturvärden Sammanslagen klassning & värdering
Uppsala	Värna ekologiska & sociala blå/gröna värden & samband Utveckla & nyskapa parkområden Utveckla tillgång till friluftsliv & stränder Stärka ekologiska & sociala samband i gröna kilar Överbrygga barriärer för grönområden & gröna länkar Ökad skötsel & fler upplevelsevärden i grönområden	Exploatering enbart om värden bevaras eller stärks Viktiga parker och grönområden skyddas Vissa områden utreds vidare Odlingsmöjligheter övervägs vid nyplanering	Småparker Kvartersparker Stadsdelsparker Gröna kilar Närrekreativområden Skolornas närnatur Fritidsodling Tätortsnära friluftsliv Ytor för spontanidrott Gröna länkar Skyddade områden	Sociotopkartering med tillgångsanalyser Skolornas närnatur, tillgång Fritidsodling, nya områden Analys och värdering av grönområden utifrån sociotopkartering och naturvärdesinventering
Vänersborg	Beskriva grönområdets värde utifrån de 3 perspektiven Vara ett gemensamt underlag i planering & skötsel Ge stöd som underlag i beslut & avvägningar vid exploatering Lyfta fram barnens behov av tätortsnära natur	Förbättrad tillgänglighet till grönområden Minskade barriärer Förbättrade stråk och utveckling av nya Utreda nyskapande av grönområden Planera för skolskogar och skolgårdar Planera för allmänna bryggor och badplatser	Närnatur Skogen i skolan Skyddsskogar Gröna stråk Skyddade områden Riksintressen Minipark Stadspark	Skolors tillgång till grönområden Naturvärden, kulturvärden & sociala värden

Sammanfattning och reflektion

Det har varit betydligt svårare än vad jag inledningsvis trodde att analysera och se sambanden mellan indelningen av grönområden, mål, strategier och analyser. Generellt kan kanske sägas att strategiernas koppling till indelningen av grönområden är tydligare än vad målen är. Målen har ofta en mer övergripande karaktär som pekar ut den huvudsakliga riktning kommunen vill att planeringen för grönområden ska ha och skulle därför, i de flesta fallen, kunna fungera även med andra sätt att kategorisera och dela in grönområden. Strategiernas tydligare koppling till specifika kategorier av grönområden går också i många fall att koppla till de analyser som redovisats eller diskuterats. Råder det exempelvis brist på grönområden i ett utpekad område kan en av strategierna vara att utveckla befintliga kvaliteter och/eller skapa nya gröna kvaliteter inom området. En skillnad från ovanstående generella resonemang har jag sett i Helsingborgs grönstrukturprogram. Här är det istället strategierna som har den mer övergripande karaktären och som Fredrik Bengtsson uttrycker det skulle varit desamma oavsett indelningsmodell.

Figur 13: Illustration över sammanfattade samband i de studerade kommunerna

I figur 13 har jag försökt sammanställa och tolka hur sambanden ser ut i kommunerna. Strategierna pekar ofta på vad som är viktigt i planeringen för att kunna nå målen, men det har varit något varierande i hur de studerade kommunerna använt sig av mål och strategier och hur dessa formulerats. Figuren visar att mål och strategier har en tydlig koppling till varandra och att sambandet

mellan indelning och analyser också är tydligt även om inte alla planer redovisat sina analyser. Sammanställningen i figur 13 visar att strategierna är det som tydligast binder samman mål, indelning och analyser i planerna.

Helsingborg och Nyköping är de kommuner som tydligt redovisat de analyser som utförts i arbetet med grönplanen (i de här båda fallen grönstrukturplan- och program). I Nyköpings FÖP som ersatt grönstrukturplanen redovisas dock inte analyserna lika utförligt utan är mer med som resultat. Det blir svårt att diskutera om analyserna hänger samman med indelningen av grönområden när de inte redovisas i planen, men kring de sociala aspekterna av grönstruktur och grönområden är det lättare att härleda kopplingarna. Exempelvis uttrycks ofta mål som att en viss typ av grönområde ska finnas inom ett givet avstånd från bostaden- alltså har en indelning skett som senare också analyserats utifrån rekommenderade eller antagna avstånd.

Under intervjuerna ställde jag frågan om intervjupersonerna kunde se några samband mellan de indelningar som använts, mål, strategier och analyser. Från de svar jag fått har det framgått att det är en relativt svår fråga att besvara. Kanske beror detta på att sambanden inte är så tydliga och självklara. Ett annat alternativ är att det inte är något som reflekterats över i så hög grad i planeringen av grönområden, eller att de indelningar som använts i planerna ofta härstammar från tidigare dokument. I den senare av förklaringarna är det kanske hellre så att de analyser som utförs i planarbetet är vad som får en tydlig koppling till mål och strategier. Något som dock framkommit i nästan alla intervjuer är att det har en stor betydelse hur man talar om, beskriver och redovisar grönområden. Som Helena Espmark sa i intervjun så ger de indelningar som använts ett sätt att prata om områdena på ett annat vis, att det blir tydligare med en gemensam terminologi och att missförstånd därmed kan undvikas. Maria Fridén Alexandersson uttryckte ett liknande resonemang där hon menar att sättet man uttrycker sig på, gällande indelningen av grönområden, kan påverka hur hänsyn tas till olika värden i planeringen.

Något som visat sig i sammanställningen av kommunernas mål och strategier, de indelningar som använts och de analyser som utförts är att sambanden mellan dem är lättare att se när indelningen i första hand har ett socialt fokus och där riktlinjer kopplats till dem. Då går grönområdet att följa genom analyser och kan kopplas till strategier och mål. Ofta uttrycks människors tillgång till grönområden som en viktig del i formulerade mål och strategier.

Detta resonemang kanske kan tydliggöras med ett exempel från Nyköpings grönstrukturplan. Här har grönområdeskategorierna *gröna kilar*, *närströvmråden*, *skolskogar* samt *riksintresse friluftsliv och naturvård* alla kopplats till riktlinjer gällande främst vilka avstånd dessa områden ska kunna nås inom. I ett nästa skede har tillgångsanalyser med utgångspunkt i grönområdena och riktlinjerna utförts, vilket visar på var god respektive sämre tillgång till grönområden finns för invånarna. Analysresultaten kan då kopplas till exempelvis strategin att *alla invånare i Nyköping ska ha högst 200 m till närmsta grönområde* vilken i sin tur kan knytas till målen att *säkerställa tillgång till grönområden i alla stadsdelar* och att *identifiera brister*.

Intervjupersonernas reflektioner om grönplanearbetet

Något som verkar vara viktigt i kommunernas planering av grönområden är att inkludera flera kompetenser, för att kunna få med en variation av perspektiv på frågan. Exempelvis lyfte Helena Espmark på Uppsala kommun fram att med samarbetet mellan biologisk kompetens och landskapskompetens så når man längre i arbetet. Även Fredrik Bengtsson på Helsingborgs stad lyfte fram det positiva i att flera olika förvaltningar och kompetenser varit med och tagit fram grönstrukturprogrammet, vilket han också tyckte tydde på att ett stort engagemang för frågan fanns på flera ställen. Även Gävle, Vänersborg och Nyköping har haft liknande angreppssätt i arbetet, där kanske Gävle sticker ut något med de medborgardialoger som hållits i alla stadsdelar vari politikerna var en stark medskapande kraft i arbetet.

För att kunna argumentera för grönområden och alla de positiva effekter de kan bidra med så pekar flera av planerna och intervjuerna på att det är viktigt att belysa dem från så många håll som möjligt. Att grönstrukturen är mångfunktionell och har en stor betydelse i våra städer och tätorter måste framhållas som ett viktigt argument för dem.

Av vikt verkar också vara att våga göra prioriteringar gällande grönområden, med ett högt exploateringsstryck så finns en stor risk att vissa områden tas i anspråk och då blir det extra viktigt att peka ut de områden som är av störst vikt i nuläget men också i framtiden. Nyköping och Uppsala beskriver också att en tydlig värdering och prioritering kan göra att planen känns mer pålitlig.

I arbetet med grönstrukturen i Gävles ÖP blev det en del interna konflikter om de avvägningar som skulle göras men inte alls i den utsträckning Viveka Sohlén förväntade sig.

Ja för när vi hade tagit fram programmet med inriktningarna där, då sa politikerna att: ”nämen stopp och belägg, nu måste vi gå ut och fråga i stadsdelarna här, vad tycker de som bor och verkar ute i stadsdelarna om den här inriktningen?” Så då ägnade vi ett helt år åt s.k. stadsdelsstudier, och då fick vi ju in mängder, mängder med god information om, jamen såväl kulturhistoria, som grönstruktur, som bebyggelsehistoria och ja, mycket tankar och idéer om framtid och sådär. Så att det var ju ett år fullt av samråd och roligheter och vi ökade på vår kunskap rejält.

(Sohlén, Viveka, muntligen, 2015-09-07).

Grönstrukturens roll stärktes rejält i arbetet, menar Viveka Sohlén, många grönområden har ”lagts ut” i planen och kommunen har försökt att tydligt förklara varför det är viktigt att värna dessa områden- att se dem i ett sammanhang ansågs också som en viktig del i arbetet. ÖP och de delar som berör grönområden

och grönstruktur upplevs som ett viktigt strategiskt dokument, men samtidigt påpekar Viveka Sohlén att det är en färskvara.

En viktig och något förändrad förutsättning är att Gävle fortsatt att växa på ett sätt som kommunen inte trodde att det skulle göra- vilket leder till något ändrade planförutsättningar och såklart även andra sätt att möta dessa förutsättningar, berättar Viveka Sohlén.

Arbetet med Helsingborgs grönstrukturprogram var berikande, även om det bitvis var en svår process, säger Fredrik Bengtsson. Det som var svårast var att det från början inte var helt tydligt vilken produkt arbetet i slutändan skulle leda till. Det finns ju många andra kommuner som gjort liknande arbeten innan och det kan man ju såklart ta inspiration ifrån, men att scanna av detta är ett ganska stort jobb i sig (Bengtsson, Fredrik, muntligen, 2015-09-14).

Fredrik Bengtsson berättar att en viktig ambition som kommunen tidigt var inne på, var att visa grönstrukturens många olika värden och funktioner- därför bildades ett antal olika temagrupper där relativt många olika yrkesgrupper med skilda sakkunskaper och kompetenser involverades i arbetet, vilket var inspirerande och berikande. En viktig slutsats som kommunen dragit är att det ofta krävs någon form av extrainsats i arbetet för att komma så långt det går- i Helsingborgs fall bestod extrainsatserna av projektanställda (Bengtsson, Fredrik, muntligen, 2015-09-14).

Grönstrukturprogrammet är ett bra underlag, men en av utmaningarna blir att få det att leva vidare och inte enbart bli en hyllvärmare menar Fredrik Bengtsson.

Per Skyllberg beskriver att en viktig lärdom är att det är väldigt bra att grönstrukturen finns med i Nyköpings fördjupade översiktsplan som en tydlig och viktig del av planeringen. Något som dock blir tydligt att ju närmare verkligheten beskrivningar, analyser, strategier och mål kommer desto svårare blir det att förverkliga dessa. Vidare resonerar Per kring att det är enkelt att på en relativt översiktlig nivå säga att så här ska det vara, men då du kommer in på enskilda, specifika, områden blir det svårare att tillämpa och genomföra. Kanske skulle det varit bra att titta lite närmare på vilka konfliktpunkter som skulle kunna dyka upp i senare skeden i arbetet, att analysera, lyfta upp och ta ställning till dessa redan i ett tidigt skede menar Per Skyllberg.

Att ha en tydlighet med vad som gäller har varit en framgångsfaktor förklarar Per Skyllberg, liksom att det rått en återhållsamhet i andelen högsta och näst högsta värden i den sammanvägda plankartan. Detta har gjort att grönstrukturplanen känns pålitlig, menar han. Kanske har det angivits lite för många gula områden (den lägsta klassen) som ibland är svåra att hävda eller kompensera. Ibland upplevs det också svårt att tyda vilka de huvudsakliga värdena är i de olika områdena men det går ofta att få fram informationen även om det kan kräva lite detektivarbete (Skyllberg, Per, muntligen, 2015-09-18).

Det är bra att skapa sig ett kunskapsunderlag och utifrån detta välja inriktning och faktiskt våga göra prioriteringar. Om allting är lika värderat, eller uttryckt som lika värdefullt, blir det betydligt svårare säger Per Skyllberg.

Samarbetet mellan den biologiska kompetensen och landskapskompetensen har varit viktigt i arbetet med grönstrukturen i Uppsalas översiktsplan, det känns som att vi når längre när vi hjälps åt och kan olika saker, säger Helena Espmark. En lärdom är att det inte riktigt syntts vad som valts bort i sammanställningen av grönstruktur med hjälp av sociotopkarteringen och naturvärdena, en del personer har trott att allting tagits med i kartan. Helena menar att detta kan vara problematiskt om andra planerare och expertgrupper tror att allt tagits med i plankartan urskillningslöst- då de gröna värdena kan få en lägre vikt om det framstår som att ingen värdering eller ett urval faktiskt har skett.

Som en rekommendation till andra kommuner säger Helena Espmark att: börja i tid, försök få fram bra underlagsstudier utifrån olika aspekter, gärna utifrån ekosystemtjänster då man får med det sociala,

ekologiska och rent funktionella. Var tydlig och konsekvent med de begrepp som används så att det talas om dem på samma sätt hela tiden, en grafisk tydlighet är också viktig för att förstå vilken bild det är man vill förmedla- både nuläge och önskad förändring bör finnas med.

På frågan om grönplanen är ett viktigt strategiskt dokument i kommunens planering, svarar Helena Espmark att det är viktigt. Hon betonar att ett gemensamt underlag ger ett sätt att prata om saker tillsammans och en förståelse som blir mer allmän. Genom att jobba in, i det här fallet exempelvis ett grönstråk, som idé, så har det här stråket kunnat tas med i många olika sammanhang och planer, pratats om och lyfts fram för att tillslut förverkligas berättar Helena Espmark.

Maria Fridén Alexandersson betonar att en viktig aspekt av arbetet med Vänersborgs grönplan var att man skaffade sig en struktur och en mer konkret bild av kommunens grönområden samt ett sätt att kunna tänka på ett mer strukturerat och organiserat sätt kring kommunens grön- och naturområden.

Maria beskriver att det är bra att titta på hur andra kommuner arbetat med liknande dokument, att skapa sig en uppfattning av olika sätt det kan göras på och därefter går det alltid att plocka ut delar och göra sin egen variant. Viktigt är också att tänka på hur planen ska användas, vem som ska använda den och vad som ska uppnås, betonar hon. Vidare bör frågor om vilken information som saknas i kommunen, i vilka situationer en sådan här plan behövs samt vad det viktigaste att få ut av den tas upp.

Ett annat råd som Maria Fridén Alexandersson lyfter fram är att försöka skapa ett intressant och lättillgängligt dokument som människor faktiskt vill läsa, för långa och tråkiga textmassor kan sätta stopp för det.

DEL 3- diskussion och reflektion

Målsättningen med uppsatsen har varit att med utgångspunkt i litteraturstudier och en studie av fem kommunala grönplaner undersöka hur argumentationen för grönområden i städer och tätorter ser ut idag, hur de värden den gröna strukturen ges omsätts till strategier i kommunernas planering samt att utreda hur grönplanens analyser och strategier påverkas av de modeller för indelning av grönområden som använts. I denna sista del av arbetet återvänder jag till de frågeställningar som ställdes upp i uppsatsens inledande kapitel. Jag gör en diskussion om hur litteraturstudien och grönplanestudien tillsammans bidragit till att besvara frågorna och reflekterar över intressanta aspekter som framkommit i studien.

Vilka värden ges grönområden i städer och vilken vikt får de i förhållande till andra intressen i kommunal planering?

För att kunna argumentera för grönområden i dagens stadsplanering har jag i min studie funnit att det verkar vara av stor vikt att lyfta fram och visa på alla de värden som grönområden har för människors hälsa och rekreation, för djur, växter och biologisk mångfald samt som plats för ekosystemtjänster. Grönplanestudien har visat att det trots grönområdenas stora betydelse i städerna fortfarande krävs fler och tyngre argument för att kunna bevara, utveckla och skapa nya områden.

Förtätning som rådande planeringskontext

Den planeringskontext som råder idag bygger i stort på de fördelar som förtätning kan bidra med i arbetet mot en hållbar stadsutveckling. Med tätare städer kan marken utnyttjas på ett effektivare sätt med minskade transporter som följd. Vad som visat sig tydligt i arbetet med uppsatsen är att förtätning är ett hot mot gröna områden i städerna. Minskade areal grönområden är en följd av de förtättningsprojekt som under många år varit en del i stadsbyggandet. Trots de betydelse som grönområden har kan de inte konkurrera med värdet av bebyggelse och infrastruktur på ett likvärdigt sätt.

Med de allt tätare städerna pekar mycket av litteraturen på att det är av vikt att det finns tillräckligt med grönområden. Grönområdena får en större betydelse då fler människor använder sig av dem, men samtidigt ökar också slitaget på dem och andelen grönområde per person minskar. Däremot kan kanske ett ökat befolkningsunderlag ses som en viktig del i en argumentation för att utveckla befintliga grönområden samt att skapa nya? De gröna områdena är starkt bidragande till vad många anser vara en attraktiv stad. Bland annat Boverket betonar att förtätningen av städer inte enbart bör innebära en förtätning av bebyggelse. Även andra värden och funktioner måste förtätas i samma takt, exempelvis tillgången till grönområden. Men hur skulle en sådan förtätning kunna se ut? Är det genom att arbeta för att bevara grönområden och utveckla deras kvaliteter och funktioner för rekreation, eller genom att skapa nya områden? I grönplanestudien har det i flera kommuner visat sig svårt att planera för nya grönområden av en tillräcklig storlek i den förtättningskontext som råder i dagens läge. I intervjun med Helena Espmark på Uppsala kommun uttrycktes exempelvis att kommunen arbetar med att skapa nya grönområden i framförallt omvandlingsområden (av exempelvis tidigare industriområden), men att storleken på dem begränsas. Man anser sig inte ha råd med att avsätta stora arealer till grönområden med det höga tryck som finns på marken idag.

Avvägningar mellan intressen är en naturlig och viktig del i kommunernas planering. Det har varit intressant att genom detta arbete skapa mig en tydligare bild av hur de gröna områdenas värden står sig gentemot andra intressen i stadsplaneringen. Vad som blivit tydligt är att de avvägningar som rör grönområdena till största delen kan kopplas till förtätning av städerna. Där de fördelar som den tätare staden kan bidra med genom en resurseffektiv markanvändning och hållbar utveckling, närhet till service och attraktioner samt minskade utsläpp från transporter visat sig svårt för stadens grönområden att konkurrera med. Statistik från SCB (2010a) har visat att andelen grönområden stadigt minskat under en längre period.

Betydelsen av grönområden i städer

I Sverige beskrivs tillgången till variationsrika natur- och grönområden i städer och tätorter som relativt goda i litteraturen. Görs en jämförelse med andra europeiska länder och städer så har vi väldigt goda förutsättningar genom en mängd grönområden som är betydelsefulla för människor, djur och växter. Detta är en kvalitet som är viktig att bevara och utveckla, speciellt i en kontext där förtätning och befolkningsökning i städer och tätorter är ledord då goda naturgivna förutsättningar ger möjligheter för biologisk mångfald och rika upplevelser för stadens invånare. De allra flesta kommuner uttrycker en önskan om att växa och locka till sig nya invånare, möjligheten att kunna erbjuda en stor andel varierad och kvalitativ grönstruktur är, och kan bli än mer, viktigt i dessa sammanhang.

Litteraturgenomgången tillsammans med grönplanestudien visar tydligt att de sociala värden som grönområden har är av stor vikt i planeringen. De är viktiga argument för att bevara, utveckla och nyskapa gröna områden i städer. Fysisk och psykisk hälsa, människors rekreation och fysiska aktivitet är alla viktiga aspekter som stadens grönområden på ett positivt sätt bidrar till. Den historiska tillbakablicken över grönplaneringens utveckling visar att just dessa aspekter funnits med under en lång tid och utvecklats tillsammans med stadens grönområden. Att denna koppling mellan positiva sociala aspekter och grönområden har en lång kontinuitet gör ju att argumenten för dessa aspekter har en stor betydelse i planeringen. Samtidigt är den ökade urbaniseringen och förtätningen av städer en realitet som till stor del påverkar hur utbudet av grönområden ser ut, där statistiken tydligt visat att natur- och grönområden inte har kunnat värderas tillräckligt högt för att kunna stå emot dessa starka krafter i stadsplaneringen.

Ekologiska värden är en viktig och nödvändig aspekt i all planering, litteraturen har visat att grönområden är en förutsättning för att uppnå en hållbar utveckling. Biologisk mångfald är en förutsättning för ekosystemtjänster och därmed av uppenbar betydelse i stadsplaneringen. Med ett förändrat klimat blir det än mer nödvändigt med områden som har potential att anpassa sig till ändrade förutsättningar.

Ekonomiska värderingar av grönområden har visat sig svåra att hantera, både i den litteraturgenomgång som gjorts och i grönplanestudien. Det är allmänt känt att grönområden har stora sociala och ekologiska värden, men problematiken ligger i att hitta sätt att värdera dessa områden ekonomiskt och sätta dem i förhållande till stadens övriga intressen i planeringen. För att kunna föra en argumentation om vikten av grönområden är det nödvändigt att redogöra för vilka typer av områden som finns och vilka värden dessa bidrar med. Den ekonomiska betydelsen av grönområden skulle behöva utvecklas och få en större spridning i planeringen, där de ekonomiska sambanden mellan hälsa, rekreation, fysisk aktivitet, biologisk mångfald och ekosystemtjänster tydliggörs. Med en starkare ekonomisk argumentation för grönområden skulle möjligheterna att öka deras vikt i planeringen kunna förbättras.

Ekosystemtjänster diskuteras som ett viktigt verktyg i planeringen i flera av grönplanestiudens intervjuer. De största fördelarna som framhålls är att en planering med utgångspunkt i ekosystemtjänster ger ett sätt att inkludera alla tre hållbarhetsaspekterna; sociala, ekologiska och ekonomiska. Vidare uttrycks att med ekosystemtjänster börjar städernas grönområden äntligen att värdesättas på ett tydligt och mätbart sätt. Detta ger ett skarpare och tyngre ekonomiskt argument för konsekvenserna av en fortsatt förlust av biologisk mångfald. Litteraturstudien som visat på de många gånger svåra avvägningar som grönområden ställs inför har gjort att jag tolkat den ekonomiska värderingen av grönområden som ett väldigt viktigt verktyg. Men en aspekt som problematiserar detta fick jag under intervjun med Fredrik Bengtsson. Han uttryckte också att det är av stor vikt att ekosystemtjänster ger tydligare sätt att värdera städernas grönområden, men påpekade samtidigt att det finns en problematik med att ekonomiskt värdesätta grönområden- redovisas ett ekonomiskt värde så finns risken att man kan köpa sig fri och var hamnar vi då?

Storleken har betydelse

Litteraturgenomgången har visat att grönområdets storlek har betydelse för de värden som kan kopplas till dem. Sociala och ekologiska värden i grönstrukturen förutsätter en viss yta och struktur och minskas

detta i allt för hög grad så kan dessa gå förlorade. Detta är intressant att reflektera över då storleken alltså också har en potentiell påverkan på de andra aspekter och värden som lyfts fram i de gröna områdena. Om då förtätningen fortsätter att ske på bekostnad av stadens grönområden- kan inte detta i förlängningen leda till att de huvudsakliga värden som uttrycks vara de viktigaste argumenten för att bevara, utveckla och nyskapa parker och grönområden också riskerar att försvinna eller försvagas? I detta sammanhang kanske riktlinjer gällande storlek, tillgång till grönområden och de kvaliteter stadens grönområden bör ha får en allt större vikt? Många diskussioner idag gäller kvalitet på grönområdena istället för kvantitet, kopplat till storlek- där argument kan vara att med en ökad kvalitet och skötsel så kan mindre grönområden till en viss del ersätta de större områdena, eller utgöra ett viktigt komplement till dem. Under intervjun med Fredrik Bengtsson uttryckte han något jag tycker kan vara värt att trycka på i förhållande till problematiken ovan:

Ytorna i sig, det är ju egentligen bara en genväg för att säga att har vi ytan så har vi åtminstone potentialen att fixa kvaliteten men det är ju inte alls någon garanti för det. Så att det ska man ju vara medveten om ju, så det är ju egentligen en väldigt förenklad sak. **Men har vi inte ytorna så är det väldigt svårt att nå någon kvalitet** [min markering i fet stil]. (Bengtsson, Fredrik, muntligen, 2015-09-14).

De motstående intressena i dagens planering och det ofta höga exploateringstrycket i städerna har visat sig vara en problematik som kommunerna aktivt måste arbeta med. Att utveckla argumentationen för grönområden av en viss storlek och kvalitet är nödvändigt i planeringen och vikten av strategiska dokument, som en grönplan, som används och får tyngd och betydelse i kommunernas planering blir avgörande.

Vilka skillnader och likheter kan översiktligt belysas i de studerade kommunernas planering av grönområden?

De fem kommuner som jag valt att studera har arbetat med planeringen av sina grönområden på olika sätt och det har varit spännande att sätta sig in i hur de redovisar grönstrukturens värden och argumenterar för vikten av grönområden. De planeringsförutsättningar som råder i kommunerna har visat sig vara ganska likvärdiga, där förtätning och en ökande befolkning utgör den vanligaste problematiken som kopplas till kommunernas grönområden.

I min studie har kommunerna haft en variation av olika dokument som behandlar planeringen av grönområden. Vilken betydelse har detta för planeringen av grönområden?

Gävle:	översiktsplan för staden
Helsingborg:	kommuntäckande grönstrukturprogram
Nyköping:	grönstrukturplan för tätorten
	fördjupad översiktsplan för tätorten
Uppsala:	kommuntäckande översiktsplan, grönstruktur för tätorten
Vänersborg:	grönplan för tätorten

Att lyfta planeringen av grönområden från en specialiserad sektorsplanering till en mer strategisk och övergripande kontext har i litteraturen uttryckts som en viktig faktor i att öka betydelsen av de gröna miljöerna. Där bland annat Boverket betonat att det är viktigt att grönområden behandlas tillsammans med övriga strukturer i den fysiska planeringen för att kunna vägas mot dessa på ett mer likvärdigt sätt. Skillnaden mellan om de studerade dokumenten varit ett eget program/egen plan och de fall där grönstrukturen ingått i en översiktsplan eller fördjupad översiktsplan har varit tydliga. Med fokus på indelning av grönområden och analyser har den tydligaste skillnaden som jag märkt varit att i ÖP/FÖP har inte analyser redovisats i samma utsträckning som i de fall kommunerna behandlar grönområden i ett "eget" dokument. Det är intressant och positivt att alla kommunernas planer för grönområden använts i avvägningar mellan intressen i planeringen, detta trots att det är så olika typer av dokument och att de mål

och strategier kommunerna pekat ut också skiljer sig från varandra. Under alla intervjuer har vikten av att hitta bra och tydliga argument för de gröna områden uttryckts som en av de viktiga aspekterna i arbetet med grönplaneringen.

Att kommunerna ofta bara sett till de grönområden de själva äger och förvaltar är en problematik som Lundgren Alm lyft fram i sin avhandling från 2001. Jag hade efter att ha läst om Lundgren Alms diskussion om formell och faktisk grönstruktur förväntat mig att åtminstone någon av kommunerna enbart skulle redogöra för den kommunägda marken. Men vad som blev tydligt i studien var kommunernas ambition att redovisa alla grönområden oavsett ägare- den faktiska grönstrukturen.

Däremot har svårigheterna visat sig i vilka förhållningssätt man ska ha till de privatägda områdena. I kommunerna har detta hanterats på lite olika sätt. Viveka Sohlén beskriver bland annat att kommunen ibland köpt in mark för att undvika en exploatering av viktiga grönområden medan detta i andra fall inte fungerat- men hon menar att genom att redogöra för all grönstruktur så visar kommunen på den ambition man har i planeringen för de gröna områdena.

Hur skulle ett planeringsgrepp som försöker sig på att styra även över de privata grönområdena kunna se ut och kanske framförallt, hur skulle det mottas? Har balanseringsprincipen potential att vara ett styrmedel för att kunna säkra även de privatägda grönområdena? Att du som markägare måste ta ansvar för att en viss andel av det gröna förblir grönt och att de värden som finns i minsta möjliga mån ska påverkas negativt av exploatering och förtätning? Dessa är några av de frågor som jag reflekterat över i studien kopplat till denna problematik.

En annan intressant aspekt som grönplanestudien visat på är att grönområden är mångfunktionella och med rätt planering har de potential att innehålla en mängd värden, funktioner och kvaliteter för såväl människor, djur och växter som ekosystemtjänster. I detta sammanhang blir betydelsen av att inkludera flera olika kompetenser i planeringen för grönområden intressant. Genom att bredda perspektivet i planeringen och öka kunskapen om grönområdenas betydelse ur flera perspektiv, som kanske inte uppmärksammats tidigare, finns en potential att ytterligare öka den vikt som dessa områden ges i planeringen. Detta har till viss del gjorts i de studerade kommunerna, Gävle har arbetat med dialoger i stadsdelarna, Uppsala uttrycker vikten av att kombinera landskapskompetens med ekologisk kompetens för att nå längre i arbetet och Helsingborg beskriver att många olika förvaltningar och kompetenser inom kommunen bidrog till arbetet med grönstrukturprogrammet.

Vilka modeller för indelning av grönområden har använts i de studerade kommunerna?

Uppenbart i grönplanestudien har varit att planerna generellt sett har ett stort socialt fokus, vilket också går igen i de kategorier som kommunernas grönområden delats in i. I flera av intervjuerna uttrycks att en skillnad görs mellan de begrepp som relaterar till natur och de som kopplas till anlagda grönområden. Skillnaden uttrycks också delvis som den uppdelning mellan bevarande av naturvärden och människors rekreatjonsbehov som Maruani och Amit-Cohen (2007) visat är tydlig i vanligt använda planeringsmodeller för stadens grönområden. Som beskrivits ovan har kommunerna haft en ambition att redogöra för alla grönområden, oavsett vilka typer av områden det är och vem som äger dem. Detta visar sig också i de indelningar som använts. Trots att det sociala perspektivet har överhanden redovisas också i alla planerna olika variationer av de skyddade områden som finns samt i vissa fall naturtyper som har en stor betydelse för biologisk mångfald.

Genom att tolka och applicera de planeringsmodeller som Maruani och Amit-Cohen (2007) redogjort för i sin artikel till de indelningar som redovisats i kommunernas planer har jag fått fram fem av dessa modeller som verkar användbara i de här fallen. De med ett i huvudsak socialt fokus, är kvantitativa ytstandarder,

parktypologin, formrelaterade modeller. Dessa tre kopplas ofta till någon form av riktlinjer gällande storlek, avstånd eller kvalitet. De andra två vanligt använda modellerna har jag tolkat som den landskapsrelaterade modellen och skyddade landskap vilka är mer fokuserade på skydd och bevarande av viktiga grönområden men i grönplanestudien ses de ofta också i kombination med ett socialt fokus.

Hur verkar indelningen av grönområden påverka analyser, mål och strategier i grönplanerna?

Inledningsvis i examensarbetet trodde jag att frågan om indelningens påverkan på grönplanen skulle vara betydligt enklare att besvara på ett klart och tydligt sätt. Men ju mer jag satt mig in i problematiken och de olika angreppssätt som finns så har det simpla svaret trettio sig längre och längre bort. Litteraturstudien och grönplanestudien har visat att det har en stor betydelse hur vi benämner och kategoriserar stadens grönområden. Att ha gemensamma begrepp i planeringen uttrycks vara väldigt betydelsefullt i kommunernas planering, speciellt om de också har riktlinjer gällande storlek, längsta avstånd eller kvalitet. Vikten av att använda kriterier och riktlinjer har också redogjorts för i Nordiska ministerrådets rapport från 1996, där detta uttrycks som ett sätt att höja kvaliteten och säkra tillgången till rekreationsområden. Helena Espmark beskriver under intervjun att indelningarna får en betydelse både i stadsplaneringen och i budgetplaneringen, genom att man pekat ut olika typer av grönområden och har antagit riktlinjer för vilken storlek de ska ha, inom vilka avstånd de ska finnas samt till viss del vilken kvalitet de bör ha, bidrar indelningarna till en starkare argumentation för grönområden i planeringen.

I redogörelsen för samband mellan indelning av grönområden, mål, strategier och analyser så visar den sammanställda analysen att strategierna är det som tydligast binder samman mål, indelning och analyser i planerna. I de fall riktlinjer används i kommunernas planering (Helsingborg, Nyköping & Uppsala) och kopplas till de indelningar som använts så är strategierna tydligt den sammanbindande delen som dels knyter an till utpekade mål och dels till indelningar och analyser. Uppsalas strategier är som redan beskrivits vaga och stämmer inte in på detta resonemang, däremot finns utpekade riktlinjer i planen- både vad gäller de områden som kopplas till en hierarkisk parktypologi (se tabell 2) och de som analyserats i sociotopkarteringen.

Inför arbetet trodde jag att sambanden många gånger skulle vara klart och tydligt kopplade till de övriga aspekterna, likt det exempel som jag tagit upp i sammanfattning och reflektion (s. 63-64) där Nyköpings indelningar med riktlinjer formar en typ av cirkel där alla delarna har en logisk och tydlig koppling till varandra. Förutom i detta exempel har dessa tydliga samband inte uppenbarats sig för mig i studien.

Men egentligen är det kanske inte själva indelningarna i sig självt som har den största betydelsen för grönplaneringen och de mål och strategier som formuleras? Utan att det viktiga verkar vara att hitta sätt att formulera och sprida kunskapen om de utpekade värden som de gröna områdena har. Samt att ta ställning till vilka typer av riktlinjer som ska kopplas till olika typer av gröna områden?

I den här studien har det blivit ett mer eller mindre medvetet val att inte försöka mig på att reda ut potentiella kopplingar och samband mellan de indelningar som i huvudsak har ett ekologiskt fokus och mål, strategier och analyser kopplade till dem. Dels har dessa typer av indelningar inte varit fullt lika tydliga i de planer som studerats och dels så har redovisade analyser och grönområdestyper ett tydligt socialt fokus då de flesta kommuner har andra strategiska dokument såsom naturvårdsplaner som berör de mer ekologiska aspekterna i planeringen av grönområden.

Metodreflektion

Examensarbetets huvudsakliga moment har varit en litteraturstudie följt av dokumentstudier och intervjuer. Litteraturstudien har lagt grunden för den vidare studien av fem svenska kommuners grönplanering, vari dokument- och intervjustudier ingått. Ambitionen har varit att ge en inblick i hur kommunernas planering för grönområden ser ut i Sverige idag, vilka olika kategorier av grönområden som redogörs för samt hur argumentationen för grönområden ser ut. Enbart en litteraturstudie eller kommunstudie hade på egen hand räckt för att uppfylla arbetets mål, syfte och frågeställningar, en kombination av metoder har därför varit både önskvärd och nödvändig.

Litteraturstudie

I den inledande litteraturstudien har jag försökt teckna en övergripande bakgrund till hur grönområden hanteras i dagens planering och vilka aspekter som är viktiga i argumentationen för dem. Det finns en stor mängd forskning och litteratur som rör grönområden och planeringen av dem samt deras koppling till aspekter som hälsa, fysisk aktivitet, rekreation och vikten av biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Det har bitvis varit svårt att avgränsa min litteraturstudie då jag ofta funnit intressanta samband och kopplingar mellan olika aspekter i planeringen av grönområden. Jag tror vidare att de avgränsningar jag inledningsvis satte upp i arbetet var lite för vaga för att vara helt behjälpliga och stöttande i mitt arbete. Att sätta stopp och avgränsa litteraturstudien har varit en utmaning genom hela processen med examensarbetet.

Som framgått ovan har jag inte haft några svårigheter att hitta litteratur till arbetet. Jag tillgodogjort mig en stor mängd artiklar, rapporter och böcker. Vidare har jag utifrån den litteratur jag funnit använt mig av en form av snöbollseffekt, där den studerade litteraturens referenser lett mig vidare till andra källor på ämnet. Detta sökande sätt att organisera studien på har naturligtvis påverkat arbetet och hade den inledande litteraturen varit en annan så hade troligen delar av resultatet fått en annan inriktning och sett annorlunda ut. Ett tydligare fokus i mina litteratursökningar hade nog gjort arbetsprocessen lättare för mig, men jag hade å andra sidan gått miste om delar av litteraturen som visat sig värdefull och som uppenbarat sig via olika villospår. En grundtanke inför litteraturstudien var att i så stor utsträckning som möjligt behandla aktuell litteratur, men jag har under arbetets gång upptäckt att den problematik som lyftes fram under 1990-talet fortfarande är aktuell genom att den problematik som behandlas många gånger är densamma som i dagsläget, med vissa skillnader i begreppsanvändningen.

Förtätning är ett vanligt använt medel i stadsplaneringen idag som i de flesta fall ses på med en positiv grundsyn. Däremot är det inte enbart positiva aspekter som lyfts fram i diskussioner kopplade till grönområden, där förtätning ofta ses som ett hot och/eller ett motsatsförhållande till en hälsosam stad med en innehållsrik grönstruktur. I studien har jag inte aktivt sökt litteratur som enbart behandlar förtätning, utan de källor som berör förtätning gör detta utifrån dess påverkan på grönområden. Därför kanske de redogörelser kring förtätningens positiva aspekter inte framkommer i samma grad som den negativa påverkan förtätning har och har haft på grönområden i städer och tätorter.

Grönplanestudie

Urvalet av kommuner att studera i arbetet har varit begränsat och strategiskt och haft sin utgångspunkt i den sammanställning över kommunal grönstrukturplanering som Boverket (2012) gjort. Utifrån Boverkets rapport gjordes urvalet relativt fritt med ambitionen att få en geografisk spridning i landet. Så här i efterhand kan jag tycka att just den geografiska spridningen inte blev så stor som jag inledningsvis tänkte mig. Till viss del beror detta på min utgångspunkt i Boverkets rapport, där de kommuner som anses ha en strategisk planering för grönområden ingår och av dessa kommuner ingick bara en norr om Gävle.

Hade inte Boverkets rapport utgjort en grund för mina val av kommuner hade urvalet mest troligt sett annorlunda ut. Ambitionen om en geografisk spridning i landet hade nog kvarstått och kanske hade den faktiska spridningen också blivit större. Något som jag så här i efterhand reflekterat över är att jag nog inte

i första hand hade valt att studera de kommuner som lyft in sin planering i översiktsplaner eller fördjupade översiktsplaner om inte Boverket pekat ut dem som positiva exempel. Detta tror jag hade gjort studien fattigare, kanske inte mindre intressant, men att det mer övergripande perspektivet och kopplingen till den övriga fysiska planeringen blivit mindre framträdande.

Inför grönplanestudien hade jag inte någon relation till, eller större kännedom, till någon av de studerade kommunerna. Detta tror jag har gjort att jag på ett mer förutsättningslöst och likvärdigt sätt granskat dem än om jag haft en koppling till någon av dem.

Dokumentstudie

I studien har kommunerna arbetat med en variation av olika planeringsdokument rörande sina grönområden. Detta har varit väldigt intressant att sätta sig in i och har breddat min bild av hur planeringen för grönområden kan läggas upp och struktureras. Men det har också bitvis varit svårt genom att upplägget på en ÖP/FÖP respektive en egen grönplan ser väldigt olika ut, vilket ibland gjort det problematiskt att förhålla sig till vad det är som är viktigt att ta med sig. Mallen för dokumentstudien har varit till hjälp, men hade kanske kunnat spetsas till än mer för att analysera och lyfta fram det viktigaste i de studerade dokumenten. Inför arbetet trodde jag att det skulle bli betydligt svårare att granska en ÖP/FÖP, men i Uppsala, Gävle och Nyköping har detta inte varit fallet. Svårigheten har som sagt istället legat i hur jag förhållit mig och analyserat respektive plan.

Intervjuer

Med uppsatsens mål och syfte i åtanke har den kvalitativa, halvstrukturerade intervjun känts som ett relativt givet val. Genom intervjuerna ville jag ge en fördjupad bild av hur planeringen för grönområden ser ut. Intervjustudien har varit en rolig och lärorik utmaning för mig. Inför arbetet med uppsatsen hade jag aldrig gjort en intervjustudie. Att metoden varit ny för mig har bidragit med en viss osäkerhet inför situationen och även kopplat till hur resultatet skulle kunna redovisas på ett tydligt sätt i arbetet.

De fem personer som intervjuats i arbetet har haft olika yrkestitlar och roller i grönplanearbetet, vilket naturligtvis påverkat hur de svarat på frågorna. I flera av intervjuerna uttrycktes, kopplat till vissa frågor, att om jag frågat någon annan som arbetat med planen kanske svaret hade sett annorlunda ut.

Att fyra av fem intervjuer skedde över telefon var nödvändigt och fungerade överlag väldigt bra. Men jag upptäckte att det var lättare att läsa av situationen vid den intervju som skedde vid ett personligt möte. En lärdom och reflektion jag tar med mig är att det i telefonintervjuer där du inte ser ansiktsuttryck och kroppsspråk blir desto viktigare att vara lyhörd och snabbt försöka skapa sig en bild av hur intervjupersonen talar och hur långa tankepauser som uppstår. Jag upptäckte att jag i de första telefonintervjuerna många gånger avbröt en tankebana med nästa fråga då jag tolkade tystnaden som uppstod som att svaret var uttömt vilket det i själva verket inte var.

Vidare forskning & frågeställningar

En inledande idé jag hade inför mitt examensarbete var att med en verklig kommun som utgångspunkt pröva hur olika begrepp och indelningar av grönområden påverkar resultatet i en grönplan. Detta är något som jag skulle tycka vore väldigt intressant att studera vidare. Speciellt nu med den djupare inblick jag fått genom arbetets undersökning av indelningar och dess påverkan på grönplaneringen.

Det hade varit intressant med en bredare intervjustudie där fler personer, med olika kompetenser, ingått. Att peka på stadens grönområden ur många perspektiv uttrycks vara av stor vikt för att kunna argumentera för dem. Detta hade varit intressant att studera närmare.

Kopplat till ovanstående har det inte funnits tid i arbetet att gå djupare in på hur brukarmedverkan, dialoger och andra former av deltagande i planeringen ser ut. Detta är också en intressant frågeställning som skulle kunna utvecklas vidare och ge spännande perspektiv på grönplaneringen. Gävle och Uppsala har t.ex. arbetat med medborgardialoger och samråd på olika sätt i sina översiktsplaner och uttryckt att detta har bidragit mycket till arbetet.

Källor

Tryckta källor

- Barton, Hugh (2009). Land use planning and health and well-being. *Land Use Policy*, vol. 26, ss. 115-123. [online], tillgänglig via: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837709001331> [2016-01-15]
- Berggren Barring, Ann-Margreth & Grahn, Patrik (1995). Grönstrukturens betydelse för användningen: en jämförande studie av hur människor i barnstugor, skolor, föreningar, vårdinstitutioner m fl organisationer utnyttjar tre städers parkutbud. Lic. -avh Alnarp: Sveriges lantbruksuniv.
- Bergsjö, Ann & Nilsson, Kjell (1983). Begrepp för utemiljö: begreppsanvändning i planering, projektering, byggande och förvaltning. Alnarp:
- Boverket (1999). *Gröna områden i planeringen*. Karlskrona: Boverkets publikationsservice
- Boverket (2007). *Bostadsnära natur: inspiration & vägledning*. 1. uppl. Karlskrona: Boverket. [online], tillgänglig via: http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2007/bostadsnara_natur.pdf [2015-11-24]
- Boverket (2012). *Grönstruktur i landets kommuner*. Karlskrona: Boverket (Rapport 2012:13). [online], tillgänglig via: <http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2012/gronstruktur-i-landets-kommuner.pdf> [2015-11-24]
- Boverket (2013). *Planera för rörelse!: en vägledning om byggd miljö som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen*. 1. uppl. Karlskrona: Boverket. [online], tillgänglig via: <http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2013/planera-for-rorelse.pdf> [2015-11-24]
- Bucht, Eivor & Persson, Bengt (1995). Grönstruktur i städer och tätorter: utdrag ur PBL-utredningen 1994. Alnarp: Movium
- Clark, Peter & Jauhainen, Jussi. S (2006). Introduction. I: Nilsson, Lars & Clark, Peter (red.). *The European city and green space: London, Stockholm, Helsinki and St Petersburg, 1850-2000*. Aldershot: Ashgate, ss. 1-29
- Delshammar, Tim & Fors, Hanna (2010). *Gröna och blå strukturer för en hållbar stadsutveckling*. Alnarp: Område landskapsutveckling, Sveriges lantbruksuniversitet. [online], tillgänglig via: http://pub.epsilon.slu.se/4959/1/LTJ-rapport_2010-16.pdf [2016-01-15]
- Erixon, Hanna & Ståhle, Alexander (2008). *Regionens täthet och grönstrukturens potential, Det suburbana landskapets utvecklingsmöjligheter i en växande storstadsregion*. Stockholm: KTH. [online], tillgänglig via: <http://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:117352/FULLTEXT01.pdf> [2015-11-24]
- Grahn, Patrik (1986). *Grönplanering för människor*. Alnarp: ALA/MOVIUM
- James et al. (2009). Towards an integrated understanding of green space in the European built environment. *Urban Forestry & Urban Greening*, vol. 8(2), ss. 65-75. [online], tillgänglig via: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1618866709000144> [2015-12-13]
- Jansson, Märit; Persson, Agneta & Östman, Lisa (2013). *Hela staden: argument för en grönblå stadsbyggnad*. Alnarp: Movium. [online], tillgänglig via: <http://www.movium.slu.se/system/files/news/9265/files/helastaden-1.pdf> [2015-11-24]
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Lindholm, Gunilla (2004). Grönt är inte bara grönt- om stadsplanering med fotgängarperspektiv. I: Reiter, Ole, (red.). *Synväндor - en antologi om landskapsplaneringens teori och praktik*. Alnarp: Institutionen för landskapsplanering, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), ss. 47-53

- Lundgren Alm, Elisabet (2001). Stadslandskapets obrukade resurs: om grönstrukturens potential och synliggörande i en hållbar stadsutveckling. Diss. Göteborg: Chalmers tekn. högsk., 2001
- Lövrje, Karl (2004). En stad av trädgårdar, parker och naturområden. I: Reiter, Ole, (red.). *Synvänder - en antologi om landskapsplaneringens teori och praktik*. Alnarp: Institutionen för landskapsplanering, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), ss. 39-45
- Maruani, Tseira & Amit-Cohen, Irit (2007). Open space planning models: A review of approaches and methods. *Landscape and Urban Planning*, vol. 81, ss. 1-13. [online], tillgänglig via: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204607000199> [2015-12-13]
- Miljö- och jordbruksutskottet (2011). *Hållbara städer - med fokus på transporter, boende och grönområden*. Stockholm: Sveriges riksdag (2010/11:RFR3). [online], tillgänglig via: <http://data.riksdagen.se/fil/D2A6AA8B-CF4C-4089-831D-121805B74F8A> [2015-11-24]
- Naturvårdsverket (2011). *Förslag till plan för att skapa och behålla en grön infrastruktur*. Stockholm: Naturvårdsverket (Redovisning av ett regeringsuppdrag, NV4042-10). [online], tillgänglig via: <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=96192>
- Nilsson, Lars (2006). Stockholm and green space, 1850-2000: an introduction. I: Nilsson, Lars & Clark, Peter (red.). *The European city and green space: London, Stockholm, Helsinki and St Petersburg, 1850-2000*. Aldershot: Ashgate, ss. 99-110
- Nolin, Catharina (2006). Stockholm's urban parks: meeting places and social contexts from 1860-1930. I: Nilsson, Lars & Clark, Peter (red.). *The European city and green space: London, Stockholm, Helsinki and St Petersburg, 1850-2000*. Aldershot: Ashgate, ss. 111-126
- Nordiska ministerrådet (1996). *Friluftsliv trenger mer enn arealer: en studie av kriterier og normer for friarealer i kommunal planlegging*. København: Nordisk Ministerråd (TemaNord 1996:591). [online], tillgänglig via: https://books.google.dk/books?id=gImp30TfSMEC&hl=sv&source=gbs_ViewAPI&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [2015-11-24]
- Nyström, Jan & Tonell, Lennart (2012). Planeringens grunder: en översikt. 3, [utök. och uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Patel, Runa & Davidson, Bo (2011). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 4, [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Schantz, Peter (2006). The formation of National Urban Parks: a Nordic contribution to sustainable development? I: Nilsson, Lars & Clark, Peter (red.). *The European city and green space: London, Stockholm, Helsinki and St Petersburg, 1850-2000*. Aldershot: Ashgate, ss. 159-174
- SOU 2013:68. Utredningen synliggöra värdet av ekosystemtjänster. *Synliggöra värdet av ekosystemtjänster: åtgärder för välfärd genom biologisk mångfald och ekosystemtjänster: betänkande*. Stockholm: Fritze. [online], tillgänglig via: <http://www.regeringen.se/contentassets/ba53cd9f18b74f348eb0ff31e8280d60/synliggora-vardet-av-ekosystemtjanster-sou-201368> [2015-11-25]
- Tallhage Lönn, Iréne (red.) (1994). *Stadens parker och natur*. 1. uppl. Karlskrona: Boverket

Elektroniska källor

Destination Uppsala (2015), [hemsida], ”fakta och historia”. [online], tillgänglig via:

<http://www.destinationuppsala.se/sv/Gora/Fakta-och-historia-om-Uppsala/> [2015-12-15]

Gävle kommun (2005). *Program för översiktsplan Gävle stad*. [online], tillgänglig via:

<http://www.gavle.se/PageFiles/2269/Program%20%C3%96P%20G%C3%A4vle%20stad.pdf>

Gävle kommun (2009). *Översiktsplan Gävle stad 2025*. [online], tillgänglig via:

<http://gavle.se/PageFiles/23057/%c3%96P%20G%c3%a4vle%20stad.pdf>

Gävle kommun (2015), [hemsida], ”historia”. [online], tillgänglig via: <http://www.gavle.se/Kommun--politik/Kommunfakta/Historia/> [2015-11-28]

Helsingborg stad (2014). Grönstrukturprogram för Helsingborg. [online], tillgänglig via:

<http://www.helsingborg.se/startside/trafik-och-stadsplanering/planering-och-utveckling/natur-och-kultur/gronstrukturprogram/> [2015-12-15]

Helsingborg stad (2015a). [hemsida]. ”About Helsingborg”. [online], tillgänglig via:

<http://web.archive.org/web/20140724181117/http://www.helsingborg.se/Medborgare/toppmeny/english/about-helsingborg/> [2015-11-28]

Helsingborg stad (2015b). [hemsida]. ”statistik”. [online], tillgänglig via:

<http://www.helsingborg.se/startside/kommun-och-politik/om-helsingborg/statistik/> [2015-11-28]

Nyköpings kommun (2010). Grönstrukturplan, antagande. [online] tillgänglig via:

http://nykoping.se/Global/Dokument/Bo_bygga_o_miljo/Stadsplanering_och_byggprojekt/Oversiktplanering/F%C3%96P%20Gr%C3%B6nstruktur/Gronstrukturplan_antagandehandling_mars%202010.pdf [2015-12-15]

Nyköpings kommun (2013a). Fördjupad översiktsplan för Nyköpings tätort och Skavsta. [online] tillgänglig via:

http://nykoping.se/Global/Dokument/Bo_bygga_o_miljo/Stadsplanering_och_byggprojekt/Oversiktplanering/F%C3%96P_Nyk%C3%B6pings%20t%C3%A4rtort/F%C3%96P%20Nyk%C3%B6ping.pdf [2015-12-15]

Nyköpings kommun (2013b). [hemsida], ”historia”. [online], tillgänglig via: <http://nykoping.se/Kommun--politik/Om-Nykoping/Nykopings-historia/> [2015-12-15]

SCB (2010a). *Förändring av vegetationsgrad och grönytor inom tätorter 2000-2005, De tio största tätorterna 2005*.

Stockholm: Statistiska centralbyrån (Serie MI 12 SM 1003). [online], tillgänglig via:

http://www.scb.se/Statistik/MI/MI0805/2005A01X/MI0805_2005A01X_SM_MI12SM1003.pdf [2015-11-24]

SCB (2010b). *Tätorternas landareal, folkmängd och invånartäthet per km² 2005 och 2010*. [online] tillgänglig via:

<http://scb.se/sv /Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Miljo/Markanvandning/Tatorter-arealer-befolkning/#c li 335300>

SCB (2014). *Folkmängd i riket, län och kommuner efter kön och ålder 31 december 2014*. [online] tillgänglig via:

<http://scb.se/sv /Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Befolkning/Befolkningens-sammansattning/Befolkningsstatistik/25788/25795/Helarsstatistik--Kommun-lan-och-riket/159277/> [2015-11-24]

SCB (2015). *Kommunarealer den 1 januari 2015*. [online] tillgänglig via:

http://www.scb.se/MI0802/#c_undefined [2015-11-24]

Tillväxt- och regionplaneförvaltningen (TRF) (u.å. a). [hemsida], ”gröntypologi”. [online], tillgänglig via:

<http://www.trf.sll.se/Vart-uppdrag/Mark-vatten-och-gronomraden/Gronstruktur/Grontypologi/> [2015-11-24]

Tillväxt- och regionplaneförvaltningen (TRF) (u.å. b). [hemsida], seminariepresentationer, ”2. Gröntypologi”. [online], tillgänglig via:
http://www.trf.sll.se/Global/Gr%C3%B6ntypologi/presentationer/Grontypologi_Stockholmsregionen_Alexander-Stahle_110428.pdf [2015-12-14]

Uppsala kommun (2010). Översiktsplan 2010, för Uppsala kommun. [online] tillgänglig via:
https://www.uppsala.se/contentassets/886fdc4d05614bcba2fa6191580c725f/oversiktsplan_2010_200dpi.pdf [2015-12-15]

Uppsala kommun & Spacescape (2009). Uppsalabornas Sociotopkarta - Underlagsrapport till Översiktsplan 2010 för Uppsala kommun. [online] tillgänglig via:
https://www.uppsala.se/contentassets/025ea7624c804da69851efa289640d51/uppsalabornas_sociotopkarta.pdf [2015-12-15]

Uppsala kommun (2013). Parkplan för Uppsala stad. [online], tillgänglig via:
<https://www.uppsala.se/organisation-och-styring/publikationer/parkplan---bakgrund/> [2016-01-15]

Vänersborgs kommun (2008). Grönplan Vänersborg 2008. [online], tillgänglig via:
http://www.vanersborg.se/byggbomiljo/oversiktsplanochdetalplaner/gallandeplanerochunderlag/ovrig_underlag/gronplanvanersborg2008.4.52821050136a06aef543387c.html [2015-12-15]

Vänersborgs kommun (2015), [hemsida], ”historia”. [online], tillgänglig via:
<http://www.vanersborg.se/upplevadora/arkivochslaktforskning/arkivkommunenshistoria/historia.4.52821050136a06aef542642f.html> [2015-12-03]

Vänersborgs kommun (2015b), [hemsida], ”kommunfakta”. [online], tillgänglig via:
<http://www.vanersborg.se/kommunpolitik/kommunfakta.4.52821050136a06aef543d3a4.html> [2015-12-03]

WHO (2015). [hemsida], ”About WHO”, [online], tillgänglig via:
<http://www.who.int/about/mission/en/> [2015-11-24]

Wikipedia, (2015a), ”Gävle”. [online], tillgänglig via:
<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=G%C3%A4vle&oldid=30614387> [2015-11-28]

Wikipedia, (2015b), ”Gävle kommun”. [online], tillgänglig via:
http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=G%C3%A4vle_kommun&oldid=31185944 [2015-11-28]

Wikipedia, (2015c), ”Helsingborg”. [online], tillgänglig via:
<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Helsingborg&oldid=31163520> [2015-11-28]

Wikipedia, (2015d), ”Helsingborgs kommun”. [online], tillgänglig via:
http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Helsingborgs_kommun&oldid=31162920 [2015-11-28]

Wikipedia, (2015e), ”Nyköping”. [online], tillgänglig via:
<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Nyk%C3%B6ping&oldid=30522751> [2015-12-15]

Wikipedia, (2015f), ”Uppsala”. [online], tillgänglig via:
<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Uppsala&oldid=31311255> [2015-12-15]

Wikipedia, (2015g), ”Vänersborg”. [online], tillgänglig via:
<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=V%C3%A4nersborg&oldid=30786194> [2015-12-03]

Wikipedia, (2015h), ”Vänersborg kommun”. [online], tillgänglig via:
http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=V%C3%A4nersborgs_kommun&oldid=31183787 [2015-12-03]

Muntliga källor

Bengtsson, Fredrik, Ekolog, Helsingborgs kommun. Personlig intervju, 2015-09-14.

Espmark, Helena, Landskapsarkitekt, Uppsala kommun. Telefonintervju, 2015-09-28.

Fridén Alexandersson, Maria, Kommunekolog, Vänersborgs kommun. Telefonintervju, 2015-09-29.

Skyllbäck, Per, Kommunekolog, Nyköpings kommun. Telefonintervju, 2015-09-18.

Sohlén, Viveka, Översiktsplanerare, Gävle kommun. Telefonintervju, 2015-09-07.

Bilagor

Bilaga 1: Mall dokumentstudie

FAKTARUTA

- Kommunstorlek (kommun och/eller tätort)
- Invånarantal (kommun och/eller tätort)
- Befolkningstäthet
- Typ av dokument
 - Omfattning
- Detaljeringsgrad
- Initiativ

PLANERINGSKONTEXT

- Bakgrund/problemformulering
- Utgångspunkt för grönplanen
- Nationella lagar och normer som berörs/relateras till
- Hur värderas kommunens grönområden, vilka värden lyfts fram?
- Syfte, mål och strategier

CENTRALA BEGREPP

- Hur definieras olika centrala begrepp och vilken påverkan kan detta ha i dokumentet?

PLANENS GRÖNOMRÅDEN

- Synen på stadens grönområden?
- Hur ser indelningen av kommunens grönområden ut?
 - Vad baseras indelningen på och kan den härledas till någon planerings- eller begreppsmodell?
 - Används den vidare i planens analyser och strategier?
- Analyser
 - Vilka analyser har gjorts och varför?
 - Vad kommer man fram till?
 - Vilka typer av slutsatser ger analyserna?
- Indelning och analys av grönområden
 - Syns ett samband mellan dessa?
 - Finns en koppling från indelning och analys till kommunens mål och strategier för grönområdena? Hur ser den i så fall ut?

Bilaga 2: Intervjuguide

Bakgrund/förklarande text

- Går det bra att jag bandar intervjun?

Syftet med mitt arbete är framförallt att få en förståelse för grönplanen som strategiskt planeringsdokument i de kommuner jag studerar samt vilken betydelse den har i planarbetet. Jag är intresserad av hur olika modeller för indelning av kommunens/tätortens grönområden ser ut och vilken potentiell påverkan dessa indelningar (och värderingar) kan ha på analyser, mål och formulerade strategier för kommunens/tätortens grönska.

Intervjuerna är en del av det jag i mitt arbete kallar för en 'grönplanestudie' där dokumentstudier (av grönplan/grönstrukturplan/grönstrukturprogram/ÖP/FÖP) kompletteras med dessa fördjupande intervjuer. Fördjupningar och kommentarer kring arbetet med 'grönplanens' olika delar, hur den används samt hur indelningar av grönområden gjorts och varför ingår. Även frågor kring den planeringskontext som råder i Sverige och i de enskilda kommunerna är av intresse- vad är viktigt i planeringen av grönområden idag? Hur ser vi på våra gröna områden och vilka är de största hoten mot dem?

De frågeställningar jag ska försöka besvara i mitt arbete rör bland annat vilka skillnader och likheter som går att belysa i de studerade kommunernas sätt att strategiskt arbeta med planeringen av grönområden. Hur kommunens/tätortens grönområden har delats in, vilka inventeringar och analyser som gjorts och varför samt hur kvalitativa värden likt dessa kan omvandlas till strategier för kommunens fortsatta planering för grönskan.

'Grönplan' används generellt som begrepp i mitt arbete för alla de strategiska planer/program som berör planeringen av grönområden.

Jag räknar med att intervjun ska ta mellan 30-60 minuter.

Praktiska frågor och personfrågor

- Anonymitet- kan du tänka dig att vara med som namngiven källa?
- Yrkestitel
- Hur länge har du arbetat på kommunen?
- Vilken roll har du haft i arbetet med 'grönplanen'?
- Hur lång tid tog arbetet med planen?
- Konsulter?
- Medborgardialog/samråd?

Tema/Ämne samt intervjufrågor

INLEDANDE

- Vad skulle du säga är det viktigaste med att planera för grönområden och grönstruktur idag?
 - Initiativ- tjänstemän, politiker?
 - Övergripande om kommunens grönplanering
 - Typ av dokument och varför (Eget, FÖP, ÖP).
 - Inspiration till arbetet (övergripande- mer detaljerat senare)

PLANERINGSKONTEXT

- Hur kommer det sig att XX kommun är i behov av en 'grönplan', skulle du säga?
 - Bakgrund/Problemformulering
 - Utgångspunkt
 - Syfte och mål med arbetet, vad vill man uppnå?
 - Syn på förtätning och exploatering i förhållande till kommunens grönområden?
 - Hälsa, rekreation och livskvalitet (som argument för det gröna)
 - Ekologiska och ekonomiska aspekter (som argument för det gröna)
- Hur planerar vi för grönområden idag och varför?
 - Huvuddrag
 - Vad är viktigt

KOMMUNENS GRÖNOMRÅDEN

- Hur skulle du beskriva kommunens/tätortens grönområden?
 - Övergripande → mer detaljerat
 - Kvalitet
 - Tillgång
 - Struktur
 - Värdering
 - Grönskans roll
 - Vad ingår i begreppen grönområde och grönstruktur?
- Hur används planen för att väga de gröna intressena mot andra intressen i stadsutvecklingen?
 - Vilken vikt får de gröna värdena i förhållande till annat? (exempelvis exploatering, infrastruktur och förtätning)
 - Svårigheter
 - Positiva exempel

MODELL FÖR INDELNING AV GRÖNOMRÅDEN

- Vad är grundtanken med den indelning av grönområden som kommunen använt sig av?
 - Hur har indelningen gjorts?
 - Typologier efter storlek, form, aktiviteter, kvaliteter etc.
 - Varför denna modell?
 - Inspiration
 - Boverket, andra kommuner, annat
 - ”Användbarhet” i det vidare arbetet?
 - Har den fyllt sitt syfte? Är ni nöjda?
- Vilken påverkan tror du att indelningen av grönområden haft på arbetet i stort?
 - Har analyser påverkats?
 - Mål och strategier?
- Hur skulle det hypotetiskt sett ut med en annan modell för indelning, tror du?

ANALYSER

- Vilka analyser har gjorts i arbetet med ’grönplanen’?
 - Varför?
 - Huvudfokus i analyserna?
 - Sociala, ekologiska eller ekonomiska aspekter?
 - Vilka resultat har man fått? (om det ej framgår tydligt i planen)
 - Vilka slutsatser har analysernas resultat gett?
 - Är det tillräckligt för att täcka in allt det man ville få fram?

AVSLUTANDE, LÄRDOMAR & SAMMANFATTNING

- Hur skulle du, kort, sammanfatta arbetet med ’grönplanen’?
 - Vad har varit viktigast? Lärdomar
 - Nya frågor som dykt upp
 - Blev resultaten de förväntade? Varför/varför inte?
- Upplever du planen som ett viktigt strategiskt dokument i arbetet med kommunens grönområden?
 - Hur används ’grönplanen’ i arbetet?
 - ÖP, FÖP, DP etc.?
 - Har grönområdena fått mer vikt i planeringen i förhållande till bebyggelse, förtätning, infrastruktur etc. genom ’grönplanen’?
- Hur skulle du rekommendera andra kommuner att gå tillväga i arbetet med en ’grönplan’?
 - Att tänka på?
 - Problem?
 - Vad har varit svårast?
- Slutligen, ser du något samband mellan indelningen av grönområden- inventeringar – analyser – mål och strategier?
 - Spelar det roll hur grönområdena delas in?
 - Eller är det viktiga att de bara redovisas och lyfts fram oavsett indelning?